

WWW.AZYB.AZ
WWW.AYB.AZ

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ
FEVRAL-MART 2024

Ulduz

№02-03(653)

"Ulduz" jurnalının AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat
İnstitutunun Uşaq ədəbiyyatı şöbəsi ilə birgə layihəsi

"Bütün böyükler uşaq
olublar, amma bunu
hamısı xatırlamır..."

A.S. EQZÜPERİ

Bu sayımızda

**Elnarə
AKİMOVA**

GECƏLƏR
SƏMAYƏ BAX...

3

**Cavanşir
YUSİFLİ**

EQZÜPERİNİN DUASI

7

**ANTUAN DÖ
SƏNT EQZÜPERİ**
BALACA ŞAHZADƏ

9

**Hədiyyə
ŞƏFAQƏT**

ƏJDAHA ŞƏRABI

13

**Səməd
BEHRƏNGİ**

BALACA
QARA BALIQ

18

Orxan ARAS
NAĞİLİNƏ SEVGİ
QOŞAN ADAM

27

**Əziz
NESİN**

ABİDƏSİ QOYULAN
MİLÇƏK

31

Azər TURAN
MİFİK
TƏSƏVVÜRLƏR
DÜNYASI

34

**Süleyman SANİ
AXUNDOV**

ƏHMƏD VƏ MƏLEYKƏ

38

KLASSİK UŞAQ ƏDƏBİYYATINDAN
SEÇMƏLƏR

41

Sevinc NURUQIZI

UŞAQ
ƏDƏBİYYATINDA
SEVGİ ETİRAFI

45

Aygün BAĞIRLI

ZƏFƏRİN UŞAQ
ƏDƏBİYYATINDAKI
ŞÖLƏSİ

65

Nur Dombaycı

"UŞAQ KİTABI
YAZMAĞI EŞQ
YAŞAMAQ KİMİ
GÖRÜRƏM"

49

**Əhməd
CƏMİL**

CAN NƏNƏ,
BİR NAĞİL DE

70

Sevinc ELSEVƏR

KİNOMUZDA
UŞAQLAR

55

BRİTANIYA VƏ AMERİKA UŞAQ
ŞEİRİNDƏN SEÇMƏLƏR

**Reyhan
YUSİFQIZI**

DÜNYA DƏYİŞDİ,
BƏS UŞAQ
ƏDƏBİYYATI?..

60

72

**HANS KRİSTİAN
ANDERSEN**

UŞAQLARI SEVMƏYƏN
DAHİ, TƏNHA VƏ
QƏRİBƏ NAĞİLÇİ

81

Mətanət VAHİD

KİTAB - XƏYAL GÜCÜ
SƏRHƏDSİZ OLAN
ALTERNATİV DÜNYADIR

62

Nurlana İŞİQ

UŞAQ
MƏYUSLUĞUNUN
HƏQİQƏTİ

86

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar Birliyi və "Ulduz" jurnalının kollektivi

Baş redaktor: Qulu Ağsəs

Redaksiya heyəti: Təranə Vahid (*Baş redaktor müavini*), Hicran Hüseynova (*şöbə redaktoru*), Dayandur Sevgin (*şöbə redaktoru*), Taleh Mansur (*şöbə redaktoru*), Anar Amin, Allahşükür Ağa, Baloğlan Cəlil (*Başqırdıstan*), Cavid Zeynallı, Elxan Yurdoğlu, Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim, Elxan Elatlı, Ələmdar Cabbarlı, Əyyub Qiyas, Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar Ümid, Günay Səma (*Voronej*), Həyat Şəmi, Hafiz Həcxalıl, Xəyal Rza, Xaqanı Qayıblı (*Estoniya*), Qılman İman, Nuranə Nur, Nərgis, Nilufər Şıxlı (*Moskva*), Məshəti Musa, Orxan Cuvanlı, Rəsmiyyə Sabir, Səhər Əhməd, Seyfəddin Alaylı (*Türkiyə*), Saodat Muxammadova (*Özbəkistan*), Şəfa Vəli, Ulucay Akif.

Bədii redaktor: Ədalət Həsən

Nömrənin redaktoru: Elnarə Akimova

Ünvani: AZ1000, Bakı, Xaqanı küçəsi, 25

ulduz_dergisi@mail.ru; www.ayb.az

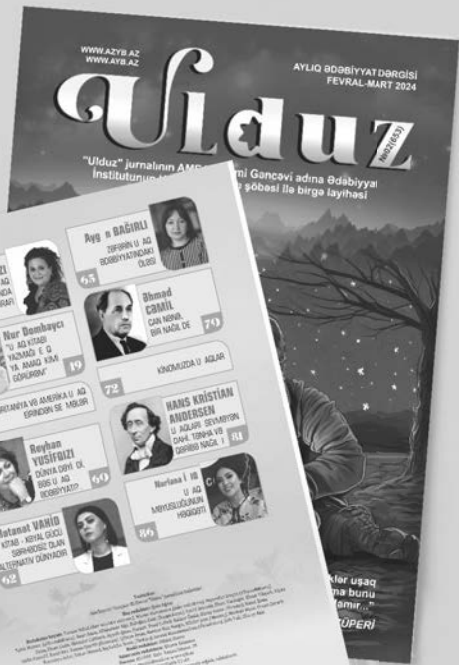
Telefon: (+99412)498-72-43

Çapa imzalandı: 10.01.2024. "Ulduz" jurnalı redaksiyasında yığılıb, səhifələnilib.

"ASPOLİQRAF LTD" MMC-də çap olunub.

Sifariş №4, Tiraj: 300. Qiyməti: 2 man.

1967-ci ildən çıxır. Şəhadətnamə № 238

"AZƏRMƏTBUATYAYIMI" AÇIQ SƏHMƏDAR CƏMİYYƏTİ

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"Mətbuat yayımı" şöbələrinə
müraciət etməyiniz kifayətdir.

"QAYA" MƏTBUAT YAYIMI

"Ulduz" jurnalına abunə
olmaq üçün respublikanın
bütün şəhər və rayon
"QAYA" mətbuat yayımı
şöbələrinə müraciət
etməyiniz kifayətdir.

**Jurnalın
satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 2.00 man.**

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

**441-19-91
440-16-26**

566 – 77 – 80

Elnarə AKİMOVA

*filologiya elmləri doktoru, dosent,
AMEA Nizami Gəncəvi adına
Ədəbiyyat İnstitutunda
Uşaq ədəbiyyatı şöbəsinin müdiri*

“Ulduz” jurnalının 2024-cü il fevral sayının uşaq ədəbiyyatına həsr olunması ilə bağlı baş redaktor Qulu Ağsəsdən təklif alanda içimi qəribə bir sevinc hissi bürüdü. Görəcəyim işin mənəvi zövqünü, feyzini ayrı cür hiss elədim varlığında. Axı söhbət gələcəyin insanından gedir. İşə bax ki, bu il də ölkə başçısının sərəncamı ilə “Yaşıl dünya naminə həmrəylik ili” elan olunub. Nə əlaqə deyib keçməyin. Dünyanın bütün əlvan rəngləri uşaqların əli ilə boyanıb, bəlkə, göy qurşağı da nə vaxtsa onların səmaya sıçratdığı rənglərin qarışığıdır, kim bilir. Tanrının xoşuna gəlib, saxlayıb bu rəngləri özündə, hərdən insanları sevindirmək üçün çiçək kimi səpələyir göy üzünə.

Təbiətin rəngidir yaşıl. Səflıq, dirilik, bolluq rəmzidir. O yaşılı qorumaq uşaqılıqdan aşılana mənəvi missiyaya çevrilib. “Yaşıl ölkəm!” Yaşıl bizim ölkəmizin adıdır. Bay-

GECƏLƏR SƏMAYA BAX, BÜTÜN ULDUZLAR ÇİÇƏKLƏYƏCƏK...

“Bütün böyüklər uşaq olublar, amma bunu hamısı xatırlamır”

A.S.Eqzüperi

rağımızdakı üç simvoldan biridir, inanc və irfanımızın işarəsidir.

Təbiəti öyrənməyin ən gözəl vasitəsi uşaq ədəbiyyatıdır. İnsan böyüdükcə onun təbiətə münasibəti də dəyişir, o, təbiətdə toxunduğu hər şeyi dəyişib özünə oxşatmağa, insanlaşdırmağa çalışır. Nəticədə bunun əksi ilə qarşılaşır. Təbiət ondan mütləq qisas alır, fəlakətlərdə mütləq mənada talelərin səslərini də eşitməli olur. Bəs necə etməli ki, bu baş verməsin?! Ümidimiz sözün möcüzəsinədir. Uşaq ədəbiyyatının stixiyası olan xilas etmək gücünə. Uşaq ədəbiyyatı uşaq-təbiət tandeminin ən munis dövrünün başlanğıcında dayanan və təbiətə doğma münasibət formalaşdırıran sahədir. Bu mənada ədəbiyyat insanla təbiətin arasındakı sağlam bağı, əlaqəni qoruyub saxlayan, bəlkə də, yeganə düşüncə məkanıdır. Bir şeirlə dünyanı gözəlləşdirmək, bir sınımış budağın belə ürəyi olduğunu uşağa aşılایıb onu təbiətə ziyan vurmaq kimi davranışlardan daşındırmaq... Bu, qələm adamına öz ağrılarını ürəyinin bir küncünə sıxışdırıb onu yenmək hesabına başa gəlsə belə. Məsələn, belə edirdi Mikayıl Müşfiq. Əkrəm Cəfərə ünvanladığı məktubda “Çocuqkən çırpınışlarım yetim barmaqlarıyla saçlarımı

yoldu. Mən şeiri göz yaşlarım skamyaların qara üzünü ağardırkən duydum...”, – yazırdı. Amma mətnlərində fərqli estetik üsul seçirdi, bəxtiyarlıq, həyat eşqi ilə bütün dünyaya gülümsəyirdi:

Mənə ilham verir o yaşıl çəmən,
Üstümə quşbaşı yağan yasəmən.
Demək, sevimlidir bahar da, qış da,
Bir yenilik duyub mən hər baxışda
Sevirəm dəyişən, dönən varlığı.
Bu günün, yarının bəxtiyarlığı
Sevdasılə coşan nə bəxtiyardır!

Bu yaxınlarda esseist Qismət Rüstəmovun "Ekoloji tənqid: Yaşılı öyrətmək" məqaləsində ekoloji tənqid terminini ilk dəfə 1978-ci ildə yazdığı "Ədəbiyyat və ekologiya" məqaləsində elmə gətirmiş Vilyam Rukert-in düşüncələri mənə maraqlı göründü: "Alim fərz edir ki, ədəbiyyatın insanlara təsir gücündən faydalanıb eko-sistemə verilən zərərləri azalda bilərik, çünki günəş enerjisinin günəşdən Yer kürəsinə, oradan isə bütün canlılara çatması və həyat dövriyyəsinin fasiləsiz şəkildə davam etməsi kimi, şairin enerjisi də şeir vasitəsilə oxuculara çataraq fantaziyanın və intellektual hazırlığın yayılmasına zəmin yaradır. Rukert deyir ki, bir şeir bir eko-sistem modeli kimi ekologiya dərində oxuna, təhlil oluna bilər. Onun fikrincə, şeirin "nədən bəhs etməsindən çox, nə etməsi və bunu tutarlı şəkildə necə etməsi" çox vacibdir".

Bilmirəm niyə, amma Eqzüperinin "Balaca şahzadə"sinə xatırladım. Qəlbini sevinc və işıqla doldurub bütün kainata yetəcək qədər sevgi paylayan qızılı saçlı oğlanı. Onun bəslədiyi bir qızılgül, üç vulkan sahibinin sevgisi və diqqəti ilə əhatə olunmuşdu və Balaca şahzadəyə görə, kainatda yaşayan hər bir insan onun kirlənməməsi, təmiz qalması, ziyanlardan xali olması üçün məsuliyyət daşımalı idi. Az qala bir əsr öncəyə qədər zamanı çevrələyən bir əsər on illərin o tayından dünyanın bütün dillərinə tərcümə

olunaraq həm də təbiət qarşısında insan əxlaqının necəliyini öyrədir insanlara:

"– Mən, – nəhayət, dilləndi o, – bir gülüm var, onu hər gün sulayıram. Üç vulkanım var, hər həftə onları təmizləyirəm. Sönmüş vulkanları da təmizləyirəm. Bilmək olmaz qabaqda bizi nələr gözləyir, heç bilmək olmaz. Bunlar mənim vulkanlarım və gülüm üçün çox vacib işlərdir".

"Düşüncəsi belə idi ki, əgər vulkanları vaxtında və qaydasında təmizləsən, onlar fasilə vermədən düzgün və sakit şəkildə yanacaq. Vulkan püskürməsi soba borusundakı yanğına bənzəyir. Şübhəsiz ki, Yer üzündə yaşayan insanlar onsuz da bu vulkanları sona qədər təmizləyə bilmirlər və məhz bu səbəbdən onlar bizim üçün bu qədər çətinliklər törədə bilirlər".

"Bu elə nizam-intizam məsələsidir, – Balaca şahzadə daha sonralar mənə deyirdi. Səhər tezdən, yerindən qalxıb yuyundunmu, dərhal planetin də qayğısına qalmaq, onu təmizləmək lazımdır. Hər gün gözlərini dörd açıb baobabları kökündən qoparıb atmaq lazımdır, onların zoğlarının hamısı, demək olar, eyni böyüklükdə olur. Düzdür, bu bir az darıxdırıcı işdir, ancaq başqa çarə də yoxdur".

Kainatın bu sevgiyə, qayğıya ehtiyacı var. Dünyanın uşaq üzünə dönməyə yəni. Bu əsərin proloqunda belə bir fikir yer alır:

"Bütün böyükələr uşaq olublar, amma bunu hamısı xatırlamır".

Müəllifin nəyə işarə vurduğu məlumdur. Ürəklərinin bir tərəfində təmiz bir hücrə saxlayanlar xatırlayırlar o anı. Vaqif Səmədoğlu "Yoxdur Yer üzündə qocalıq, yoxdur", – deyirdi. Ruhundakı uşağı əbədi diri saxladığına görə. Anna Axmatova Boris Pasternaka həsr etdiyi şeirdə "O, bir əbədi uşaqlıqla mükafatlandırılıb" misrası ilə həmkarının portretini dəqiq cıza bilirdi. Əli Kərim sə bunun yolunu şeirləri vasitəsilə göstərirdi:

Əlimi qaşımın üstünə qoyub
Boylanıb baxıram uşaqlığıma:
Özüm böyütdüyüm dəcəl çəpişə,

Əlimlə saldıgım cənnət bağma.
Ehey!! – qışqırıram, baxmayır uşaq,
Bir də qışqırıram, dinmir ki, dinmir.
Başa düşürəm ki, çıxmırmış səsim,
Çox zaman yuxuda olduđu kimi.
Amma təsadüfən çevrilib uşaq
Gözləri dolusu baxır uzaqdan,
Birdən fikir verib mən ağ saçlıya
Qaçır,
bir əsər də qalmır uşaqdan.
Nöqsanım,
qüsurlum,
mən, bir də qədimim...
Yüürüb,
yüürüb
düşürük həkdən.
Göydəmi, yerdəmi,
ürəyimdəmi
kimsə qəhqəhəylə gülür ürəkdən:
– Nə fikrə getmisən, – deyir, – nə fikrə,
Bir dərdin olmasa, sən də gülərsən,
Atsan yanındakı yoldaşlarını,
Sən məni o zaman tapa bilərsən...

Yəni yalnız nöqsan, qüsurlar və kədərsiz bir dünyanın sakinləri ola bilər uşaqlar. Bu uşaq qoruya bilənlər yaradır uşaq ədəbiyyatını. Bəlkə, heç uşaq mətni yazmır, amma içindəki uşağın, uşaqlığının əlindən tutub çıxır yaradıcılığın çətin yolçuluğuna. Ötən həftələrin birində Rey Bredberinin “Zəncirotu şərabı” romanı haqqında Hədiyyə Şəfaqətin yazdığı “Əjdaha şərabı” məqaləsini mütaliə edərkən bir məqamı aydınlaşdırdım özüm üçün: qərb yazıçı və şairləri öz keçmişlərindən utanmırlar, kompleks yaşamadan boylanırlar uşaqlıqlarının qüssəli məqamlarına. Psixoloji travmaları onları müşayiət etsə belə, ədəbiyyata sonsuz bağlılıq onların içindəki ağrını işıqla əvəzləməyə yetir: *“İnsan yaşadığı şəhərdən ayrılında o şəhər fantaziyaya çevrilir” – və tezliklə də bunu təkcə şəhərlərə aid etmək fikrindən daşınır. “İndi mən də burada, İllinoysda, sakit bir gölün kənarında yerləşən Yaşıl şəhərdə kiminsə fantaziyasını”*

Biz həm də özümüzün fantaziyasıyıq. Bredberi uşaqlığına qayıdaraq öz fantaziyalarının mövcudluğuna inandırır. Onun, ayağını qoyduğu yeri dünyanın mərkəzi, olduğu zamanı zamanın mərkəzi adlandırmağa haqqı çatır. Çünki o, əjdahalara inanır. Çünki o uşaqkən xəyalən qorxduğu çardaqda yaşayan əjdahanı yerə endirib onunla bir ömür keçirib.

“Hər kəsin öz əjdahası var. Bir gün o, aşağı enə bilər...”

Əlbəttə, siz öz çardağınızda əjdahanı böyüklərə öldürdürməmişinizsə...”

Oxunan mətnlər uşaqlığımızın hüdudlarını müəyyən etməyə imkan verir: o əsərlər ki, oxuyub ilk qorxunun dadını bilmişik, o əsərlər ki, oxuyub mübariz olmağın çətinliyini duymuşuq, böyük okeanlara can atan balaca qara balıqların, pəncərənin o üzündəki işığı görüb ora keçmək üçün özünü şüşəyə çırpıb öldürən qara milçəklərin varlığından xəbər tutub addım-addım həyatı öyrənmişik. Dərinə getdikcə heyrat etməmək olmur. Bizə sadədən sadə görünən, yəni ilk baxışda yazılışı asan təsir bağışlayan uşaq mətnlərini hasilə gətirməyin, əslində, necə çətinlikləri varmış. Bu çətinliklərə sinə gərərək ən dəyərli mətnlər meydana qoyulub – mübarizə, inam aşılaman. Həyatın dibinə enməkdən qorxmayan, qorxularını, uşaqlıq travmalarını dilləndirməkdən çəkinməyən, özü olmaqdan zövq alanlar, ən kritik anda belə balacalara sevgi, sevinc ötürməyi bacaranlar...

Bu mətnləri yazanlar da inanıblar, əslində. İnanıblar ki, yazdıqları əsərlərlə uşaqlara tərtəmiz bir dünya yaradırlar. Nağıllar aləmində böyüyən uşaqların təfəkkür üföqlərinin genişliyinə kim şübhə edə bilər? Uşaq aləminin nağılla başlanan yolçuluğu özündə yaddaş kodlarını daşıyacaq qədər sakraldır. Mifopoetik təfəkkürdən çağdaş zamana keçid mərhələsinin ən etibarlı məxəzidir nağıllar. Y.V.Çəmənəminli demiş, “bu mədəniyyətin əsrarını bilmək üçün” nağıl və əfsanələri unutmamaq lazımdır, onlar həm

də mənəvi dünyagörüşümüzün ifadəsidir. Əxlaqi, etik düşüncəmizi formalaşdıran bu janrlar özündə doğma elementləri ehtiva etdiyi qədərincə tarixin saxlancında əbədi qorunacaqlar. Bəs yaradıcı şəxslərin rolu burda nə qədərdir? Öz mədəniyyətinə baxış fəlsəfəsinin aliliyi müəyyənləşdirir onların yaşam gücünü həm də. Toğrul Nərimanbəyovun Kukla Teatrının divarlarını bəzəyən rəsmləri kimi. Mistik ovqat çaları ilə ona baxan neçə-neçə uşağın ürəyinə düşən bu şəkillər bir də uşaq şairi Teymur Elçinin poetik dilində nağıl kimi şəkillənib. Azər Turanın "Toğrul Nərimanbəyovun nağıl ağacı, yaxud Teymur Elçinin yaratdığı mifik təsəvvürlər dünyası" məqaləsi bu iki dahinin "şərikli" əsərinin ehtiva elədiyi yaşantıların miqyasını vermək baxımından gərəkli mətn-dir: *"Rəssamın yaratdığı rəng axını onun özünə olduğu kimi, şairə də intermedial qurğu üçün geniş üfüqlər açır. Burada dekorativ tətbiqi sənətin xalça sənətindən başlayaraq bütün növləri, eləcə də arxitektura, mifoloji anlamlar, həm musiqi, həm də folklor elementləri və s. birlikdə iştirak edir"*.

Uşaq ədəbiyyatının müstəsna gücü həm də bundadır. Bütün duyğu orqanlarını, yaradıcı işarələri işə salmasında, onların potensial imkanlarını bir araya cəm edib fərqli estetik çevrə yaratmasında. Bu dərinlikdə yalnız sənət əsasında təzahür edən obraz deyil, həm də o sənəti yaradan, hasilə gətirən şəxsin kimliyi kəşf olunur. Amma burada vacib olan başqa məqam da var. Təhtəşüurdan rəsmə, ordan yazıya, kağız üzərinə tökülmüş nağıl sözləmləri və obrazları onun seyrinə dalanları mifoloji yaddaşın ən dərin qatlarına aparır. Toğrul Nərimanbəyovun çəkdiyi nağıl rəsmlərinin struktur təhlilini Teymur Elçinin şeirlərinə tətbiq edib nağıl obrazlarını oxumaq mümkün olur. Bu obrazlar yalnız nitq janrlarında, poetik mətnlərin ricətlərində ehtiva olunmur, həm də rəsmlərin, tabloların yaddaşında gizlənilir. Deməli, xalq öz milli özünüdərkini, mifopoetik yaddaşını bu sənət əsərlərinin hesabına bərpa edə bilər.

Uşaqlar üçün mətn hasilə gətirənlər nə edir? Əsası nağıl, əfsanə, rəvayət və hekayət olan mənalar dünyasını yaradır. O mənalar dünyası ki, orada insan taleləri oxunur, nə olmaqla yanaşı, necə olmağın sirri açılır balaca oxucuya. O özünü kiməsə bənzədərək böyüyür, xəyallarındakı qəhrəmana doğru yol alır. Çingiz Aytmatovun "Dəniz kənarıyla qaçan alabaş" povestinin sonunda Kiriskin gəldiyi həqiqəti xatırlayırsız? O dərk edir ki, şüuraltında səslənən "sözlər ömrünün son günlərinəcən birlikdə yaşayacağı öz xüsusi mahnisinin ilk sözləridir". Bəli, hər uşağın öz nəğməsi ilə böyüməsi onun içində çərpələng kimi uçuşan arzulara açılan Yoldur, əslində. Bu yol yerdən göyə qədər, göydəki günəşə, aya, ulduzlara aparacaq qədər uzun olsa belə, işıq və sevgidən yoğrulduğu üçün onun ömür fəlsəfəsinin cövhərinə çevrilir. Və burdan o yana ona ancaq inanmaq qalır:

"Hansısa uzaq ulduzların birinin bağrında bitən gülü sevirsənsə, gecələr səmaya bax. Bütün ulduzlar çiçəkləyəcək..."

Cavanşir YUSİFLİ

EQZÜPERİNİN DUASI

2020-ci ilin iyirmi doqquz iyun tarixində Antuan dö Sənt Eqzüperinin 120 illiyi tamam oldu. Məqsədim bu gecikmiş yubileyi qeyd etmək, bu qərribə taleli yazıçı haqqında avtobioqrafik mətn yazmaq deyil. İnsan həyatda çox səhvlər edir, bəzən istinadgah kimi bir şey tapır, ona sarılır, bəzən də tapmır, sol əlinin ovuc içi qapanır. Həm də ümitsizliyə qapanır.

Başqa bir təsadüf də vardı. Onun “Balaca şahzadə” əsərini fransızcadan dilimizə çevirmişdim. Ön söz yazmalıydım. Elə bir şey ki, həyatı ilə yaradıcılığının kəsişdiyi nöqtələri göstərə bilsin. Bilmirdim nədən başlayım. Birdən onun haqqında yazılanları axtararkən iki şey çıxdı qarşıma. Həyat yoldaşı Konsuello haqqında xatirələr, bir də başqa bir şey, yəni ən vacib bir şey. Dua.

O, məlum olduğu kimi, pilot olub, təyyarə sürüb ömrü boyu, Konsuello ilə də hava limanında tanış olub, Argentinada. Onu təyyarəsinə dəvət edib, havadaca deyib: siz məni öpmək istəmirsiniz? Eqzüperi insanlara təsir

etməyi bacarırdı, o bu sahədə az qala maq kimi güclü idi. Ordan qayıdanda Andre Jid, o dövrün böyük fransız yazıçısı belə demişdi: Eqzüperi Argentinadan iki şeylə qayıtdı: həyat yoldaşı və bir romanı. Həyat yoldaşı ilə tanış olduq. Romanını oxuyub sevdik.

Ancaq hər bir yazıçının ömründə onun taleyi ilə yaradıcılığının kəsişdiyi nöqtəni göstərən bir əsəri olur. Ya əlinə qələm alan kimi doğulur bu əsər, ya da çox sonralar. Bəzən heç gəlmir, yolunu nə qədər gözləsən də. “Balaca şahzadə” belə bir əsərdir. Bütün dünya oxuyub və öz dilinə tərcümə edib. Bu həm də janrı, janr xüsusiyyətləri etibarlı ilə çox qərribə əsərdir. Nəsrdirmi? Əlbəttə, poeziyanın aşib-daşdığı nəsr. Fəlsəfədirmi? Bəli, bütün fəlsəfi təlimləri gözdən salan bir əsər.

“Balaca şahzadə” insanlara nəyi tələqin edir? Çox şeyi. Həyatın mənasını. Mənalılarını. Onlar arasında baş verən faciə və bədbəxtlikləri. Həyatda sevinc ilğım kimidir. Xoşbəxtlik də. Qiyamətə qədər həyat belə olur. Ancaq bir şey də var. Sən bir gül əkirsən. Səhralıqda. Onu göz yaşları ilə sulayırsan. Səhrada tək-tənha bitən bu çiçəyin həyat eşqi işığa dönüb ulduzların qəlbində cücərir və əslində, dərk edirsən ki, o gül elə o ulduzun içində cücəribmiş. Və harda olsan, o ulduzun altındasan. O gülün necə nəfəs alıb-verdiyini hiss edəcəksən. Bu mənada Eqzüperinin bədhətən sevgilisinə baxıb yazdığı o dua yerinə düşür. İnsan yaşamaq üçün dua etməlidir. Geri qayıtmayan, təmənnasız dua...

Allahım, səndən nə möcüzə, nə də ilğım istəyirəm, səndən hər günüm üçün güc verməyini diləyirəm. Mənə kiçik addımların sirrini öyrət.

Ötüb keçən günlərin rəng qatışığında məni həyəcanlandıran kəşf və təcrübələri vaxtında görə bilməyim üçün elə elə ki, heç nə gözümdən qaçmasın və bacardıqlarımı edə bilim.

Ömrümə düşən vaxt payı ilə düzgün davranmağı öyrət mənə. Mənə elə bir fəhm

Antuan dö Sənt Eqzüperi

ver ki, birinci dərəcəli olanı sonrakılardan dəqiq seçə bilim, ayıra bilim, İlahi! Həyatda büdrəməmək, addım atdığım yerdə ayağımın sürüşməməsi, əksinə günlərin axışını ağıllı şəkildə qurmaq, zirvəni və üfüqləri eyni anda görə bilmək və incəsənətdən lazımi ləzzəti ürəyimə çəkə bilmək üçün səndən mənə lazım olan yerdə dayana bilməyi, ən əsası ölçü hissini qorumağı öyrətməni istəyirəm.

Arzuların, xəyalların yardım olmaması hissini anlamaqda mənə kömək elə. Nə keçmişin, nə də gələcəyin xiffətini çəkim. İndi və burda olmağıma və bu anı ən vacib şey olaraq anlamağıma yardım et.

Bütün həyatın hamar olmasına sadələvh inamdan mənə xilas elə. Mənə elə iti ağıl ver ki, həyatdakı zədələrin, enişlərin və uğursuzluqların həyatın təbii tərkib hissəsi olmasını adi qəbul edim.

Yadıma sal ki, ürək tez-tez ağılla mübahisə edir. Lazım olan məqamda yanıma elə bir adam göndər ki, mənə həqiqəti bütün çıpaqlığı ilə, ancaq mənə sevərək deyə bilsin.

Bilirəm ki, heç nə eləməyəndə belə, bir çox problemlər həllini tapır zamanla, ona görə mənə səbirli olmağı öyrət.

Dostluğa nə qədər möhtac olduğumuzu sən bilirsən. Taleyin belə bir ən gözəl, ən füsunkar payına layiq olmağıma şərait yarat.

Mənə elə zəngin bir fantaziya bəxş elə ki, lazım olan məqamda, lazım olan yerdə danışaraq və ya susaraq kiməsə həsrətində olduğu istiliyi verə bilim.

Elə elə ki, lap həyatın dibində olan insanlara əlim çata bilsin.

Həyatda nəyinsə gözümdən qaçmağına mane ol. Mənə Səndən istədiyimi yox, mənə doğrudan lazım olan şeyi ver.

Mənə kiçik addımların sirrini öyrət, İlahi!

BALACA ŞAHZADƏ

*"Hansısa uzaq ulduzların birinin bağırndə bitən gülü sevirsənsə, gecələr səmaya bax.
Bütün ulduzlar çiçəkləyəcək..."*

"Bütün böyükler uşaq olublar, amma bunu hamısı xatırlamır"

XX FƏSİL

Balaca şahzadə getdikcə getdi, yorulmadan, usanmadan, daşların, qumların, dağ-daşın arasından keçərək... və nəhayət, qarşısına bir yol çıxdı. Bu yol insanların yaşadığı yerə aparırdı.

Salam, – dedi.

Bu, qızılgüllərin aşib-daşdığı bri bağça idi.

Salam, – qızılgüllər dərhal cavab verdilər.

Balaca şahzadə çevrilib onlara baxdı. Onların hamısı onun gülünə oxşayırdı.

Siz kimsiniz? – Balaca şahzadə təəccüblə soruşdu.

Biz qızılgüllərik, – onlar cavab verdilər.

Balaca şahzadə ah çəkdi.

Özünü birdən çox üzülmüş və bədbəxt hiss elədi. Onun gülü bir gün belə bir əhvalat danışmışdı ki, o, bu planetdə yeganə nüsxədir, başqası heç harda yoxdur. İndi burda, bu bağçada o birdən-birə beş min gül görürdü, hamısı da bir-birinə bənzəyirdi.

"Bunu görsəydi o, şübhəsiz ki, həyəcanlanardı, – Balaca şahzadənin başından bu fikir ildırım sürətiylə keçdi. Görsəydi, birdən boğazı qısılar, möhkəm, özü də dayanmadan öskürərdi, elə görkəm alardı ki, sanki indicə canını tapşıracaq, ölsün, amma gülməli görünməsin. Mənsə iş-gücümü atıb onun dalınca sürünməliydim, yalvarmalıydım, xəstə kimi qayğısına qalmalıydım, əks təqdirdə o, doğrudan da, ölərdi..."

Daha sonra isə ağına görün nələr gəldi: "Bircə gülüm vardı və özümü çox zəngin biri hesab edirdim, çünki dünyada yeganə gülün sahibi idim, sən demə, bu, çox adi bir qızılgül imiş. Bu gül və hündürlüyü dizimdən olan üç vulkanla, – onlardan biri də, heç şübhəsiz ki, əbədilik sönmüşdü, – mən haranın şahzadəsi ola bilərdim ki... ". Otların üstünə sərələnib ağlamağa başladı.

XXI FƏSİL

Hə, indi də tülkü peyda oldu.

– Salam, – dedi.

– Salam, – Balaca şahzadə nəzakətlə cavab verdi, sonra böyür-başına baxsa da, heç kəsi görmədi.

– Mən burdayam, – səs eşidildi, – alma ağacının altındayam.

– Sən kimsən? – Balaca şahzadə soruşdu, – sən necə də gözəlsən...

– Mən tülküyəm, – o cavab verdi.

– Gəl səninlə oynayaq, – Balaca şahzadə ona təklif etdi. – Mən çox kədərliyəm...

– Mən səninlə oynaya bilmərəm, – tülkü dedi. – Mən əhliləşdirilməmişəm.

– Onda üzr istəyirəm, – Balaca şahzadə cavab verdi.

Ancaq nə fikirləşdisə, əlavə etdi:

– "Əhliləşmək" nə deməkdir?

– Sən buralı deyilsən, – tülkü dedi, – buralarda nə axtarırsan?

– İnsanları axtarıram, – Balaca şahzadə

dedi. “Əhliləşdirmək” sözünün mənası nədir axı?

– İnsanların silahı var, – tülkü dedi, – bu silahla onlar bizi ovlayırlar. Bu heç də xoşa gələn bir hadisə deyildir. Onlar toyuq da saxlayırlar, bu da onların sevdikləri məşğuliyyətdir. Sənə toyuq lazımdır?

– Yox, – Balaca şahzadə dedi. – Mən özümə dost axtarıram. Demədin axı “əhliləşmək” nə deməkdir?

– Bu, çoxdan unudulmuş bir şeydir, – tülkü, nəhayət, dilləndi. – Mənası “bağlamaq, əlaqə yaratmaq” deməkdir.

– Bağ?

– Hə, – tülkü cavab verdi. – Sən mənimçün indi, bu saat yüz minlərlə oğlan uşağına bənzəyən bir uşaqsan. Üstəlik, sənə heç bir ehtiyacım yoxdur. Sənin də mənə. Mən də sənin üçün yüz minlərlə tülkünün biriyəm. Ancaq sən məni əhliləşdirsən, bizim bir-birimizə ehtiyacımız ola bilər. Sən mənim üçün dünyada yeganə adama çevrilərsən. Mən də sənin üçün... eləcə...

– Hə, artıq mən anlamağa başlayıram, – Balaca şahzadə cavab verdi. – Bir gül var... mənə, o məni artıq əhliləşdirib, yəni özünü külləşdirib.

– Ola bilər, – tülkü cavab verdi. – Bu dünyada, bu Yer üzündə nə desən, ola bilər...

– Yox, mən deyən yer Yer üzü deyil. – Balaca şahzadə cavab verdi.

Tülkünə maraqlı oldu.

– Başqa bir planetdən söz gedir?

– Hə, elədir.

– O planetdə ovçu varmı?

– Yoxdur.

– Bu ki çox maraqlıdır! Toyuq bəs?

– Yoxdur.

Heç nə mükəmməl deyil, Balaca şahzadə düşündü.

Ancaq Balaca şahzadə bayaq vurğuladığı fikrinə qayıtdı:

Mənim həyatım darıxdırıcıdır. Mən toyuqları tuturam, insanlar da məni ovlayırlar. Bütün toyuqlar bir-birinə oxşayır, bütün insanlar da eləcə... Həyat mənim üçün çox darıxdırıcıdır. Sən əgər məni əhliləşdirsən,

həyatım günəş kimi parlayacaq. Sənin addım səslərini minlərlə səsin arasından seçib fərqləndirəcəyəm. İnsanların ayaq səslərini eşidən kimi qaçır, gizlənirəm. Ancaq sənin gəlişin məni özünə çəkəcək, həzin bir musiqi kimi, bu səsi eşitmək gizləndiyim yerdən çıxacağam. Sonra. Oralara bax, çöldə buğda yetişir. Mən çörək yemirəm. Sünbül nəyimə gərəkdir ki? Buğda zəmiləri məni qəti maraqlandırmır, gözümdə onların heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Bu isə çox kədərli! Ancaq sənin saçların qızılıdır. Məni əhliləşdirsən, bilirsən, necə füsunkar olar? Qızılı zəmilər səni mənə xatırladacaq. Mən külək əsəndə sünbüllərin bir-birinə dəyib səs çıxarmasını sevməyə başlayacağam.

Tülkü susdu və uzun-uzadı Balaca şahzadəyə baxdı:

– Nə olar, əhliləşdir məni...

Mən də bunu çox istəyirəm, – Balaca şahzadə dedi, – ancaq mənim bir elə vaxtım yoxdur. Hələ neçə-neçə dost tapmalıyam, hələ neçə-neçə məsələni aydınlaşdırmalıyam...

Sən bir şeyi əhliləşdirdikdən sonra onu bilə bilərsən, bunun başqa bir yolu yoxdur. İnsanların nəyisə öyrənməyə vaxtları heç olmur. Onlar həmişə tacirlərin satdığı malı almağa həvəslidirlər. Ancaq bu dünyada elə bir dükan yoxdur ki, orda dost satsınlar, bəlkə, bu səbəbdən insanların artıq dostları yoxdu. Dostun olmasını istəyirsənsə, məni, çox xahiş edirəm, əhliləşdir.

Nə etməliyəm ki?.. – Balaca şahzadə soruşdu.

Əvvəla, çox səbirli olmalısan, – tülkü cavab verdi. – Orda, məndən bir az aralıda otur. Bax belə. Ordan sənə gözümün ucuyla baxacam. Sənsə susarsan. Sözlər insanların bir-birlərini anlamasına mane olur. Ancaq hər gün bir az yaxınlaş mənə. Oturduğun yerdən bircə qarış mənə tərəf gəl.

Sabahı gün Balaca şahzadə həmin yerə gəldi.

Yaxşı oldadı, hər gün eyni saatda gələsən bura, – tülkü dedi. – Sən əgər bir gün gü-nortadan sonra saat dördə gəlirsənsə, saat üçdən sonra mən artıq özümü xoşbəxt hiss eləməyə başlayacağam. Saatlar irəlilədikcə

mənim xoşbəxtliyim də artacaq. Saat dörd tamamdə mən həyəcanlanmağa və narahat olmağa başlayacağam; mən xoşbəxtliyin mü kafatını alacam. Ancaq hər dəfə fərqli saatlarda gəlsən, ürəyimi hansı xoşbəxtliyə hazırlayacağımı bilməyəcəyəm. Ənənəyə əməl eləmək ciddi şərtidir.

Ənənə nə deyən şeydir? – Balaca şahzadə soruşdu.

Bu da öz növbəsində artıq çoxdan unudulmuş bir şeydir, – tülkü dedi. – Bu, elə bir şeydir ki, günlərdən biri digərindən fərqlənir, onlara oxşamır, hansısa bir saaatın digər saatlardan kəskin şəkildə fərqlənir. Məsələn, məni ovlamaq istəyən insanlarda belə bir adət var: cümə axşamları onlar kənd qızları ilə rəqs edirlər. Bax, bu cümə axşamı necə də ecazkar bir gündür. Mən özüm də gəzintiyyə çıxıram, ta üzümlüklərə qədər gedirəm. Ancaq həmin ovçular cümə axşamı deyil, istədikləri vaxt rəqsə getsəydilər, bütün günlər bir-birinə bənzəyərdi və mən də istirahət edə bilməzdim, nəfəsim kəsilərdi.

Beləcə, Balaca şahzadə tülkünü əhliləşdirdi. Ancaq ayrılıq günü gəlib çatanda:

Ah! – tülkü dedi... – mən ağlayacam.

Bu ancaq və ancaq sənin səhvindir, – Balaca şahzadə dedi, mən sənə pis heç nə arzulamırdım, sən özün istədin ki, səni əhliləşdirim...

Əlbəttə. Mən özüm istədim, – tülkü kədərlə cavab verdi.

– Sən ağlayacaqsan amma...

– Əlbəttə, necə ağlamayım ki... – tülkü cavab verdi.

– Demək, sən çox pis olubsan... ağrıyırsan..

– Yox, elə demə, mən yaxşıyam, pis deyiləm, yadına sal qızılı buğda saçaqları haqqında sənə nələr dediyimi...

Sonra o əlavə etdi:

– Get, bir də qızılgülərə tamaşa elə! Anlayarsan ki, sən qızılgülün dünyada, doğrudan da, yeganədir. Mənimlə vidalaşmaq üçün geri qayıtdıqda isə sənə bir sirr açacağam. Bu sənə mənim hədiyyəm olacaq.

Balaca şahzadə qızılgülərə baş çəkməyə getdi.

– Siz heç də mənim gülümə bənzəmirsiniz, siz hələ heç nəsiniz. Hələ kimsə gəlib sizi əhliləşdirməyib, elə siz də heç kəsi əhliləşdirməmişiniz. Siz həmin tülkünün günündəsiniz. O da minlərlə tülküdən biriydi o zaman. Ancaq onunla dost oldum, indi isə o, dünyada yeganədir, təkdir, hamıdan fərqlənir.

Qızılgülər bundan çox təsirləndilər.

Siz gözəlsiniz, ancaq içinizdə dəhşətli bir boşluq var, – onlara xitabən dedi. – Sizin üçün can fəda etmək, ölmək olmaz, buna dəyməz. Əlbəttə, yoldan ötən bir şəxs üçün mənim gülüm də eynən sizin kimidir. Ancaq heç kəs bilmir ki, bircə o, sizin hamınızdan daha dəyərlidir, çünki mən hər gün onu sulayıram. Çünki sizin yox, məhz onun üstünü şüşə qapaqla örtmüşəm ki, soyuqdan qoruna bilsin. Onu acı küləklərdən qorumuşam. Məhz ona görə mən qumqumaları öldürmüşəm (ancaq iki-üçünü salamışam ki, kəpənəklərin toxumu kəsilməsin). Çünki mən məhz onun göz yaşlarını, necə ağlamasını görmüşəm. Çünki o, mənim qızılgülümdür.

Bunu deyib Balaca şahzadə tülküyə yaxınlaşdı:

Əlvida, – dedi.

Əlvida, – tülkü dedi. – Bu da mənim sirrim. O, çox sadədir: sən yalnız qəlbinlə nəyisə, doğrudan da, görə bilərsən. Mahiyyət gözlər üçün qapalıdır.

Mahiyyət gözlərə görünür, – onun ardınca Balaca şahzadə təkrar etdi, təkrar etdi ki, yadda saxlasın.

Sən gülünü ona görə belə çox dəyərləndirirsən ki, onu bütün qəlbinlə sevirsən.

Ona görə ki, sən ona bütün qəlbinə vermişsən... yaddan çıxarmamaq üçün Balaca şahzadə bu sözləri təkrar etdi.

İnsanlar bu həqiqəti çoxdan yaddan çıxarıblar, – tülkü dilləndi. Ancaq bunu yaddan çıxarmamalısan. Sən bir dəfə əhliləşdirdiyin şeyə görə əbədi məsuliyyət daşmalısan. Sən o gül üçün cavabdehlik daşıyırsan...

Mən gülümə görə cavabdehəm... – Balaca şahzadə təkrar elədi ki, unutmasın...

XXII FƏSİL

Salam, – Balaca şahzadə dedi.

Salam, – yolayırın dedi.

Sən burda neynirsən? – Balaca şahzadə soruşdu.

Mən sərnəşinləri çeşidləməklə, min-min ayıraraq qatarlara mindirməklə məşğulam, – yolayırın cavab verdi, – qatarların biri sola, o biri sağa yollanır.

Pəncərələrində işıq sayrısan sürət qatarları ildırım sürətiylə ötür keçəndə yolayırının kabinəsi silkələnir.

Onlar necə də tələsirlər, – Balaca şahzadə təəccübünü saxlaya bilmədi. Onlar belə nə axtarırlar?

Bunu heç maşinistin özü belə bilmir, – yolayırın cavab verdi.

O biri yoldan yenə də sürət qatarı ötür keçdi.

– Onlar artıq qayıdırlar? – Balaca şahzadə soruşdu.

– Yox, bu, başqasıdır, qarşıdan gələn qatardır.

– Əvvəl olduğu yerlər belə pis idi ki?

– Bizim olmadığımız yerlərin hamısı yaxşıdır, – yolayırın cavab verdi.

İndi isə birdən üçüncü sürət qatarı hayküy sala-sala ötür keçdi.

Bunlar birincini ötür keçmək istəyirlər? – Balaca şahzadə soruşdu.

Onlar heç nəyi təqib etmirlər, – yolayırın cavab verdi. – Onlar vaqonlarda yatırlar və ya sadəcə, oturduqları yerdə əsnəyirlər. Təkcə uşaqlar burunlarını pəncərə şüşəsinə dayayıb çölə tamaşa edirlər.

Yalnız uşaqlar nə axtardıqlarını bilirlər, – Balaca şahzadə dilləndi, – onlar adi parçadan tikilmiş gəlinciyə bütün qəlblərini verirlər, belə olduğuna görə bu əşya onlar üçün dəyərlidir bir şey çevrilir, bunu uşaqların əlindən alsan, zülüm-zülüm ağlayırlar...

Bu dünyada yalnız onlar xoşbəxtidirlər...

Tərcümə etdi: C.Yusifli

ƏJDAHA ŞƏRABI

Rey Bredberinin "Zəncirotu şərabı"
romanı əsasında

Hər bir insanın sinəsində vaxtı ilə uşaq ürəyi döyünüb. Amma deyəsən, bunu çoxları xatırlamır...

Amma elə adamlar var, nəinki xatırlayırlar, ondan heç vaxt ayrılmırlar. İldən-ilə, hadisədən-hadisəyə, həyatın, taleyin pilləsindən pilləsinə keçərkən əllərindəki ən qiymətli xəzinə elə həmin ürəkdir. Elə həmin ürəklə bütün çətinliklərə sinə gərir, etiraz edir, nəyisə dəyişməyə çalışır, nəyisə qoruyub saxlamağa və ötürməyə can atır... Bu adamların ürəyi sözün hər mənasında dünyanın gözəlləşməsi üçün döyünür.

Rey Bredberinin ürəyi kimi.

O isə bu döyüntüləri sözbəsöz, cümləbəcümlə ifadə edərək bizə miras qoyub gedib. Rey Bredberi ürək döyüntülərinə adlar qoyub, cürbəcür, yüzlərlə ad, indi hamının və ya az adamın bildiyi adlar.

Bredberi gələcəkdən qayıdan yazıçıdır. Onu, adətən, əksəriyyətin qəbul etdiyi kimi, fantast adlandırırlar. Elə-belə də deyil – Böyük fantast!

Amma Bredberini tək-cə fantast adlandırmaq ədalətsizlikdir. Çünki hekayələrini, romanlarını oxuyarkən sanki hansısa sehrli qarıdan adlayıb gələcəkdə peyda olduğunu,

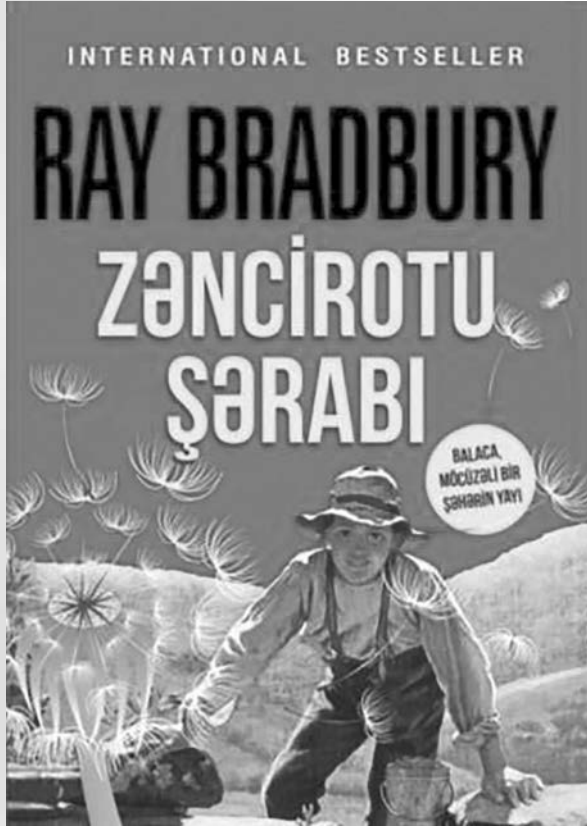

Hədiyyə ŞƏFAQƏT

sonra yaddaşını möcüzəvi şəkildə özü ilə götürərək, həyatın bu tayından yenidən doğularaq böyüməyə başladığını, özü ilə gətirdiyi xatirələri yazıya köçürməyə başladığını fikirləşirsən. Bəlkə də, biz indi, hazırda Bredberi ilə eyni zamanda yaşayırıq, lakin o yenə geri qayıdacaq, başqa bir qarıdan kəçib orada əvvəlki nəsillər üçün yazmağa başlayacaq. Keçmişə indi barədə danışacaq.

Lakin günlərin bir günü indiyə keçmiş barədə danışmaq fikrinə düşəndə dünyanın ən heyvətəmiz əsərlərindən birini – "Zəncirotu şərabı"nı yazır. Bu haqda belə deyir: "Bir gün avtobusda bir oğlanın ayağında gördüyüm tennis ayaqqabıları məni uşaqlığıma apardı. Evə qayıtdım və dəli kimi yazmağa başladım..."

Həmin uşaqlığın isə az qala yüz yaşı var...

Deməli, yüz il əvvəl barədə hekayə oxuyuruq.

Fərqi yoxdur, - "Zəncirotu şərabı" romanı hekayəsindən bir qədər cavandır, 66 yaşı var, müəllif onu 37 yaşında yazıb – hələ uzun illər və mətnin diri qaldığı əsrlər boyu oxuyacağıq...

Yaxşı mətnin yaşı olmur, əksinə, üstündən illər keçdikcə daha çox dəyərləndirilir, daha çox fikir oyadır. Məsələn, keçən əsrin uşaq mətnləri onları uşaqkən oxumuş bizlərlə birlikdə yaşlandıqca qayıdıb bir daha oxuyursan, bir daha zövq alırsan və ən gözəli, indi daha çox mətləblərdən hali olur və anlayırsan: gözəl yazılar sənin əbədi yol yoldaşındır, səni son mənzilə qədər tək qoymur, səni bir qapıdan ötürüb başqa bir qapıda yolunu gözləyir. İndi o illərin uşaqlarından çətin sağ adam qala, amma "Zəncirotu şərabı" o uşaqların dövrünü, arzularını, xatirələrini ağuşuna alıb, əbədi həyat bəxş edib.

Bəli.

Nə yollasa, təsadüfənmi, qəsdənmi – müəllifin həyatına daxil olan hər şeyi bir gün mətnə çevrilmək mükafatı və ya cəzası gözləməkdədir...

Lakin Bredberi uşaq illərinə qayıdaraq onu olduğu yerdən sakitcə götürüb bu günə gətirməyib. Nəzər salıb, analiz edib, uşaqlığını yenidən yaradıb. Gözəl şeylər artırıb, xoşagəlməz şeyləri arzularının işığında yoxa çıxartmağa çalışıb. Bunu ona qüsur tutanlara isə deyib: "Mən bütün eybəcər sayılan şeyləri göürdüm və xatırlayıram, amma bunlar uşaq gözündə heç vaxt mənasız və eybəcər təsir buraxmır".

Bredberinin bu şərh böyük dərstdir. Çünki uşaq əsərləri yazmağın çətinliklərindən danışırlarkən əksər hallarda müəlliflərin dərk və analiz qabiliyyətinin, xatirələrin üstündəki sehrlə pərdə sürüşüb götürüldükcə ortaya çıxan aydın mənzərənin təxəyyülün arzu kimi arxa plana atdığı, susdurduğu təmizliyi və məsumluğu zədələdiyi deyilir. Yəni yetkin müəllif qayıdıb uşaq ola, uşaq gözünü baxa, uşaq diliylə nəql edə bilmir. Dərk edilənlər ona mane olur.

Bredberinin gücü məhz bu məqamda nəhəngliyi ilə fərqlənir: O buna nail ola bilib! Bilib, çünki gələcəyin hər üzünü görüb, eybəcərliklərin uşaqılıqda gizləndiyini deyil, uşaq arzularının və xəyallarının qorunmamasının gələcək eybəcərliklərə rəvac verdiyini başa düşüb. Bredberi dünyanın səhvlərindən səbəbə, nəticədən bünövrəyə qayıdıb. On iki yaşlı Duqlasın həyatı otuz beş-otuz yeddi yaşlı və ondan sonrakı Bredberinin uşaqılıq həyatı deyil. Amma Bredberi bunu vecinə almayacaq, nəyinə lazımdır? O məhz belə uşaqılıq yaşamaq arzusundadır, necə olsa, geriyyə qayıdır, gələcək ayaqları altında olduğu kimi, keçmiş də əlinin altındadırsa, niyə onu yenidən qurmasın?

Bəli, bu, çoxlarında çatışmayan, təəssüf ki, çatışmayan bacarıq və əminlikdir...

"Zəncirotu şərabı"nda çoxlu böyük adam var. Valideynlər, nənə-baba, qohumlar, qonşular, tanışlar, satıcılar, ev qadınları, müxtəlif peşə sahibləri, müxtəlif yaşlı, xasiyyətli çoxlu qadın və kişi. Burada arzumu, həqiqətmi, heç vaxt öyrənə bilməyəcəyimiz bir nüans var – böyükələr uşaqlarla danışırlar. Bəzən bütün ciddiliyi, bəzən zarafatına nağılvariliyi, bəzən ölüm qədər qaçılmaz hadisədən əvvəl, bəzən isə elə-belə, öz-özlərinə – amma uşaqlar bunu eşidirlər. Uşaqlar böyükələrlə çox vaxt keçirirlər. Ya da böyükələr uşaqlarla, – onlarla hər şeyi müzakirə edir, fikir bildirir, uşaqların dünyasına dalıb onlar kimi yalanlar uydurmağa çalışırlar. Zəncirotu şərabı hazırlayan və içən böyükələr bəzən onları nə zamansa özlərinin də uşaq olduqlarına inandırmağa çalışanda uğursuzluqla üzləşsələr də, müəllif gələcəyin verdiyi saxta imtiyazdan yararlanıb onlara heç yerdə müdaxilə, nəyi isə başa salmaq, nəsihət vermək, zəhlətökənlik etmək imkanı vermir. İmkan vermir ki, qoca babalar, qarı nənələr uşaqların qulağından yapışıb həyatı başa salsınlar. Uşaqlar onsuz da başa düşürlər, böyükələrdə də daha yaxşı başa düşəcəklər..

Bəlkə də, Duqlasın qulağından da yapışan nəsihət ustaları olub, amma Bredberi onların üstündən sadəcə xətt çəkib – vəssalam, yoxdurlar.

İlahi, dünyanın belə müəlliflərə necə böyük ehtiyacı var!

"Bir özün fikirləş! Fikirləş! On iki yaşın var, amma sağ olduğunu hələ indi öyrənmişən".

Bu daxili monoloqun oxucularda hansı hisslər və emosiyalar oyatdığını təsəvvür edin. Hamını özünə sual verməyə sövq etməyəcəkmiz? Hərə özünə boylanmayacağıq? Bəlkə, neçə insan zamanın sıxıntılarında başını bulayıb gözünü yerə dikəcəkmiz, neçə insan ah çəkəcəkmiz. Amma neçə insan da gülümsəyəcəkmiz və bu həqiqətə hansıyaşda, hansı anda çatdığını xatırlayacağıq.

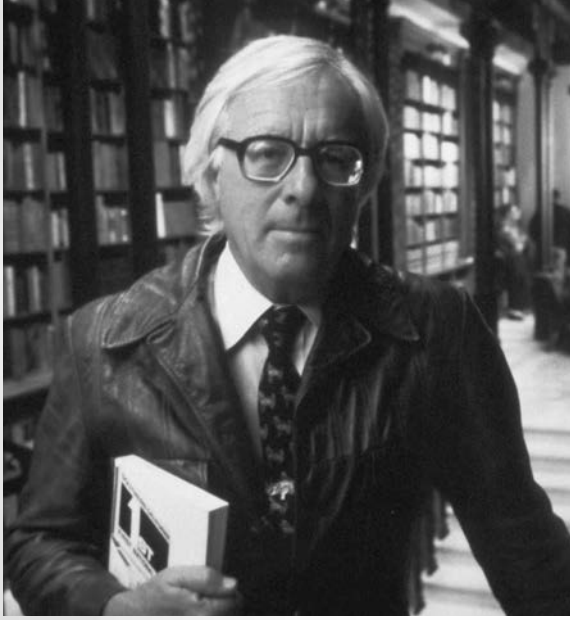
Bəlkə, kimsə göz yaşları arasından, bəlkə, kimsə yumulu gözlərinin ardında görəcəkmiz o anı. Bəlkə, kimsə əllərinə baxacaq və vaxtın barmaqlarının arasından süzülüb necə getdiyinə ilk dəfə fikir verəcəkmiz... və bəlkə, kimlərsə də başını gündəlik kaosdan qaldıraraq uşaqlara tərəf boylanacaq – bəs görəsən, onlar həyat barədə nə fikirdədirlər? Bəlkə, onlar sağ olduqlarını çoxdan öyrəniblər?

Bəs görəsən, onlardan daha nələr öyrənmək olar?

"Ömrüm boyu mən atamla soyuq münasibətdə olmuşam. Amma ondan keçmiş haqqında danışmağı xahiş edəndə atamın səsi tədricən dəyişirdi, onun hekayətlərində ritm, mənə, həqiqət və əsl poeziya duyulurdu, çünki atam ilhama gəlirdi, həqiqət onun içindən çıxıb axırdı", – Rey Bredberi xatırlayırdı...

Uşaqlar böyük müəllimdir. Onlar bizə nəyin yaxşı, nəyin qaydasında olduğundan çox nəyin pis yönə getdiyini, nəyin qaydasında olmadığını göstərən böyük gücdürlər. Uşaq sözləri sehlidir, uşaq təsəvvürü möcüzəvidir, uşaq həqiqəti dünyanın üzünə tutulmuş ən təmiz güzgüdür. Hər yerdə uşaqlara baxmalıyıq – müharibənin getdiyi torpaqlarda, evlərin dağıldığı yerlərdə, ayrı-seçkiliyin, sosial ədalətsizliyin, yoxsulluğun, zorakılığın baş alıb getdiyi, dünyanın cəhənnəm hesab edildiyi nöqtələrdə də, sülhün bərqərar olduğu, uşaqların diləndirilmədiyi, satılmadığı, yaxşı təhsil aldığı, sağlam böyüdü, həyata ümidlə deyil, əminliklə, dünyanın sahibi kimi baxdığı nöqtələrdə də. Gözlərimizi qaçırmamağa, sözüümüzü udmağa, özümüzü geri çəkməyə haqqımız yoxdur. Gün gələ, bu iki fərqli dünyanın övladları bir-birinin əlini sıxa da bilər, bir-birinin qanını tökə də. Gələcək keçmişin meyvəsidir. Qəzəb keçmişin meyvəsidir, amansızlıq keçmişin meyvəsidir və təəssüf ki, bu meyvənin adı – indi və gələcəkdir.

Məhz buna görə də hər bir xalqın, hər bir lokal və dünyəvi ədəbiyyatın uşaqlığa can

atması, uşaqlığın ayağına getməsi, uşaqlığın günahsızlığı qarşısında diz çökməsi lazımdır. Fərqi yoxdur, bu, sənin uşaqlığındır, yoxsa başqalarının. Dostlarının uşaqlığıdır, yoxsa düşmənlərinin. Uşaqlardan soruşmaq lazımdır ki, müharibə istəyirlərmi? Uşaqlardan soruşmaq lazımdır ki, müharibə olsunmu? Uşaqlardan soruşmaq lazımdır ki, nə istəyirlər? Nəyin dəyişməsinə arzulayırlar?

Onlar onsuz da nələrisə dəyişəcəklər, amma hansı yolla – bax, bu, bizim problemimizdir.

Uşaqlar əvvəl öz arzularını dilə gətirəcəklər, sonra özümüzü necə aparmağımızdan təsirlənib bizim arzularımızı... Sonra böyüyəcəklər, gələcəyin onlara verdiyi həyatın qarşısında bizi günahlandıracaqlar. Bizim ehtiraslarımızı, bizim acgözlüyümüzü, bizim despotluğumuzu, bizim saxtallığımızı, süniliyimizi ürək bulantısı ilə xatırlayacaqlar...

Hazırsınızmı?

Bu sualı isə mən uşaqlar üçün yazan müəlliflərə vermişdim...

Cəhənnəm bağbanı kimi ayağınızdan asılacaqsınız... – çünki o uşaqlardan kimsə gələcəkdə bir gün avtobusda üstü-başı törtöküntü bir uşaq görəcək, xatirələr dilə gələcək, tələsik evə qayıdıb oturacaq və yazmağa başlayacaq...

"Tom, görəsən, bu dünyada hamı sağ olduğunu bilirmi?"

Uşaqlar da ölüm barədə fikirləşirlər. Bəlkə, bizdən də çox fikirləşirlər. Kimi bu sualın verilməməli olduğu təsiriylə susur və sualı ya unudur, ya daxilində cavabını tapacağı vaxta kimi gizlədir. Kimi isə – əsasən uşağın ürəklə böyüdüüyü ailələrdə – birbaşa soruşur: "Adamlar niyə ölürlər?"

Bu sual qarşısında balaca bir qıza verilmiş bir cavabı unutmuram: "Adamlar yaşaya bilməyəndə ölürlər". Gözəl cavabdır. Qoy uşaq fikirləşməyə başlasın – bəs adamlar niyə yaşaya bilmirlər? Həmçinin ölmü qorxulu, dəhşətli, qara qüvvə kimi şüuraltında saxlamaqdan xilas olsun.

Bu suala növbəti gözəl cavabı "Zəncirotu şərabi"nda Bredberi verir. Ola bilsin, bu cavab da onun arzularından biri idi, geri qayıdıb bütün uşaq boşluqlarını doldurduğu əsnada həmin cavabı qoca nənəsinin dilindən səsləndirir. Təxminən belə: Mənim mən hissəm yorulub, istirahət etməlidir. Amma sizdə olan hissələrimin həyatı davam edir. Siz, əslində, elə mənsiniz, deməli, sizinlə birlikdə ev təmizləyəcək, dərsə gedəcək, kitab oxuyacaq, maşını təmir edəcək, yemək bişirəcəyəm. Gördüyünüz kimi, iş çoxdur, imkan verin, gedim istirahət edim. Qabığımı dəyişib qayıdacağam...

Bredberi, yəqin, özü gedəndə də belə rahatlıqla gülümsəyib deyib: "Hələ xeyli işim var, siz davam edin, mən qayıdacağam".

O qayıdar. Bredberi qayıtmağın ustasıdır. Qayıtmağın və sahmana salmağın...

"Hara baxsan, problem görürsən. Diqqətlə baxsan – problemin həll olunma yolunu görürsən".

Şübhəsiz, Bredberi böyüklüyünü həm də problemləri mətnə çevirmək ustalığı ilə sübut edir. Onun diqqətli nəzərləri səni yandırır kül edir – axı nəyə yarayırsan? Ancaq şikayətlənirsən – o, qaydasında deyil, bu, yolunda getmir. Nə olsun?

"İşlə!"

Bir neçə il əvvəl dostlardan biri mənə tənbeh edirdi ki, ucuz işçi qüvvəsi kimi istifadə olunmağıma imkan verirəm, eyni iş görə daha çox qazana bilərəm, filan yerdə redaktəyə filan qədər verirlər, filan yerdə tərçüməçilər bu qədər alırlar. "Sən isə..." Əvvəl susdum, sonra diqqətlə üzünə baxıb dedim: "Yaxşı, təklifin nədir?"

Heç nə deyə bilmədi. Ətraf belə ağıllı boşboğazlarla doludur. Nəyisə dağıdıb yerinə nə qoyacağını ağına gətirməyənlərlə, fəlsəfinin altından vurub üstündən çıxan, amma heç nəyə yaramayanlarla. Müdrik deyir ki, adamlara balıq verməyin, balıq tutmağı öyrədin. Bu yerdə, məsələn, mən deyə bilərəm: Mənə dənizin yerini deyin, balıq tutmağı özüm bacarıram.

Bredberi isə mənim və çoxları qədər hazır nazir deyil, öz gölünü, öz qarmağını, öz balığını özü yaradır... Elə bilirsiniz özü də yeyir? Xeyr. Bizimlə bölüşür. Bredberi dünyaya da belə baxır, onu sökür-tökür, hissələrə ayırır, detalların arasındakı boşluqlardakı zir-zibili təmizləyib yerə salır, kiri-pası sürtüb təmizləyir, detalları birləşdirir. Bütün bunları isə gözümüzün qarşısında edir, inanılmaz fantaziyaların, zümzümələrin, zarafatların, atmacaların və sətiraltı xəbərdarlıqların müşayiəti ilə. Prosesi göstərir.

"Bir ara yersiz yoxlamalarından cana doymuşdum. Qəzəbliydim, dişimi qıcayıb gəzirdim. Yumruğumu düyünləyib hazır dayanmışdım. Amma nəhayət, bu barədə hekayə yazdım və tezliklə neçə yerdə çap olundu. Buyur, bu da sizin cavabınız!"

Bredberi hamımızın yerinə cavab verməyə hazırdır. Amma tənbelliyimizi bağışlamamaq şərti ilə: "Biz heç vaxt işsiz deyilik. Biz doldurulmalı qablarıq. Sadəcə, dərk etməliyik, bu qaba yığılanlar dünyanın yaxşılığına necə təsir edəcək".

Bredberi özü də bu qabları doldurmağa çılışır – məsələn, "Zəncirotu şərabi" ilə...

Sonra bir gün Tanrını "Zəncirotu şərabi"na qonaq edir və ona cənab Conas adlı

bir nəfərdən danışır. Cənab Conas şəhərin zibilxanalarında eşələnib atılmış əşyaları arabasına yükləyir və onları lazımi ünvanlara çatdırır. Pulsuz-parasız. Birinin zibili digərinin ehtiyacıdır. Birinə artıqlıq edən şey digərini sevindirir. Kiminsə evində görmək istəmədiyi əşya başqa birinin arzusudur. Cənab Conas hər şeyi yerbəyer etməklə məşğuldur. Onu təqdim edən Bredberi, yəqin, Tanrının üzünə qınayıcı nəzərlərlə də baxıb: Məgər belə etmək olmazdımı? Bəlkə, Tanrı hələ də daxilimizdə bu suala gülümsəyib cavab verir: "Niyə etmək olmasın ki..."

"İnsan yaşadığı şəhərdən ayrılıanda o şəhər fantaziyaya çevrilir" – və tezliklə də bunu təkcə şəhərlərə aid etmək fikrindən daşınır. "İndi mən də burda, İllinoysda, sakit bir gölün kənarında yerləşən Yaşıl şəhərdə kiminsə fantaziyasıyam".

Biz həm də özümüzün fantaziyasıyıq. Bredberi uşaqlığına qayıdaraq öz fantaziyalarının mövcudluğuna inandırır. Onun, ayağını qoyduğu yeri dünyanın mərkəzi, olduğu zamanı zamanın mərkəzi adlandırmağa haqqı çatır. Çünki o, əjdahalara inanır. Çünki o, uşaqkən xəyalən qorxduğu çardaqda yaşayan əjdahanı yerə endirib onunla bir ömür keçirib.

"Hər kəsin öz əjdahası var. Bir gün o, aşağı enə bilər..."

Əlbəttə, siz öz çardağınızda əjdahanı böyüklərə öldürtdürməmişsinizsə...

Bir dəfə demişdim: "Müharibə barədə ağılınıza gələni yazmayın". İndi isə deyirəm:

Əjdahanız olmayıbsa, uşaqlar üçün "şərab" çəkməyin...

BALACA QARA BALIQ

Çillə axşamı idi. Qoca balıq dəryanın dibində nəvə-nəticələrini ətrafına toplayıb onlara nağıl danışırdı:

– Biri var idi, biri yox idi, bir balaca qara balıq var idi. O, anası ilə birlikdə kiçik bir arxda yaşayırdı. Arxın suyu dərəyə axırdı. Balaca qara balıqla anasının bir qara daşın dalında, yosunların arasında evləri var idi. Ana və bala səhərdən axşama qədər bir-birinin dalına düşüb üzür, hərdən başqa balıqlara qoşulub sürətlə balaca bir yerdə gəzişir və geri qayıdırdılar. Qara balıq anasının bircəsi idi.

Bir neçə gün idi ki, o fikrə dalır, az danışırdı. Könülsüz və tənbel-tənbel o tərəf-bu tərəfə gedir, geri qayıdırdı. Çox vaxt anasından xeyli geri qalırdı. Anası əvvəlcə elə bilirdi ki, sadəcə olaraq, balasının kefi yoxdur, bu kefsizlik tezliklə keçib gedəcəkdir. Lakin... Demə, balaca balığın dərdi varmış...

Bir gün səhər tezdən, günəş doğmamış, balaca balıq anasını yuxudan oyadıb:

– Anacan, – dedi, – sənə bir neçə kəlmə sözümlə var.

– Eh, sən də vaxt tapdın! Danışmağı sonraya saxla. Yaxşı olar ki, gəzməyə çıxmaq, – deyə ana balıq gözlərini ovuşdurdu və əsnədi.

Səməd BEHRƏNGİ

Güney azərbaycanlı yazar

– Yox, anacan, mən daha belə gəzməyi istəmirəm. Gərək burdan gedəm, – deyə balaca balıq etiraz etdi.

Anası heyrətlə ona baxıb soruşdu:

– Doğrudan getmək istəyirsən?

– Bəli, anacan, hökmən getməliyəm!

– Axı ala-qaranlıqda hara getmək istəyirsən?

– İstəyirəm gedim görüm arx harada qurtarır. Bilirsənmi, anacan, uzun müddətdir ki, fikirləşirəm, görəsən, arx harada qurtarır? Amma indiyə qədər bir nəticəyə gələ bilməmişəm. Dünən gecədən gözümlə yummayıb hər şeyi götür-qoy etmişəm. Belə qərara gəlmişəm ki, özüm gedib arxın qurtacağını tapım. Bilmək istəyirəm başqa yerlərdə nə var, nə yox...

– Mən də uşaq olanda belə fikirlərə düşmüşəm, balacan! Arxın nə əvvəli var, nə axırı. Elə gördüyün nə varsa, odur. Arx həmişə axır və qurtarmır.

– Yox anacan, belə deyil. Hər şeyin axırı var. Məsələn, gecə sona çatır, gündüz sona çatır, həftə, ay, il... Məgər bunların sonu olmur?

Balaca qara balığın qızışdığını və dil boğza qoymayıb danışdığını görən ana balıq dedi:

– Boş-boş sözləri bir kənara qoy, dur gəzməyə çıxmaq. İndi danışmaq yox, gəzib-dolaşmaq vaxtıdır.

– Yox, ana, mən belə gəzintilərdən yorulmuşam. Buradan uzaqlaşmaq və başqa yerlərdə nələr olduğunu bilmək istəyirəm. Birdən elə bilərsən ki, bunları mənə kim-sə öyrədib, yox, ana, çoxdan bu fikrə düşmüşəm. Əlbəttə, ondan-bundan çox şeylər öyrənmişəm. Məsələn, bunu başa düşmüşəm ki, balıqların çoxu həyatlarını boş-boşuna keçirdiklərindən gileylənirlər. Daim ah-nalə edir, hər şeydən şikayətlənirlər. Bilmək istəyirəm görüm həyat elə bir qarış yerdə o yan-bu yana gedib-qayıtmaqdanmı, qocalıb heç nə görməməkdənmə ibarətdir, yoxsa başqa dünya da mövcuddur?

– Balacan, dəli olubsan? Dünya! Dünya! O başqa dünya nə deməkdir? Dünya elə həmin dünyadır ki, biz yaşayırıq, həyat da ki elə gördüyün yaşayışdan ibarətdir!

Bu zaman iri bir balıq onların evinə yaxınlaşdı:

– Qonşu, bəhsə girmisən, – dedi, – uşaqla nəyin üstündə belə höcətləşirsən? Deyəsən, bu gün gəzmək fikriniz yoxdur?

Ana balıq qonşunun səsinə eşidib cavab verdi:

– Gör zəmanə necə dəyişib?! Uşaqlar öz analarına cip-cip öyrətməyə başlayıblar.

– Necə məgər? – deyə qonşu iri balıq soruşdu.

– Gör bu cırtıdan haralara getmək istəyir?! Hey deyir ki, istəyirəm gedim görüm dünyada nələr olur? Nə bilim, axmaq-axmaq sözlər!

Qonşu iri balıq:

– Balaca, – dedi, – de görüm sən nə vaxtdan belə filosof və alim olubsan ki, bizim xəbərimiz yoxdur?

Balaca balıq dedi:

– Xanım, mən bilmirəm siz alim, filosof nəyə deyirsiniz? Hər gün təkrar olunan cansıxıcı gəzintilərdən cana doymuşam. Belə yorucu həyatı daha davam etdirmək istəmirəm. İstəmirəm ki, bir də gözümü açanda görüm sizin kimi qocalmışam, özü də göz-qulaqları bağlı balıqlar kimi qalmışam.

Qonşu balıq:

– Vay, – dedi, – gör bu nələr danışır?!

Ana balıq dilləndi:

– Heç düşünməzdim ki, bir dənə uşağım ola, o da belə çıxa! Bilmirəm, balamın qulağını hansı bədcins doldurub...

Balaca balıq dedi:

– Heç kəs mənim qulağımı doldurmayıb. Anlamaq üçün mənim özümün ağım, huşum, görmək üçün də gözüm var!

Qonşu balıq balaca balığın anasına dedi:

– Bacı, o pıç-pıç danışan İlbiz yadımdadırmı?

– Yaxşı yadıma saldın, yadımdadır! Tez-tez uşağımın yanına gəlirdi. Görüm onu gorbagor olsun!

Balaca balıq dedi:

– Bəsdir, ana! O, mənim dostum idi!

– Balıqla İlbizin dostluğunu eşitməmişdik, bunu da eşitdik!

Balaca balıq:

– Mən də balıqlarla İlbizin düşmənçiliyini eşitməmişdim! Amma siz o biçərənin başını yediniz, – dedi.

Qonşu dilləndi:

– Bu, keçmişin söhbətidir.

– Keçmişsiz özünüz yada saldınız!

Anası dedi:

– Elə ölməli idi! Məgər oturub-durub nələr danışdıqları yadımdan çıxıb?!

– Onda məni də öldürün! Çünki mən də onun dediklərini deyirəm, – deyə Balaca balıq gileyləndi.

Axır ki, nə başınızı ağrıdım, səs-küyün sədası başqa balıqları da oraya çəkib gətirdi. Balaca balığın sözləri hamını əsəbiləşdirmişdi. Qoca balıqlar bir-bir söhbətə qarışıb balaca balığa acıqlandılar:

– Elə düşünürsən ki, sənə rəhm edərik?!
– Bir qulaqburması bəsdir!
Balaca qara balığın anası onlara müqavimət göstərdi:
– Kənara çəkilin! Uşağıma toxunmayın!
Bu zaman balıqlardan bir başqası balaca balığın anasına dedi:
– Xanım, uşağını lazımınca tərbiyələndirmədiyin üçün əzab çəkməlisən!
Qonşu balıq sözə başladı:
– Sizinlə qonşu olduğuma xəcalət çəkirəm!
Başqa bir balıq dilləndi:
– Nə qədər ki bu məlunun işi... Göndərək qoca İlbizin yanına.
Balıqlar balaca balığı tutmaq istədilər. Dostları onu təhlükədən uzaqlaşdırdılar. Anası baş-gözünə döyür, ağlayır və deyirdi:
– Allah, sən saxla! Uşağım əlimdən gedir, nə edim? Başıma haranın daşını töküm?
Balaca balıq dedi:
– Anacan, mənim üçün ağlama, geridə qalmış bu qoca balıqların halına ağla.
Balıqlar yerbəyerdən çığırdılar:
– Təhqir eləmə!
– Get! Sonra peşman olsan, daha bizdən incimə!
– Bunlar cavanlıq əlamətidir. Getmə!
– Buraların nəyi pisdir?!
– Başqa dünya yoxdur! Dünya elə gördüyün bu dünyadan ibarətdir. Qayıt!
– Aqlını başına yığıb getməkdən imtina etsən, onda bilərik ki, doğrudan da, başa düşən bir balıqsan!
– Biz sənə öyrəşmişik, getmə!
Ana balıq doluxsunaraq dilləndi:
– Mənə rəhmin gəlsin, bala, getmə, getmə!
Balca balıq onların dediklərinə etina etmədən uzaqlaşdı. Həmyaşlılarından bir neçəsi onu arxın gölməçəyə tökülən yerinə qədər ötürüb geri döndülər. Balaca balıq dostlarından ayrılarkən dedi:
– Görüşənə qədər, dostlar! Məni unutmayın!
Dostlar:
– Heç unudarıqmı? Sən bizi qəflət yuxusundan oyatdın. Bizə elə şeylər öyrətdin ki,

hətta heç yuxumuza da girməzdi. Görüşənə qədər, ağıllı və cəsur dost, – dedilər.

Balaca balıq şələləvari yerdən aşağı sürüşüb arxa nisbətən suyu çox olan gölməçəyə düşdü. Əvvəlcə özünü itirdi. Sonra üzməyə və gölməçədə dolanmağa başladı. Balaca balıq bu vaxtadək bu qədər suyun bir yerə yığışdığını görməmişdi. Suda minlərlə çömçəquyruq gəzişirdi. Balaca balığı görən kimi onu məsxərəyə qoydular:

– Bir bunun təhər-tövrünə bax! Sən nə cür məxluqsan?!

Balaca balıq ani olaraq fikirləşib:

– Xahiş edirəm, təhqir etməyin, – dedi, – mənim adım balaca balıqdır. Siz də adınızı deyən, tanış olaq!

Çömçəquyruqlardan biri dedi:

– Biz bir-birimizi "Çömçəquyruq" çağırırıq.

O biriləri yerbəyerdən dedilər:

– Əslimiz, nəcabətimiz var.

– Dünyada bizdən gözəli tapılmaz!

– Sənin kimi yöndəmsiz deyilik!

Balaca balıq onlara belə cavab verdi:

– Sizin bu qədər xudpəsənd olduğunuzu bilmirdim. Amma nadanlıq üzündən belə danışdığınız üçün sizi bağışlayıram.

Çömçəquyruqlar səsləndilər:

– Deməli, biz nadanlıq?

– Nadan olmasaydınız, başa düşərdiniz ki, hər kəs üçün öz təhər-tövrü xoşdur. Allaha şükür, sizin heç adınız da özünüznkü deyil.

Çömçəquyruqlar əvvəl əsəbiləşdilər. Sonra balaca balığın haqlı olduğunu görüb sözlərini dəyişdilər.

– Sən özünü nahaq yerə yorursan, – dedilər, – biz səhərdən axşama qədər dünyanı gəzirik, amma özümüzdən, ata və anamızdan, saysız-hesabsız balaca qurdlardan, bəcəklərdən başqa heç kəsi görmürük.

Balaca balıq soruşdu:

– Siz ki gölməçədən qırağa çıxma bilmirsiniz, dünyanı gəzib-dolanmaqdan necə dəm vura bilərsiniz?

Çömçəquyruqlar təəccübləndilər:

– Məgər gölməçədən başqa da özgə dünyaya var?

– Bəs necə? Özünüz fikirləşin, görün yaşadığınız su hardan axıb gəlir və sudan kənarında nələr var?

– Sudan qıraqda da yer olar? Biz indiyə qədər sudan başqa heç yeri görməmişik. Ha, ha, ha, sən dəli olubsan, nədir?!

Balaca Qara Balığı da gülmək tutdu. Fikirləşdi ki, çömçəquyruqları başa salmadan çıxıb getsin. Sonra belə qərara gəldi ki, onların anaları ilə də bir-iki kəlmə danışsın.

– Ananız haradadır?

Bu zaman qurbağanın gur səsi onu diksindirdi. Qurbağa gölməçənin qırağındakı iri daşın üstündə oturmuşdu. Suyu baş vurdu, gəlib balığın qarşısında dayandı:

– Mən buradayam, – dedi, – qulluq?!

– Möhtərəm xanım, salam!

– Ey əsil-nəcabətsiz vücut! Nə əllaməlik edirsən? Bunları uşaq görüb axmaq-axmaq danışsın? Bir belə ömür eləmişəm və başa düşmüşəm ki, dünya elə bu gölməçədən ibarətdir.

Yaxşı olar ki, işinin dalsınca gedəsən, mənəm uşaqlarımı yoldan çıxarmayasam.

– Yüz il də ömr eləsən, yenə geri qalmış, nadan qurbağa kimi qalacaqsan!

Qurbağa hirsləndi və balaca qara balığın üstünə cumdu. Bu zaman gölməçənin dibini bir-birinə qarışdı. Balaca balıq aldığı təkdən diğirlandı, özünü dərədən axan enli arxda gördü. Dərə əyri-üyrü idi. Dağın başından baxanda dərənin suyunu enli, ağ ipə oxşatmaq olardı. Dərənin bir yerində dağdan qopub arxa düşmüş iri bir daş suyu iki yerə bölürdü. İri bir kərtənkələ də qarnını daşa söykəmişdi. Günəşin hərərətindən ləzzət alır, suyun təkində ovladığı qurbağanı yeyən iri, yumru xərçəngə tamaşa edirdi. Elə bu an oradan üzüb keçmək istəyən balaca balığın gözləri xərçəngə sataşdı. O, bərk qorxdu və uzaqdan xərçəngə salam verdi. Xərçəng balaca balığı görüncə:

– Nə ədəbli balıqsan, – dedi, – gəl qabağa. Balaca, gabağa gəl!

Balaca balıq:

– Mən dünyanı gəzməyə gedirəm, – deyərək xərçəngə cavab verdi, – cənabınızın yemini çevrilmək istəmirəm!

– Niyə belə bədbinsən, qorxaqsan, balaca balıq?

– Nə bədbinəm, nə də qorxaq. Gördük-lərimi deyirəm.

– Çox yaxşı, indi de görüm, gözlərin nə gördü və əqlin nə kəsdi ki, səni ovlayacağımı xəyalına gətirdin?

– Özünü bilməməzliyə vurma!

– Bilirəm, qurbağanın hərəkətlərinə işarə edirsən. Lap uşaqsanmış ki, bala! Qurbağalarla aram olmadığı üçün onları ovlayıram. Onlar elə xəyal edirlər ki, dünyanın yeganə məxluqlarıdır və hamıdan xoşbəxtlər. İstəyirəm onları başa salam ki, dünya kimin əlindədir. Sən isə qorxma, qadası! Gəl qabağa. Qorxma, gəl!

Xərçəng bu sözləri deyib yanlarını basabasasına balaca balığa tərəf yeridi.

Xərçəng elə gülməli yeriyirdi ki, balığı ixtiyarsız olaraq gülmək tutdu.

– Ay yazıq, – dedi, – sən heç yeriməyi də bacarmırsan. Haradan bilirsən dünya kimin əlindədir?!

Balaca balıq xərçəngdən aralandı. Bu zaman suyun üzərinə kölgə düşdü. Gözlənilməz zərbədən xərçəng səndələyə-səndələyə suyun dibinə batdı. Xərçəngin bu halını gören kərtənkələni gülmək elə tutdu ki, az qaldı sürüşüb suya düşsün. Xərçəng isə artıq suyun üzünə çıxa bilmədi.

Balaca balıq gördü ki, suyun kənarında balaca bir çoban dayanıb ona və xərçəngə tamaşa edir. Qoyun-keçi sürüsü də suya yaxınlaşdı. "Mə-mə! Bə-bə!" səsləri dərəni başına götürdü.

Balaca balıq sürünü su içib qurtarana qədər gözlədi. Sürü gedəndən sonra kərtənkələni səsləyib:

– Kərtənkələcan, – dedi, – mən arxın qurtaracağımı axtarmağa gedən balaca qara balığam. Sən bilikli, zəkalı heyvansan. Buna görə də səndən bəzi şeyləri soruşmaq istəyirəm.

– Xətrin hər nə istəyir, soruş.

– Yolda məni nəyə balaqla, saqqa quşu ilə, balıqdan quşla çox qorxudublar. Bunlar haqqında bir şey bilirsənsə, mənə de!

Kərtənkələ dedi:

– Nərə balıqlar və balıqudanlar bu tərəflərdə tapılmazlar. Xüsusilə nərə balıqlar. Çünki onlar dənizdə yaşayırlar. Amma saqqa quşuna elə bu həndəvərdə rast gəlmək olar. Nəbadə aldanıb kisəsinin içərisinə girərsən.

Kisə nədir? – Balaca balıq onun sözünü kəsib soruşdu.

– Saqqa quşunun boğazının altında xeyli su tutan kisə var. Bəzən təcrübəsiz, xam balıqlar suda üzən quşun kisəsinə girib birbaşa qarnına gedirlər. Saqqa quşu tox olanda balıqları kisəsində ehtiyat saxlayır.

– Deməli, onun qarnına gedəndən sonra xilas olmaq üçün çarə yolu yoxdur?

– Yoxdur. Kisəni parçalamaqdan başqa heç bir yol yoxdur. Sənə bir xəncər verərəm. Saqqa quşunun çənginə düşsən, dediyim kimi edərsən.

Kərtənkələ qayadakı yarığa sürünüb xəncərlə qayıtdı. Balaca balıq xəncəri alıb dedi:

– Kərtənkələ, sən çox mehribansan, bilmirəm sənə necə təşəkkür edim?

– Canım, təşəkkür nəyə lazımdır, mənəm belə xəncərim çoxdur, sənə kimi ağıllı balıqlara bağışlayıram.

– Məgər məndən qabaq da buradan keçən olub?

– Çoxları keçib. İndi onlar özləri üçün böyük dəstə düzəldiblər...

Kərtənkələ bunları deyib qulağını daşdakı yarığa dayadı:

– Di sağ ol, – dedi, – balalarım yuxudan ayıldığı üçün getməliyəm.

Kərtənkələ yarığa girdi. Balaca Balıq isə çarəsiz qalıb yola düşdü. Hey öz-özünə sual verirdi: “Doğrudanmı arx dənizə tökülür? Saqqa quşun gücü elə mənə çatsın?! Balıqudan quşun bizimlə nə düşmənçiliyi var?”

Balaca Balıq üzə-üzə gedir və fikirləşirdi. Yol boyu təzə şeylər görür, öyrənirdi. Şəlalənin başı üstə axmasından həzz alır, yenidən üzürdü. Kürəyində günəşin hərərətini hiss edir və möhkəmlənirdi.

O sonra elə bir yerə çatdı ki, burada dəre enlənir, su isə kolların arasından axıb gedirdi. Balaca Balıq suyun çoxalmasından

ləzzət alırdı. Xeyli gedəndən sonra o, çoxlu balığa rast gəldi. Anasından ayrılıandan bəri balıq görməmişdi. Bir neçə rizə balıq onu dövrəyə aldı və soruşdu:

– Elə bil qəribsiniz?

– Bəli, qəribəm. Uzaq yerdən gəlirəm.

Rizə balıqlar dedilər:

– Hara getmək fikrindəsən?

– Arxın qurtardığı yeri tapmağa gedirəm.

– Hansı arxın?

– Biz buna arx yox, çay deyirik.

Balaca Balıq heç nə demədi. Rizə balıqlardan biri dilləndi:

– Xəbərin var ki, saqqa quşu yolu kəsib?

– Xəbərim var, bilirəm...

Başqa bir rizə balıq soruşdu:

– Onu da bilirsən ki, saqqa quşunun nə geniş kisəsi var?

– Onu da bilirəm.

– Bunları bilə-bilə yenə getmək fikrindəsən?

– Bəli, bütün bunları bilirəm və getməliyəm.

Balıqlar arasında səs yayıldı ki, uzaq yollardan gəlmiş Balaca Qara Balıq çayın qurtaracağını tapmaq istəyir və saqqa quşundan da qorxmur.

Rizə balıqlardan bir neçəsi Balaca Qara Balıqla getmək istədi, lakin böyüklərin qorxusundan səsələrini çıxartmadılar. Hətta onların bir neçəsi Balaca Qara Balığa yanaşmaq qımıldandı.

– Saqqa quşu olmasaydı, biz də sənənlə gedərdik...

Çayın qırağında bir kənd var idi. Kəndin qadınları və qızları çayın içində qab-qacaq və paltar yuyurdular. Balaca Balıq onların səs-küyünə bir xeyli qulaq asdı və uşaqların islanmış bədənlərinə tamaşa etdi, sonra yola düşdü. O qədər getdi ki, axşam oldu. Balaca bir daşın altına girib yatdı. Gecəyarı ayıldı və gördü ki, ay suya düşüb, hər yeri işıqlandırır.

Balaca Balıq ayı çox istəyirdi. Gecələr ay suya düşəndə yuvadan çıxıb onunla bir neçə kəlmə danışmaq həsrətindəydi. Amma hər dəfə anası ayılıb onu yuvasına darta və

yenidən yatırdadı. Bu dəfə Balaca Balıq ayın qarşısına çıxdı:

– Salam, ey mənim göyçək ayım!

Ay da Balaca Qara Balığı mehribanlıqla qarşılıdı:

– Salam, mənim Balaca Qara Balığım! Sən hara, bura hara?

– Dünyanı səyahətə çıxmışam.

– Dünya çox böyükdür, sən hər yeri gəzə bilməzsən.

– Eybi yoxdur, bacardığım yerə qədər gedəcəyəm.

– Ürəyim çox istəyirdi ki, səhərə qədər yanında qalam, amma böyük bir qara bulud mənə tərəf gəlir. Qorxuram işığımı qabağımı kəssin.

– Ey qəşəng ay, sənin işığını çox sevirəm. Ürəyim istəyir ki, nurun həmişə yoluma işıq saçsın.

– Mənim Balığım, düzünü axtarsan, mənim işığım yoxdur, işığı mənə günəş verir, Mən də onu yerə saçırım. Bilirsənmi ki, adamlar yaxın gələcəkdə uçmaq, gəlib mənim üzərimə düşmək arzusundadırlar?

– Bu mümkün deyil!

– Düzdür, bu, çox çətin işdir, ancaq insan öz istədiyinə...

Ay sözünü qurtara bilmədi. Qara bulud gəlib onun üzünü örtüdü, yerə qaranlıq çökdü. Qara Balıq yenə də tək-tənha qaldı. Bir neçə dəqiqə heyrət içərisində qaranlığa baxdı. Sonra daşın altına çəkilib yatdı... Subh tezdən ayılında başının üstündə pıç-pıçla danışan bir neçə rizə balıq gördü. Onlar Qara Balığın yuxudan ayıldığını görüb dedilər:

– Sabahın xeyir!

Qara Balıq onları tanıdı:

– Sabahınız xeyir olsun! – dedi. – Nəhayət, ardimca gəlib mən deyən yola düşdünüz?

Rizə balıqlardan biri:

– Bəli, – dedi, – ancaq hələ də qorxu canımızdan çıxmayıb.

Bir başqa balıq:

– Saqqa quşunun fikri bizi rahat buraxmır, – deyə dilləndi.

Balaca Qara Balıq:

– Siz çox fikirləşirsiniz. Hər şeyə fikirləşmək, özü də bir dəfəyə fikirləşmək düz deyil. Yola düşən kimi qorxu bizi tərk edəcəkdir, – deyə cavab verdi.

Birlikdə yola düşmək istədilər. Gördülər ki, dövrələrindəki su yuxarı qaxdı, başları üzərinə örtük çəkildi. Hər yer qaranlıqlaşdı, qaçmağa imkan qalmadı. Balaca Qara Balıq o saat başa düşdü ki, Saqqa quşunun kisəsinə düşübdür.

Balaca Qara Balıq dedi:

– Dostlar, biz Saqqa quşunun kisəsinə düşmüşük, lakın xilas olmaq üçün yol var.

Rizə balıqlar ağlayıb ah-zar etməyə başladılar.

– Artıq bizm qaçmağa yolumuz yoxdur! Təqsir səndədir. Bizi yoldan çıxardın!

– İndi bizim hamımızı “qurt” eləyib udacaq.

Qorxunc bir qəhqəhə səsi eşidildi. Bu, Saqqa quşu idi, gülürdü və gülə-gülə deyirdi:

– Rizə balıqlar necə də girimə keçib! Ha! Ha! Ha! Ha! Sizin halınıza yanırım, heç ürəyim gəlmir, sizi “qurt” eləyib udum. Ha! Ha! Ha! Ha!

Rizə balıqlar yalvarmağa başladılar:

– Həzrəti-ağayi Saqqa quşu, sənin tərifini çoxdan eşitmişik, lütf edib mübarək dimdiyini bir qədər aralaysaydın, buradan xilas olub mübarək vucuduna duaçı olardıq.

Saqqa quşu dedi:

– Mən hələ bu saat sizi “qurt” eləyib udmaq fikrində deyiləm. Kisəmdə ehtiyat balıqlar var, bir qarnımın altına baxın.

Kisənin aşağı hissəsində iylənmiş bir neçə rizə balıq var idi.

Rizə balıqlar bir səslə dedilər:

– Həzrət-ağayi saqqa quşu, bizim günahımız yoxdur, bu Balaca Qara Balıq bizi yoldan çıxardıb...

Balaca Balıq:

– Qorxaqlar! – dedi. – Siz elə xəyal edirsiniz ki, yalvarmaqla bu hiyləgər rəhmdillik edib sizi buraxacaq?

Rizə balıqlar qorxuya düşüb dedilər:

– Heç nə danışdığını da bilmirsən. İndi gö-rərsən ki, həzrəti-ağayi saqqa quşu bizi necə bağışlayacaq və səni necə “qurt” eləyəcəkdir!

Saqqa quşu dilləndi:

– Doğrudur, sizi bağışlayıram, ancaq bir şərtlə!

– Şərtinizi buyurun, sizə qurban!

–Azadlığınızı bu boşboğaz balığı öldür-məklə əldə edə bilərsiniz.

Balaca Qara Balıq bir qədər dala çəkilib Rizə balıqlara:

– İnanmayın, – dedi, – bu hiyləgər bizi bir-birimizin canına salmaq istəyir, mənim başqa fikrim var!

Rizə balıqlar azadlığa çıxmaq istəyi ilə Balaca Qara Balığın dediklərinə qulaq as-madılar, qalxıb onun üstünə düşdülər. Balaca Balıq yavaş-yavaş arxaya çəkilib:

– Qorxaqlar! – dedi, – hər halda, girə düş-müsünüz, qaçmağa da yolunuz yoxdur.

Mənə də ki gücünüz çatmaz!

– Biz azadlığa çıxmaq istəyirik, onun üçün də səni öldürməliyik!

– Ağlınızı başınıza yığın! Məni öldürsəniz də, qaçmaq üçün yol tapa bilməyəcəksiniz. Hiləgər quşa inanmayın!

– Sən əsla bizim fikrimizi çəkmirsən, bu sözləri öz canını qurtarmaq üçün deyirsən!

– Elə isə qulaq asın, sizə nicat yolu gös-tərim. Mən özümü ölülüyə vurub ölü balıq-ların içərisində gizlənəcəyəm. Görək saqqa quşu sizi azad edəcəkdirmi?! Əgər sözü-mə qulaq asmasanız, bu xəncərlə hamınızı qı-raraq quşun da kisəsini parçalayıb çıxaram. Siz isə ...

Rizə balıqlardan biri onun sözün kəsib:

– Daha bəsdir! – dedi, – mən bu sözlərə inanmaq istəmirəm. – O, bu sözləri deyə-deyə ağlamağa başladı.

Balaca Qara Balıq onun ağladığını görüb dedi:

– Bu anasının naz-naz balasını niyə yanı-nıza salıb gətiribsiniz?

O, xəncərini çıxarıb balıqların üstünə cumdu. Rizə balıqlar çarəsiz qalıb Balaca Qara Balığın təklifini qəbul etdilər. Yalandan

bir-birləri ilə dalaşmağa başladılar. Balaca Qara Balıq özünü ölülüyə vurub uzandıqda onlar yuxarı qalxdılar:

– Həzrəti-ağayi saqqa quşu,– dedilər, – füzül Qara Balığı öldürdük.

Quş güldü:

– Çox yaxşı iş gördünüz,– dedi, – bunun əvəzinə sizin hamınızı diri-diri udacağam, qarnımda istədiyiniz qədər gəzərsiniz.

Rizə balıqlar macal tapmamış bir andaca Saqqa quşu onları uddu. Qara Balıq istə cəld xəncərini çəkib mökəm zərbə ilə quşun kisəsini yırtdı və deşikdən çıxıb qaçdı.

Saqqa quşu aldığı zərbənin ağrısından fəryad qopardı, başını suya salıb Balaca Qara Balığı yenidən tutmaq istədi. Lakin gücü çatmadı...

Günorta idi. Artıq nə dağ görünürdü, nə dərə. Çay axıb geniş düzənlikdən keçirdi. Çayın sağ-solundan tökülən kiçik çaylar onun suyunu qat-qat artırırdı. Balaca Qara Balıq suyun çoxluğundan ləzzət alırdı. Bir-dən ayılıb gördü ki, suyun dibi görünür. O yan-bu yana baş vurdu, heç yana çıxa bilmədi. Az qala qərq olmuşdu. Ürəyi istədiyi qədər üzəndən sonra da əli bir yana çatmadı. Birdən gördü ki, burnunda mirvari dişləri olan uzun bir heyvan ildirəm sürəti ilə ona hücum edir. Balaca Qara Balıq hiss etdi ki, heyvan bu saat onu parça-parça edəcəkdir. Çapalayıb tez suyun üzərinə qalxdı. Bir müd-dətdən sonra suyun altına endi. Yolun ya-rısında minlərə balıq dəstəsinə rast gəldi. Onlardan birini saxlayıb soruşdu:

–Qardaş, qəribəm, uzaq-uzaq yerlərdən gəlirəm. Deyin görüm, bura haradır?

O dönüb Balaca Qara Balığa dedi:

–Qardaş, bizim dənizə xoş gəlibsən!

Balıqlardan biri dedi:

–Bütün çaylar və arxlar bura tökülür.

Başqa bir balıq isə:

–İndi get bir az gəz. Suyun üzünə çıxmaq istəsən, balıqudandan ehtiyatlı ol. Bu günlər o heç kəsdən qorxmur. Hər gün dörd-beş balıq ovlanmasa, yaxamızdan əl çəkmir, – dedi.

Balaca Balıq dəniz balıqlarının dəstə-sindən aralanıb təklikdə üzməyə başladı. Az sonra dənizin üstünə çıxdı. İndi o, qızmar günəşin yandırıcı hərərətini öz kürəyində hiss edir, bundan ləzzət alırdı. Aramla üzür, öz-özünə deyirdi: “Bu saat ölüm çox asanlıqla mənim sorağıma gələ bilər. Yaşamağa qadir olduğum halda onu özümə yaxın buraxmamalıyam”.

Balaca Qara Balıq fikir və düşüncələrini sona çatdırıb bilmədi. Balıqdan gəldi, onu götürüb apardı. Balaca Balıq balıqdanın uzun dimdikləri arasında çapalasa da, özünü xilas edə bilmədi. Balıqdan dimdiyi ilə onun belini elə bərk sıxırdı ki, az qala canı çıxacaqdı. Digər tərəfdən də Balaca Qara Balıq sudan qıraqda nə qədər sağ qala bilərdi? Ölümün qabağını almaq üçün lap Balıqdanın qarnına getməyə razı idi, axı oradakı nəmişlikdən istifadə edə bilərdi. Buna görə balıqdana dedi:

– Nə üçün məni sağ-sağ udmursan? Mən o balıqlardanam ki, öləndən sonra bütün bədənim zəhərə dönər.

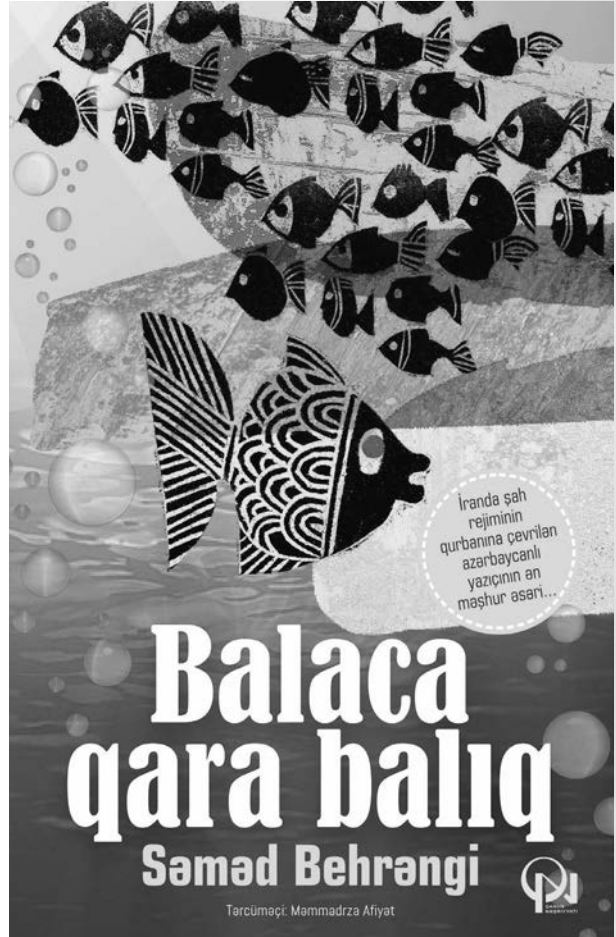
Balıqdan heç nə deməyib fikrə getdi:

“Ay hoqqabaz, istəyirsən məni dilləndirib aradan çıxasan?”

Sahil getdikcə yaxınlaşırdı. Balaca Qara Balıq “quruya çatsaq, daha iş bitdi” deyər düşündü və nəhayət, balıqdana dedi:

– Bilirəm, məni balaların üçün aparırsan. Amma sahilə çatana qədər öləcəyəm, bədənim zəhər kisəsinə dönəcək, balalarına niyə rəhmin gəlmir?!

Balıqdan bir anlıq fikrə getdi: “Ehtiyat yaxşı şeydir. Hər ehtimala qarşı onu özüm yeyim, balalarım üçün isə başqa balıq tutum... Birdən bu, bir kələk işlədər... Yox, canım, heç bir kələk işlədə bilməz”. Sonra gördü ki, Qara Balıq sustalıb candan düşür. Öz-özünə dedi: “Deyəsən, öldü, artıq onu özüm də yeyə bilmərəm”. Zərif və yumşaq balığı yeməkdən ehtiyat elədi. Ancaq yenə Qara Balığı səsləyib ölüb-ölmədiyini müəyyən etmək istədi. Düşündü ki, yarım candırsa, yesin, ölübsə... Dimdiklərini aralayan kimi Qara Balıq onun

ağzından xilas oldu. Balıqdan aldandığını görüb Balaca Qara Balığı təqib etdi. Balaca Qara Balıq havada ildırım kimi şığıyıb aşağı düşür, ağzını açıb dənizin rütübətli havasını udurdu. Nəhayət, suya düşdü. Köksünə yeni nəfəs doldu. Balıqdan da ildırım sürəti ilə şığıyıb arxasınca suya baş vurdu, aman verməyib yenə də Balığı uddu. Balaca Qara Balıq bir xeyli vaxt başına nə gəldiyini hiss etmədi. Bircə onu hiss etdi ki, hər yer qaranlıq və rütubətlidir, çıxış yolu isə yoxdur. Elə ki gözləri qaranlığa alışdı, ağlayıb anasını istəyən bir rizə balıq gördü. Yaxınlaşıb ona nəsihət verdi:

– Qalx ayağa, ay balaca! Başına çarə qılmaq haqqında fikirləş, ağlamaqdan, ananı çağırmaqdan bir şey çıxmaz.

Rizə balıq soruşdu:

– Sən kimsən? Məgər görmürsən get-gedə məhv oluram? Ana... Ay ana, hardasan,

imdadıma çat! Daha mən səni görə bilməyəcəyəm, ana!

Balaca Qara Balıq:

– Daha bəsdir, canım, – dedi, – sən bütün balıqları rüsvay elədin.

Rizə balıq ağlamağına ara verən kimi Balaca Qara Balıq dedi:

– Mən balıqdanı öldürüb bütün balıqları azad etmək fikrindəyəm. Səni onun qarnından xilas edəndən sonra bunu həyata keçirmək istəyirəm.

– Sən özün ölümlə əlbəyaxasan. Balıqdanı necə öldürə bilərsən?

Balaca Qara Balıq xəncərini göstərərək dedi:

– Bununla onun qarnını cıracağam. Hələlik mənə qulaq as, gör nə deyirəm. Mən balıqdanın qarnında o tərəf-bu tərəfə gedib onun əsəbləri ilə oynayacağam. Bu zaman o məni məsxərəyə qoyub başlayacaq qəhqəhə çəkib gülməyə, elə ki dimdiklərini açıb gülməyə başladı, cəld özünü bayıra at.

– Bəs sən?

– Mənim fikrimi çəkmə. Bu bədcinsi öldürməmiş bayıra çıxması deyiləm.

Balaca Qara Balıq bu sözləri deyib balıqdanın qarnında o tərəf-bu tərəfə var-gəl

etməyə başladı. Rizə balıq isə onun ağzından bayıra atıldı və suya düşdü. Çox gözlədi, xilaskarından xəbər çıxmadı. Birdən gördü ki, Balıqdan havada mayallaq vurub fəryad qoparır... Nəhayət, o, müvazinətini itirib şappıltı ilə suya düşdü, yenə bir qədər çapalayandan sonra taqətdən düşdü. Lakin Balaca Qara Balıqdan yenə də xəbər çıxmadı və indiyə qədər də bir səs-soraq yoxdu.

Burada Qoca Balıq nağılını bitirdi. Üzünü on bir min doqquz yüz doxsan doqquz nəvə və nəticəsinə tutub dedi:

–Daha yatmaq vaxtıdır, balalarım, gedin yatın!

Nəvə-nəticələri ondan soruşdular:

– Nənəcan, axı sən Balaca Qara Balığın başına sonra nələr gəldiyini demədin?

Qoca Balıq dedi:

– O da sabahkı gecəyə qalsın, balalarım. Artıq yatmaq vaxtıdır. Gecəniz xeyrə qalsın!

On bir min doqquz yüz doxsan doqquz bala balıq bir ağzdan: – Gecəniz xeyrə qalsın! – dedi və yatmağa getdi. Nənəni də yuxu apardı. Balaca Qızıl Balıq isə nə qədər çalışdısa, yata bilmədi. Sübhədək dəniz bərədə fikirləşdi...

Orxan ARAS

Gəl sənə bir sirr açım!

Ürəyindəki sirri dostuna, yoldaşına, sırdaşına deyəni eşitmisən, amma balaca uşağa deyəni heç eşitmisənmi? Əgər eşitməmişsən, indi bu yazını oxumalısan!

"Gəl sənə bir sirr açım. Mən on yaşlarında olanda Qarsda yaşayan malakanlardan sarı bir qızı, Sonyanı sevirdim".

Maraqlıdır, sarı saçlı, şirin dilli, uşaq gözlü Sonya indi haradadır? Onlar 1955-ci ilin payızında qatarla getdilər və Qarsdakı dostları, qonşuları onlardan bir daha xəbər tutmadılar.

Yücel Feyzioglu, yəni uşaqlara ürəyinin sirrini söyləmək istəyən şəxs, əslində, nağıl qəhrəmanından başqa bir şey deyil. Gah Almaniyada "Kələğlan" olub Anadolunu oradakı uşaqlara daşıyıb, gah da "Manas" dastanının əks-səda verdiyi çöllərdə "Köp Tamdıq" olub, uşaqlara pıçıltı ilə sirlərini açıb.

Hər dəfə onun nağıllarını oxuyanda ya öz uşaqlığı, ya da ətrafımdakı nağıl siması olan insanları düşünürəm. Çünki onun nağıllarında o geniş coğrafiyadakı bizim vətənimiz, xalqımız yenidən gözlərimin önündə canlanır. O nağıllardan tarixin, insanlığın, sivilizasiyanın və daha da gözəl, məhəbbətli

NAĞILINA SEVGİ QOŞAN ADAM

Yücel Feyzioglu'nun uşaq kitabları haqqında

dolu xalq mahnılarının iyi gəlir. Anadolu xalqı minilliklər boyu nağıl adamı olmağa can atmayıbmı? Xalqımızın dilində həmişə nağıllar, mahnılar olub və bu səbəbdən də onlar daim pəri sultanını qovlamaqdan, pisi cəzalandırmaqdan, yaxşının əlindən tutmaqdan, gəzdirməkdən yorulmayıblar.

Kart qurdundan, qabığın yaxalığından, turpun düymələrindən, kök burnundan nağıl qəhrəmanları yayıldıqca Balkanların şəhər uşaqlarından tutmuş, at üzərində doğulan Xakas, Tuva çobanlarının qulağına qədər o səs yayılır.

Eynşteyn "bilik məhdud olduğu üçün fantaziya bilikdən daha vacibdir" deyərəkən insan aləmində nağılların nə qədər əhəmiyyətli olduğunu da vurğulamışdır.

Astrid Vinter "Təcrübənin sirli gücü" kitabında nağılların insan ruhuna və beyninə müalicəvi təsirləri olduğunu yazarkən sağlam uşağın ruhunun nağılsız ola bilməyəcəyini bildirir.

Yücel Feyzioglu, Astrid Vinterin yuxarıda qeyd etdiyi bir çox şəfanı yenidən qurduğu, yazdığı türk nağıllarına Balkanlardan Sibirin uclarına qədər yeni rəng və musiqi qatmışdır.

Nağılları çeşidləmək, onlara yeni üslub qatmaq, uşaq ruhunun zərifliyinə uyğunlaşdırmaq, dərin sevgi və dil biliyi ilə yoğurmaq Feyziöglü kimi ustaddan gözlənilirdi.

Əsrlər boyu yetim qalmış, ancaq nənələrin dilində yaşaya bilsə də, çiy, parça-parça, yaralı olaraq qalan nağıllarımız, təəssüf ki, çox gec yığılıb toplanıb. Bu tərtiblərdə Pertev Naili Boratav kimi ustadların zəhmətini qeyd etməmək ədalətsizlik olardı.

Folklorşünas Saim Sakaoğlunun fikrincə, ilk türk nağıllarını ehtiva edən ən qədim toplu Fransanın XIV kralı Luinin tərcüməçisi və katibi olmuş M.Digeonun əsəridir. 1781-ci il tarixini daşıyan bu əsərdə üçü türk nağılı olmaqla beş nağıl var. "Nouveaux Turc et Arabes" adlı bu əsərdəki bəzi mətnlər nağıl üçün çox uzundur. Kitabda 1-3-5 olanlar türk nağılları kimi təqdim edilir.

Amma türk dünyası nağıllarının toplanması və yenidən yazılması, əsl nağıl dilinin əldə edilməsi ustad Yücel Feyziöglünün səyi ilə reallaşdı.

Qloballaşma adlanan korluq, yoxa çıxma çağında ana dilini, milli dili unutmamaq üçün dilin bütün incəlikləri ilə zənginləşdirilmiş məcazlardan, qafiyələrdən, deyimlərdən, atalar sözü və nağıllardan vacib həyat silahı nə ola bilərdi ki? Bütün bunlardan başqa, geniş Sibirdə bir yakut uşağı ilə İstanbulun dar, izdihamlı küçələrində ilişib qalan türk uşağı arasında söz, arzu, cəsarət və dürüstlük mübadiləsi qədər gözəl və dəyərli nədir?

İllərlə Kərkükdən Taşkənə, Bakıdan Berlinə o bir nağıl dalınca qaçarkən, ürəyindən beyninə, beynindən dilinə, dilindən kağıza yüzlərlə nağıl köçürərkən bilirdi ki, dünyanın hər yerində uşaqlar onları dinləyib böyüyəcək.

Nağılların əhəmiyyəti və toplanması bizdən çox əvvəl Avropada başlamışdır. Avropanın ilk və ən mühüm nağıl kolleksiyaçılarından biri olan Çarlz Perro 1628-ci ildə Parisdə anadan olub. Çox varlı bir ailənin oğlu idi. O, atasının peşəsi olan vəkillik peşəsini seçsə də (hətta bir müddət XIV Lüdovikin sarayında baş katib vəzifəsində çalışıb), son-

Yücel Feyziöglü

rular şeirlər yazıb, sənətlə maraqlanıb, elmi müzakirələrdə iştirak edib, Fransa Akademiyasına üzv seçilib.

Onun meşənin kənarında, kənddən bir az kənarında babalarından miras qalmış nağıl evi və dörd uşağı var idi.

O, asudə vaxtlarında nağıllarla övladlarını əyləndirməyə, öyrətməyə çalışırdı. Onlara oxuduğu nağıllardakı bədbəxtlik, ümitsizlik Çarlz Peronu narahat edirdi. Ona görə də nağılları götürüb yenidən yazmağa başladı... "Yatmış gözəl", "Qırmızı papaqlı qız", "Zoluşka", "Çəkməli pişik", "Barmaqlı oğlan" və "Göy saqqal" adlı dünyaca məşhur nağıllar əvvəlcə üslubu və səyi ilə öz övladlarının daxili aləmini fəth etdi, sonra isə bütün dünyaya uşaqlarının...

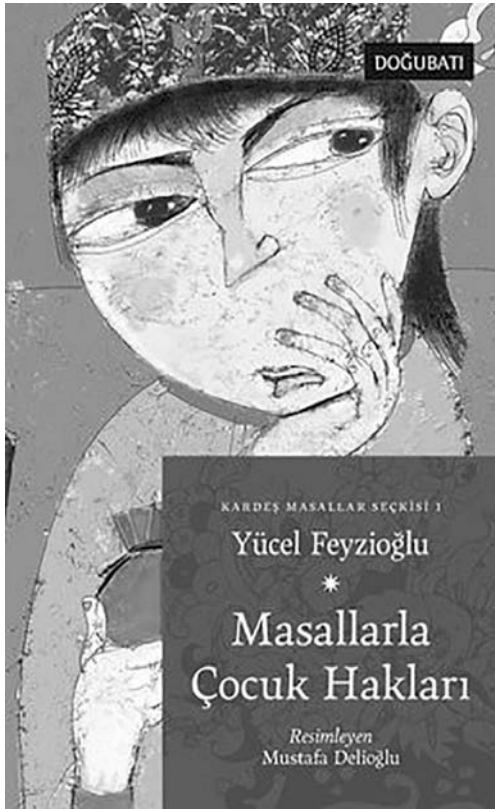
Bütün təkidlərə baxmayaraq, çox çalışdığı nağılların başqaları tərəfindən oxunmasını istəmirdi. Ancaq gün gəldi ki, təkidlərə dözə bilmədi və ölümündən altı il əvvəl nağıllarını oğlu Pierrenin adı ilə nəşr etməyə razı oldu.

Çarlz Perrault 1703-cü ildə sevimli ailəsi və dostları arasında vəfat etdi. Onun dünyaya qoyub getdiyi nə onun vəkilliyi, nə Fransa Akademiyasına üzvlük, nə də Luvr sarayında baş katib vəzifəsi idi. Qoyub getdiyi ən gözəl ad və hədiyyə nağıllara qatdığı ümidlər, rənglər, gözəlliklər idi.

Yücel Feyzioğlu 1946-cı ildə Qarsda anadan olub. Onun nə atasının nağıllarında olduğu kimi evi var idi, nə də Luvr sarayında baş katiblik etmək üçün XIV Lüdovik. O, dünyanın ucqar şərqində, ilin altı ayı qarla örtülmüş kasıb bir şəhərdə addım atmışdı.

Yücel Feyzioğlu zəngin saray və malikanə kitabxanalarından Müsyö Perro kimi nağılları oxuya bilmirdi. O, beynində dərin izlər qoyan o dünyaya anasının, nənəsinin parlaq, kədərli, lakin həmişə ümid dolu baxışları ilə baxa bildi. O, hər nağılı dinlədikcə Səməd Behrənginin "Balaca Qara Balıq" əsəri kimi o dar şəhərdən uzaqlarda sehrli diyarlara axırdı. Həm də nağıllarda "Kaf" dağlarını canlandıran, Qafqaz dağlarının arxasında yoxa çıxan nağıl gözlü rus qızı Sonyaya olan sehrli sevgisinin ona nağıl yazmaqda, nağıl söyləməkdə təsiri olub-olmadığını bilmirik. Lakin onun nağıllarında məhəbbətin saflığına və heyranedici obrazlarına nəzər saldıqca onun bir məhəbbətin izi ilə getdiyini düşünməyə bilmirik.

Yücel Feyzioğlu qarla örtülmüş o kiçik şəhərdən (Qars) böyük şəhərlərə gedir.

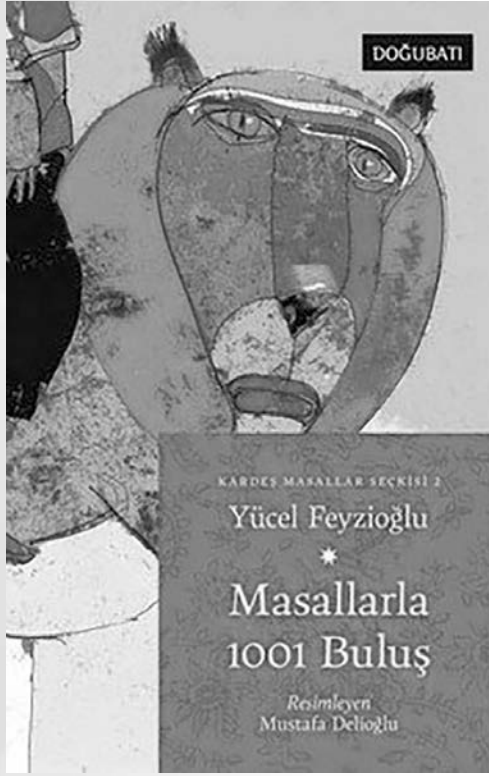

Getdiyi hər yerdə ruhuna yerləşmiş nağıllarından işarələr axtarır. Ən real hərəkətlərdə belə nağılların sürreal görünən hadisələrindən dərs çıxarmağa çalışır. Bir müddət öz-özünə hekayələr danışır. Nə qədər çox danışsansa, beynində nağıllar daha çox bişirilir və daha da yetkinləşir. O, ölkəsindəki öz kimliyini, varlığını, cəhalətini, ziddiyyətlərini nağıllar vasitəsilə süzür. Nağıllar ona ümid və əzm aşılayır. Çətinliklər, qaranlıqlar həmişə Kələoğlan kimi bir zərbə ilə darmadağın olur.

Yeni nağıllar bir gün yenidən gündəmə gəlir. O, yeni xəyalların və xəyallara bükülmüş reallıqların arxasında başqa aləmlərə üz tutur.

Almaniyada dərs deyəcək. Nağıllarından qoparılan mühacir uşaqlar, şəxsiyyətlərinə yad zərbələr alan gənclər onun incə ürəyini titrədir. Onların dərslikləri fəlakətdir. Bu kitablara ruhu dərindən yaralanmış qürbət övladlarına məlhəm olmaq çətindir. O tərəddüd etmədən dərsliklər yazmağa başlayır. Sonra da nağıllar.. Onun mühazirə oxumaqda özünəməxsusluğu, nağılları uşaqların qəlbinə yeritməkdə ustalığı o qədər təsirli olur ki, uşaqlar oturub ona qulaq asırlar. O, ağzını açan kimi Anadolunun kənd uşaqları onun ətrafında səmimiyyətlə dövrə vurur və onu belə dinləyirlər.

Günlərin bir günü bu hal "pedaqoq" deyilənlərin diqqətini çəkir və ondan yuxarı qurumlara şikayət edirlər. Guya o, uşaqlara dərs deyil, nağıl danışır və işi nəticəsizdir. Dərhal ekspert təyin olunur və onun dərslikləri nəzarətdə saxlanılır. Mütəxəssislər onun uşaqlarla ünsiyyətinin sehrini dərhal dərk edirlər və bu üsulu rəhbərlərinə şiddətlə tövsiyə edirlər. Mütəxəssislər onun bu cür mühazirə metodunu kimdən öyrəndiyi ilə maraqlanırlar. Feyzioğlu "Mən bu üsulu nənəmdən öyrənmişəm" dedikdə mütəxəssislər bir daha təəccüblənir. Təəccüblənməkdə də haqlıdırlar, çünki burnu buludlarda olan Ankaranın "mütəxəssisləri" belə Anadolunun qoynunda yatan zənginlikdən xəbərsizdirlər.

Yücel Feyzioğlunun nənəsindən öyrəndiyi üsulu bütün alman məktəblərinə yaymağa çalışırlar. Yalnız "dönər mədəniyyəti" ilə tanınan türk mühacirinin əsl mədəniyyəti, Anadolunun bir kənar bölgəsindən gələn təvazökar ziyalı tərəfindən mühafizəkar alman mədəniyyətinə dammağa başlayır.

Yazdığı nağılların oxunaqlılığı ilə kifayətlənməyən Yücel Feyzioğlu işin səriş-təsini yerindəcə öyrənmək üçün dərhal qollarını çırmalayır və könülsüz tələbə həyatına qədəm qoyur. Andersen Yazıçılar Akademiyasında iki il ərzində o, nağıllarını həm öyrənir, həm də beynində yenidən yoğurur. Alman Türkologiya İnstitutundakı mənbələri araşdırır. Nə qədər çox öyrənsə, bir o qədər yaxşılaşır və öyrəndikcə ana dilinin çevikliyinə bir o qədər yiyələnir. Nağıllara yeni rəng, yeni həvəs, yeni ümid, yeni ifadələr qatır. Hər nağılda nənəsinin parlaq təbəssümü, itirilmiş sevgilisinin gözlərinin rəngi var.

Fərqli dil və üslubda yazılmış Kələğlan nağılları ən keyfiyyətli şəkildə çap olunaraq

Almaniyanın bütün şəhərlərində məktəb və kitabxanalara çatdırılır. Qrimm qardaşlarının tərtib etdiyi rəngarəng və müxtəlif alman nağılları ilə yanaşı, Kələğlan yarışa qatılmağa gecikməyəcək. İndi türk uşaqlarının alman uşaqlarına örnək ola biləcəkləri bir qəhrəmanı var. Uşaqlar Kələğlanın şəxsiyyətinin varlığını hiss etmək imtiyazını qazanırlar...

Yücel Feyzioğlu türk dünyası ilə 1982-ci ildə nağılların dalınca qaçarkən tanış olub. O, Azərbaycanda və Anadoluda danışılan nağılların müxtəlif variantları və yeni nağıllarla qarşılaşır. Bu qarşılaşma onun qarşısında tamam başqa bir dünyanın və düşüncələrin qapılarını açır. Eyni sivilizasiyaya malik dünyanın nağılları eyni qazanda olmalıdır. O vaxt itirmədən geniş türk dünyasının solmaqda olan nağıllarını bir araya toplayıb onlara yeni ifadələr verməyə çalışır. Düz iyirmi beş il Azərbaycandan, Tuvadan, Kırmıdan, Dağıstandan, Özbəkistandan və başqa türk ellərindən yığa bildiyi nağılları üst-üstə yığır... Ürəyindəki sözləri də onlara əlavə edir. Ümidli və məhsuldar sözlər... Ona görə də nağıllarda tez-tez işlədilən "gerçək olmayan hadisələri anlatmaq" ifadəsi Yücel Feyzioğlunun qələmində fərqlənməyə başlayır. Çünki onun yazdığı nağıllarda "qeyri-reallığın" zaman-zaman reallıqla əvəz olunduğu dərhal görünür.

Nağıl danışanda, yazanda özünü məcbur etmir: o, nağılı bəzən olduğu kimi, bəzən də olması lazım olduğu kimi yazır. Onun mətnləri bəzən improvizasiya, bəzən də qaydalar təəssüratı yaradır. Amma oxuduqca məqsədin işığa və ümidə doğru olduğunu bütün əzəməti ilə ortaya qoyur və zəhərlənmiş zehinləri təravətləndirmək funksiyasını öz üzərinə götürür.

Keçmişdən dilimizin, musiqimizin, hekayələrimizin rənglərini uşaqların beyninə çatdıran Nağıl Dədə Yücel Feyzioğlu bütün bunları nağıllarına sevgi qatararaq edir.

Əziz NESİN

ABİDƏSİ QOYULAN MİLÇƏK

Milçəklər arasındakı bu hadisə o böyük şəhərin yüksək binalarının çox sıx olduğu hissəsində baş verib. Orda çoxmərtəbəli yaşayış binası vardı. Binanın ən alt mərtəbəsi günəşin çox az düşdüyü evdi. Evin yarısı torpağın altındaydı. Dar küçənin hər iki tərəfindəki çox hündür binalar zirzəmidəki evə günəş şüalarının düşməsinə mane olurdu. Səhər çağı ev gec işıqlanır, axşamlarsa qaranlıq tez çökürdü.

Evdə üç nəfərlik ailə yaşayırdı: ana, ata və oğul. Anayla ata işləyirdi. Oğulsa orta məktəbə yeni başlamışdı. Danışacağımız hadisənin baş verdiyi gün ata və ana hələ işdən qayıtmamışdılar. Oğul da məktəbdən gəlib dərslərini hazırlamış, yorulmuşdu. Dərs kitabını masanın üstündə açıq qoyub valideynləri gələndə oyun oynamaq üçün bayıra çıxmışdı. Evdə adam yoxdu, tək qara milçəklər vardı. Hələ axşamçağı olsa da, bayırda hava aydınlıq, evin içi yarıqaranlıq idi.

Məlum olduğu kimi, milçəklər qaranlıqda uça bilmirlər. Hava işıqlananadək, yaxud evdə işıq yananadək olduqları yerdə qalırlar. Ev yarıqaranlıq olduğuna görə içəridəki milçəklər də uça bilmirdilər. Ancaq bir gənc milçək bayırdakı işığa çıxmaq üçün dayan-

madan uçar, pəncərə şüşəsinə çırpılır, şüşənin o tayına keçmək üçün çalışırdı. Şüşəyə çırpılmaqdan bezmirdi. İstəyi güclüydü milçəyin. Uçub-uçub pəncərəyə çırpılır, şüşənin üstündə gəzişir, yol axtarır, necə çölə çıxıb aydınlığa qovuşa biləcəyini araşdırırdı.

O biri milçəklər yaşlı, bilikli, təcrübəli milçəklərdir. İş-gücü şüşəyə çırpılmaq olan milçəyə – boş-boşuna əlləşmə, çıxma bilməzsən! – deyirdilər. Gənc milçək də - bu qaranlıq yerdə həbs olub qala bilmərəm. Baxın, o tərəf işıqlıqdı. Mən də işıqlığa getmək istəyirəm, – deyirdi.

Ağsaqqal milçəklərdən biri dedi:

– Hələ də dəqiqəbaşı çırpıldığın şeyin nə olduğunu anlamamısan? O, şüşədir! Şəffaf olduğundan bu tərəfindən o tərəfi görünür. Ona görə də sən kimi gənc milçəklər onu yox sayıb hey çırpılırlar.

Gənc milçək yaşlılara belə cavab verdi:

– Əvvəllər, doğrudan da, şüşənin nə olduğunu bilmirdim. Amma başımı vura-vura, qanadlarımı cırpa-cırpa onun nə olduğunu öyrənmişəm.

Bunu deyərək havada bir neçə dövrə vurub sürət yığdı, ox kimi süzüb yenə pəncərə şüşəsinə çırpıldı.

Yenə ağsaqqallardan biri dilləndi:

– Bəs şüşənin nə olduğunu bilirsənsə, niyə hey özünü ona cırpırsan? Onsuz da şüşəni deşib çıxıb bilməzsən. Boş yerə özünü yorursan.

Başqa milçəklər də gənc milçəyə şüşəni deşə bilməyəcəyini başa salmağa çalışdılar:

– Özünə zülm verirsən. Bəsdir cırpıldın, axırı bir yerini şikəst edəcəksən. Gəl sən də bizim kimi başını aşağı sal, buralarda bəyən-diyin yerə qon, dincəl sübhədək.

Gənc milçək yenə də – çöl işıqlıqən bu qaranlıqda qala bilmərəm! – dedi.

Yaşlılardan biri dedi:

– Onsuz da gecə hər tərəf qaranlıqlaşanda zülmətdə qalacaqsan.

– Elədir, hər yer qaranlıqlaşanda umacağımız başqa nəşə qalmaz. Amma indi aydınlıqdır.

Bunu dedikdən sonra, bəlkə, yüzüncü dəfə var gücüylə özünü şüşəyə cırpdı. Yaşlı milçəklərdən bu vaxtadək söhbətə heç qarışmayan gənc milçəyə:

– Sənə yazığım gəlir! – dedi, – şüşənin o tayına keçə bilməyəcəyini bilə-bilə niyə özünü ona cırpıb həlak edirsən?

– Amma ümidim var, – dedi, – mənimki ümididir! Bayırda aydınlıq olduqca ümidim sönmez.

– Axı şüşənin o tərəfinə keçə bilməzsən! Bu, qeyri-mümkündür.

– Bilirəm, qeyri-mümkündür. Amma bir yolunu tapıb keçsəm?

Ağsaqqallardan biri əsəbiləşib bağırdı:

– Mümkün deyil, sarsaq!

– Elədirsə, işıq niyə keçə bilir şüşədən?

– Sərsəm, sən milçəksən, işıq deyilsən ki... Yoxsa özünü işıq zənn edirsən, axmaq?

Başqa bir çoxbilmiş milçək danışdı:

– İşıq şüşədən keçər, lakin səs keçə bilməz.

Gənc milçək ayağını dirədi:

– Olsun... Mən yenə də aydınlığa getməyi sınayacam.

Bunu deyib şüşəyə elə cırpıldı, zərbənin gücündən pəncərənin alt çərçivəsinə düşdü. Orda namnazik ayaqlarıyla gövdəsini ovuş-

durub, qanadlarını düzəldərək özünə gəldi. Sonra uçdu, uçdu, yenə sürətlə şüşəyə dəydi.

Bir ağsaqqal milçək dilləndi:

– Axırınıc dəfə deyirəm: bayıra çıxıb bilməzsən. Boş-boşuna özünü zədələmə, incitmə...

Gənc milçək:

– Guya siz bayıra çıxmağa çalışmayıb burda neyləyirsiniz? Heç nə... Qonduğunuz yerdə mürğü döyüb durursuz. Sizin kimi mürğüləməkdənsə çıxış yolu tapmaq üçün ümidlə cırpınıram. Mürğüləməkdən qat-qat yaxşıdır. Qarışmayın işim!

Yaşlı milçəklər bu dikbaş, anlamaz gəncə öyüd verməkdən əl çəkdiilər. Çünki nə desələr də, bu dikbaş anlamayacaqdı. Bəziləri bu gəncin sarsaq, dəli olduğunu düşünürdü. Getsin nə qədər istəyir, başını vursun bərk şüşəyə. Necə olsa, bir azdan bayır da qaranlıqlaşacaq, o da bir yerə qonub uçmaq üçün səhərin açılmasını gözləyəcəkdi.

Gənc, cəsur və ümidli milçək dayanmadan pəncərənin o tərəfindəki aydınlığa çıxmağın yolunu axtarırdı. Heç usanmır, ümitsizliyə qapılmırdı. Təsədüfən evin uşağının az əvvəl dərs hazırladığı masaya qondu. Oğlanın kitabı açıq şəkildə masanın üstündəydi. Gənc milçək hər şeyi öyrənməyə çox həvəsli olduğu üçün oxumağı da öyrənmişdi. Açıq qalan səhifəni oxumağa başladı. Həmin səhifədə işıqdan danışılır, işıq barədə məlumat verilirdi. Məlumatlar çox əyləncəli şəkildə yazılmışdı. Məsələn, belə hissə vardı: "Bir pişiyin quyruğuna tənəkə qab bağlansa, pişik quyruğuna bağlanan qabın gurultusundan qorxub o səsdən qurtulmaq üçün var gücüylə qaçmağa başlayar. Bu pişik dəydiyi pəncərə şüşəsini qırmadan pəncərənin o tərəfinə keçmək üçün nə etməlidir?" O səhifədə bu sualın cavabı da vardı. Cavab belə idi: "Pişik sürətlə qaça-qaça, sürəti işıq sürətinə çatsa, o zaman şüşəni qırmadan o tərəfə keçə bilər. İşıq saniyədə üç yüz min kilometr sürətlə getdiyindən bunu bacarır. Amma pişiyin şüşəni qırmadan o tərəfə keçə bilməsi mümkün deyil. Çünki işıq sürətilə qaça bilməz. Bu,

sadəcə, fərziyyədir". Gənc milçək bu qəribə məlumatı öyrəndikdə çox sevindi. Demək, işıq sürətilə uça bilsə, şüşənin o tərəfinə keçə bilər.

İndi də bunu sınağa girdi. Sürətini artırma bilmək üçün geriye, düz qarşı divara qədər çəkilib, ordan uçub özünü şüşəyə vururdu. O tərəfə keçməyincə sürətin yetmədiyini anlayırdı. Bu dəfə özünü daha sürətlə şüşəyə vururdu. Bu sürətli vuruşları çox sınaqdan keçirdi. Bir uçuşunda o qədər sürətli uçmuş, elə möhkəm çırpılmışdı ki, şüşədə yastılanıb qalmışdı. Bütün gövdəsi əzilmiş, dərisi parçalanıb deşilmişdi. Gənc milçək, axır ki, ölmüşdü...

Otaqdakı milçəklər gənc milçəyin cəsədinin ətrafında toplandılar. Ağılağa başladılar. O günədək çox milçəyin ölməyini görmüşdülər, amma heç birinə bu gənc milçəyə üzüldükləri qədər üzülməmişdilər, heç biri üçün göz yaş tökməmişdilər. Bu milçək başqaydı...

Milçəklər gənc milçəyin cəsədi ətrafında nitqlər söylədilər:

– O, milçəklərin lideriydi, hamımız üçün çıxış yolu axtarırdı.

– Ümid rəmziydi! Bizə görə canını verdi...

– Mümkünsüzü mümkün etmək üçün öldü!

– Səni heç zaman unutmayacağıq!

– Milçəklərin tarixində qızıl səhifəyə keçəcəksən, mübarizən tarixə qızıl hərflərlə yazılacaq!

Milçəklər ağlaşır, gənc milçəyin cəsədi ətrafında sayğı duruşunda dayanırdılar. Ordakılardan ən yaşlısı və savadlısı:

– Bu qəhrəman milçəyin şüşənin üstündəki cəsədi onun abidəsi kimi burda qalsın. Çünki o, aydınlığa çıxmaq üçün canını verdi, – dedi.

Başqa ağsaqqal da şüşədəki milçək ölüsünün abidə kimi qalmasını bəyəndi, çünki bir azdan milçək yapıdığı şüşədə quruyub qalacaq, əla abidə olacaqdı. Ən yaşlı milçək dilləndi:

– Burda sonsuzadək yaşayacaq, milçəklər onu heç zaman unutmayacaqlar!

Artıq bayırda da hava qaralmışdı, gecə

olmuşdu. Bu səbəbdən milçəklər olduqları yerdə qaldılar. Bir azdan işdən qayıdan ana otağa girdi. Otağın işığını yandırdı. Sonra pəncərənin pərdəsini çəkməyə gedəndə şüşədəki milçək ölüsünü gördü. Bezlə o yeri sildi. İndi şüşədə milçəyin ölüsü də qalmamışdı. Qoca milçək haqlıydı. Gənc milçəyin abidəsi sonsuzadək qalmışdı. Çünki sonsuzluq məxluqata görə dəyişir. Kəpənək üçün üç saatdırsa, insan üçün otuz min ildir, milçək üçün də olsa-olsa, bir neçə saat olar. Abidəsi qoyulan gənc milçək milçəklərin tarixinə qəhrəman olaraq keçdi. Bəzi milçəklər onun mümkün olmayanı sınaq ucbatından öldüyünə görə axmaq, ya da dəli olduğunu söyləməkdədirlər.

Görəsən, hansı doğrudur? Buna milçəklər özləri, hərəsi öz anlayışına görə qərar verirlər. Bu gün hələ də şüşələrə çırpılıb o taydakı aydınlığa qovuşmaq üçün əlləşən, uğrunda can verən milçəklər də, bunun axmaqlıq olduğunu düşünüb qonduqları o qaranlıq yerdə mürgüləyən milçəklər də var. Hansının yolunu seçmək lazım olduğunu hər milçək özü bilər. Ancaq bu da həqiqətdir ki, tarixdə qaranlıqda mürgələyi üçün milçəyə abidə qoyulduğu yazılmayıb...

Tərcümə edən: Fariz Bayramov

TOĞRUL
NƏRİMANBƏYOVUN
NAĞIL AĞACI,
YAXUD TEYMUR
ELÇİNİN
YARATDIĞI MİFİK
TƏSƏVVÜRLƏR
DÜNYASI

Azər TURAN

Uşaq ədəbiyyatı barədə mütəxəssislər yazsa, bu daha uyğun olar, lakin məni düşündürən odur ki, tutalım, Teymur Elçinin "Toğrul babanın nağıl ağacı" poeması, yazılışından 40 ilə yaxın vaxt keçsə də, ədəbiyyatşünaslığımızda niyə müzakirə və tədqiqat obyektinə çevrilməyib? Teymur Elçinin bu poemasını hətta fransız şairi Prevertin "Bir quşun rəsmini çəkmək istəsən" şeiri ilə də müqayisə etmək mümkündür. Uşaq xəyalının sənət üfüqlərinə pərvazlanması, mifoloji yaddaşa, nağıllar aləminə səyahət, milli təfəkkürün və estetik dünyagörüşünün formalaşdırılması baxımından "Toğrul Babanın nağıl ağacı" poemasının doğurduğu intibalar çoxdur...

Şuşalı Teymur Elçin poeziya dili ilə Bakının sağ əlində, Xəzərin sahilində kuklaların evində şuşalı Toğrul Nərimanbəyovun çəkdiyi divar rəsmlərinin nağıllarını təfsir edib; rəng sözə, söz rəngə qarışmış. Toğrul baba sehrkardır, rəngləri də sehrlidir, çubuqlarla – fırça ilə "danışır" və kuklaların evinin divarında bircə anda bağ salır. Toğrul baba nağıl rəssamıdır... Onun rəngləri "gülür-danışır", "küsüb-barışır"lar. Lazım gələndə Toğrul baba rənglərə əmr edir, onlar bir yerə "yığılır", içi heyva, nar dolu xurcuna, səbətə

çevrilirlər, yaxud göyçək bir qıza dönüb mışıl-mışıl yatır, nar olub yaşıl budaqlardan sallanırlar və s.

"Kilimçi" nağılı Qız qalasının yaxınlığında qaravəlliylə başlayır. Teymur Elçinin yaratdığı teatral mənzərə unikaldir. Məncə, Azərbaycanda nağıl estetikasını bu qədər dərinədən mənimsəmiş ikinci şairi təsəvvürə gətirmək çətindir. Bayaq da qeyd etdiyim kimi, Teymur Elçinin "Toğrul babanın nağıl ağacı" poemasını Toğrul Nərimanbəyovun Kukla Teatrının divarlarına çəkdiyi rəsmlərin iştirakı ilə oxumaq xüsusi estetik anlam kəsb edir. Bu, Azərbaycan estetik düşüncə tarixində yeni hadisədir. Həm də o mənada ki, tutalım,

bizdə nağıl motivləri əsasında yazılmış poetik nümunələr, hətta nağıl-pyeslər var. Amma Azərbaycan nağıllarının az qala hamısının divar rəsmlərinə mövzu olması, onların bir süjet ətrafında birləşdirilməsi ənənəsi Toğrul Nərimanbəyova qədər olmayıb və Teymur Elçinin bu poeması da o rəsmlərin təkrarsız poetik, nəzəri və ensiklopedik şərhidir. Teymur Elçin Toğrul Nərimanbəyovun rəsmlərini şeirləşdirir. Bu şairanəlikdə rənglərin səciyyəsinə dərinlən bilən sənətsünas manerası da var; hər şey (məsələn, Qız qalasının yanında kilimçi Qara Vəlinin obrazı və bu obrazın ətrafında baş verənlər, görünən başqa obrazlar) şair Teymur Elçinin poetik izahları ilə tanınır:

*Uzanıb pəhləvantək
Kilimçi Qara Vəli.
Oyun çıxardır yenə,
Danışır qaravəlli.
Əlləri, ayaqları
meydançadır elə bil.
Göstərdiyi tamaşa
bir xonçadır elə bil.*

Kilimin üstündəcxə arxası üstə uzanıb əl-ayaqlarını yuxarı qaldırmış kilimçini Toğrul Nərimanbəyov şəkilləndirir. Amma onu Qara Vəli olaraq tanıdan, poetik rakursu meydançaya çevirən, onun danışdığı qaravəllini mətnləşdirən, Toğrulun çəkdiyi tablounun şərhini verən Teymur Elçindir. Kilimçinin açıq ovcunun birində eşşəyə minmiş xurcunlu oğlan, digərində isə haldan-hala düşən və qazı əlbisəsi geymiş başqa bir obraz var.

*Bax bu eşşəkçi oğlan
evdən getmişdi çoxdan.
Quş südü istəmişdi
şəhər qazısı ondan.
Quş südü bəhanədi,
Kim bilir ki, o nədi...
Evlərində heç kəsi,
Tamam boşdur heybəsi.*

*Gətirdiyi bir az nar –
sirli bağıın meyvəsi...*

*Sol ovcunda qazını
oynadır Qara Vəli:
– Qazı deməyin buna –
Cəlladdır – əmmaməli...*

Kilimçinin qaldırdığı ayaqlarının birinin pəncəsində bir oğlan təsvir edilib:

*Bu da tacirin oğlu,
Pulu var çoxlu-çoxlu.
Satın alar dünyanı...
Görün necə qalib mat:
Oğlan gəlib salamat...*

Qara Vəlinin yuxarı açılmış digər pəncəsi üstündə rəqs edən qız:

*Qonşu qız çıxıb səsə,
Salmışdılar qəfəsə.
Gah oynayıb-oxuyur,
Məhəl qoymur heç kəsə.*

*"Tut ağacı boyunca,
Tut yemədim doyunca.
Yarım qayıdıb gəlib,
Görəcəyəm doyunca".*

Teymur Elçin Toğrul babanın nağıl personajlarını bir-bir şərh edir. Toğrul baba rənglərlə nağıl dünyası yaradır. Onun rəssam təxəyyülündən yaranan nağıllar ətirlidir, rəngarəngdir. Və elə buradaca əlavə edim ki, bu nağılların – rəsmlərin mifoloji mündəricəsi də çox dərinidir. Teymur Elçinin qurduğu süjet Nərimanbəyovun çəkdiyi rəsmləri danışdırır. Boyu bir tikə olan Cırtdan Toğrul babanın xurcununa girir və oradan yekə bir nar çıxarır. Toğrul baba bütün dəcelləri çağırır nağıla başlayır. Növbəti nağıl – "Nar bağı" təkcə uşaq ədəbiyyatında deyil, ümumiyyətlə, ədəbiyyatımızda yeni hadisədir.

Günər Nar bağında "Məlikməmməd" nağılından tanıdığımız dördbuynuz devi öldürüb nar giləsi kimi şirin və gözəl qızları ölüm yuxusundan oyadır. Yuxudan ayılan Narcan:

*Arzun nədir, gizlətmə gəl,
Eylərəm ona əməl,*

– deyər Günərə səslənir. Günərin arzusu günəşi tapmaqdır. Çünki eli-obası zülmətdədir. Narcan ona yol göstərir. Buynuzlaşa-buynuzlaşa qabağına gələcək Ağ qoçla Qara qoçun epizodu yekunlaşır və Narcan məsləhət görür ki, Günər Qara qoça yaxınlaşmasın, Ağ qoçun buynuzundan möhkəm yapışsın, çünki Ağ qoç onu işığın ünvanına – Qaf dağının ətəyinə aparacaq. "Cırtan" nağılındakı işıq gələn tərəf semantikasını Azərbaycan uşaq şeirində bu şəkildə dəyişdirilir. Ardınca süjet xəttinə Qaf dağı səmtində uca və tənha çinar ağacında yuva qurmuş Zümrüd quşu – yuvasında balalarıyla

daxil olur. Simurqun əfsanəvi səciyyəsinin müasir uşaq ədəbiyyatı mətninə bu şəkildə daxil edilməsi ədəbi baxımdan hadisədir. Zümrüd indi Qaf dağının ətəyindədir. Amma Toğrul babanın nağıl ağacına o, Qız qalasından pərvazlanıb:

*Pərdə salıb ağ bulud,
Üstündə Zümrüd quşu.
Qalanın başı üstə
Göyərçinlər uçurur...*

Bütün mənəvi zirvələrdə Zümrüd quşu vardır. Işıq zirvədədir. Işığa qovuşmağın sirri isə narın içindədir. Narcan Nar bağında Günərə nar verib demişdi ki, çinar ağacında yuva qurmuş Zümrüdü görəndə narı dənələyib quşun balalarına yedirdərsən, sonra harda dara düşsən, zümrüd quşları səni xilas etməyə gələcək. Işıq soraqlı xəyali yol beləcə davam edir. Bu dəfə süjet xəttində Qaf dağının zirvəsində zəncirlənmiş gəncin obrazını görürük (Teymur Elçin mətni ağırlaşdırır. Işıqdan soraq verən Prometeyi, sadəcə, zəncirlənmiş gənc oğlan olaraq təqdim edir):

*O zirvəyə çıxsan ağər,
O cavanın zincirini
Qırıb atsan,
Çatacaqsan istəyinə.*

Rəssamın yaratdığı rəng axını onun özünə olduğu kimi, şairə də intermedial qurğu üçün geniş üfüqlər açır. Burada dekorativ tətbiqi sənətin xalça sənətindən başlayaraq bütün növləri, eləcə də arxitektura, mifoloji anlamlar, həm musiqi, həm də folklor elementləri və s. birlikdə iştirak edir.

Teymur Elçin Toğrul babanın nağıl ağacını şimal motivləri – Şimal mifləri ilə də zənginləşdirir. "Nə yoğurub, nə yapıb, hazırca kökə tapan" Cırtan "tapdığı" kökəni bir qartala verir. Qartal onu şimala aparır. Azərbaycan nağıl estetikasının obrazlar silsiləsinə yeni elementlər daxil olur. Cırtan qarlı çöldə itlərə qoşulmuş xizəyə minir. Yolda qartalın "lazım olacaq" deyər ona verdiyi:

*Lələyi verdim,
Bir nağıl aldım.
Bura gələndə
nağılı saldım.*

*Bir ağ göyərçin
havada tutdu.
Ala bilmədim,
Nağılı uddu.*

Göyərçin nağılı qardaşına danışanda Əsmər eşidib Cırtdana söyləyir. Teymur Elçin nağıl estetikası ilə, mifoloji təsəvvürləri, özü də həm türk mifologiyasını, həm yunan mifologiyasını, hətta xristian mifologiyasında müqəddəs ruhu təmsil edən Ağ göyərçini, o cümlədən, bir qartalın qanadlarında şimala uçan Cırtdanın nağılıyla şimal miflərini, üç oğulun etinasızlığından Ağ göyərçinə – ruha çevrilib evdən gedən Ananın nağılı – şimaldan gələn "Ağ göyərçinin nağılı"nı, eləcə də Azərbaycanın yeni Nar mifini – Nar qızın nağılını bir mətnin içində çox rahat şəkildə əridə bilib. Poemanın dili nağıl dili kimi yüyrəkdir. "Elçi gəldi Təpəgöz" nağılı, əslində, xaosun gəlişidir, Səməndərin danışdığı "Yuxucul Domrulun nağılı"nda Domrulun yuxudan oyanması eli xilas edir, harmoniyanı bərpa edir. Uşaq şeirinin süjetinə Dədə Qorqud motivli təsvirin məhz bu şəkildə, rahatlıqla aşılması Toğrul Nərimanbəyovun nağıl kosmosunu Teymur Elçinin qələmi ilə uşaq ədəbiyyatımızın poetik güzərgahına çevirir. Nağıl bitir. "Toğrul babanın nağıl ağacı"nda hər şey işıqla yekunlaşır, amma göydən üç alma düşür:

*Cırtdan çıxıb uzanmışdı
yaşıl nağıl ağacına.
Nağıllara baxırdı o,
Nağılların qucağında...*

Yuxarıda qeyd etdiyim kimi, uşaq xəyalının sənət üföqlərinə pərvazlanması, mifoloji yaddaşa səyahət, milli təfəkkür hadisəsi, nağıllar kontekstində estetik dünyagörüşünün formalaşması baxımından "Toğrul Babanın nağıl ağacı" poemasının doğurduğu intibalar çoxdur...

ƏHMƏD VƏ MƏLEYKƏ

(*"Qorxulu nağıllar" silsiləsindən*)

Qışın orta ayı idi. Soyuqdan hamı qaçıb evlərdə gizlənmişdi. Hacı Səmədin külfəti isti otaqda süfrənin başına cəm olub, yemək üçün onu gözləyirdi. O isə o biri otaqda öz işinə məşğul idi.

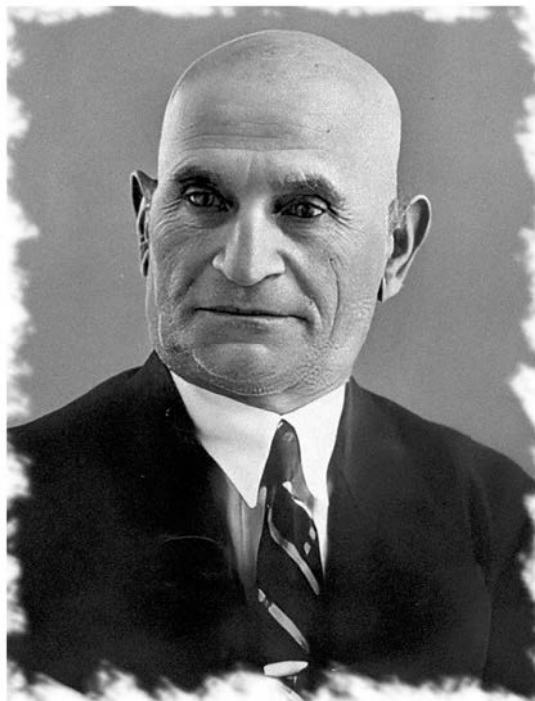
Hacı Səməd əlli yaşında, safürəkli, rəhmdil bir kişi idi. Hacı Səmədin külfəti qoca anasından, arvadından, doqquz yaşında bir oğlundan və bir də yeddi yaşında qızından ibarətdi.

Hacı Səməd oğlu Məmmədi ibtidai şəhər məktəbində oxudurdu və bu ildən də qızı Fatmanı şəhər qız məktəbinə vermişdi. Hacı Səməd başqa müsəlman atalara bərəks olaraq uşaqlarının dərslərinə, ədəb və tərbiyəsinə çox fikir verərdi.

Hacı Səməd işini qurtarıb yemək otağına gəlirdi. O, süfrənin başında əyləşirdi, yeməyə başladılar. Şam qurtardı. Hacı Səmədin xörəyin üstündən çay içmək adəti idi. Bu vaxt külfətə ya kitab, ya gündəlik qəzetlərdən oxuyardı. Bu da olmasaydı, gəzib-gördüyü vilayətlərdən danışardı. Buna görə də gözlüyü gözüne taxıb əlinə qəzeti götürəndə hamı sakit olub onun danışığını gözləyirdi.

Hacı Səməd isə səsini çıxartmayıb öz-özünə yavaşcadan oxumağa başladı.

Fatma bu sakitliyə davam etməyib qoca nənəsinə dedi:

Süleyman SANI AXUNDOV

– Nənə, mənə bir qorxulu nağıl söylə. Fatmanın qardaşı Məmməd, bacısından bu sözü eşidib dedi:

– İndi ki qorxulu nağıl istəyirsən, bəs niyə o günü nənəm Məlikməmməd nağılını söyləyəndə div adı gələn vaxt nənənin qucağına qısıldın?

– Yox, mən heç qorxmurdum, – deyərək Fatma cavab verdi.

Bu halda Hacı Səməd qəzeti yerə qoyub dedi:

– Yaxşı, qızım, bu gecə nənənin əvəzinə mən sənə bir qorxulu nağıl söyləyəm, bu şərtlə ki, qorxmayasın.

– Yox, ata, qorxmaram, söylə.

Hacı Səməd çaydan bir neçə qurtum içib başladı:

– Qızım, biri vardı, biri yoxdu, şimal-şərqdə, meşə içində, çay kənarında Tatarciq adında bir kənd vardı. Bu kəndin əhli əkinçilik və çarvadarlıqla güzəran edərdi. Qızım, həmin nağıl olunan kənddə

Nurəddin adında bir kişi vardı. Bu Nurəddinin on yaşında Əhməd adlı bir oğlu, altı yaşında Məleykə adlı bir qızı və Xədicə adında bir arvadı vardı. Nurəddinin sənəti əkinçilik idi və mal-qaradan ancaq bir atı vardı. Nağil olunan zaman bahar və yay çox quraqlıq keçməyə görə o vilayətdə taxıl susuzluqdan yanıb tələf oldu. Çox çəkmədi ki, ətraf və əknafda aclıq başlandı. Payızın əvvəlindən Nurəddin arabasını qoşub şəhərə kirayəçiliyə getdi. Orada qazandığı pulu dörd gündən, beş gündən bir evinə göndərirdi. Külfəti də onunla güzəran edərdi.

Əhməd kənd məktəbində oxuyurdu. Atası tərəfindən gələn məktubları asanca oxuya bilirdi. Bir neçə gün bundan əqdəm Əhməd yazıb atasından özü üçün bir başlıq və bacısı üçün bir əlcək istəmişdi. Hər ikisi bu şeylərin tezcə alınmasını xahiş edirdi. Lakin beş gün keçdi, bir həftə keçdi, on gün keçdi, atalarından bir xəbər çıxmıdı. Xədicə bərk qorxuya düşmüşdü. Evdə pul və çörək də tükənmişdi.

Bir dəfə, əziz balalarım, söz vaxtına çəkər, belə bir gecədə, qarlı çovğunun şiddətli vaxtında, Əhməd və Məleykə atalarının yolunu səbirsiz gözləyən zaman kim isə qapını döydü. Uşaqlar cəld:

– Atam gəldi, – deyə qarıya tərəf yüyürüşdülər. Amma onun əvəzinə kürkə bürünmüş, əlləri əlcəkli, başı başlıqlı qonşuları Şəhabəddin içəri daxil oldu. O kişi Nurəddinlə bərabər arabaçılığa getmişdi. Bunu görcək Xədicənin ürəyini qorxu aldı.

Uşaqlar: – Əmi, bəs atamız hanı? – deyə soruşduqları vaxt ondan cavab almadılar.

Şəhabəddin Xədicəni bayıra çağırıb ərinin atlı-arabalı dərəyə uçub ölməyini xəbər verdi və onun cibindən çıxan altı manatı verib cəld getdi.

Xədicə rəngi-ruhu qaçmış, nitqi tutulmuş halda içəri girdi və uşaqlarını bağrına basıb zar-zar ağladı. Bunların ah-naləsi, boranın gurultulu səsi bir-birinə qarışmışdı.

Bunlar axırda sakit oldular. Əhməd atasından soruşdu:

– Ana, bu aclıq ildə atasız biz necə dolanacağıq, acından öləcəyik.

– Qorxma, oğlum, bu saçlarımı satıb sizi ac qoymaram, – deyə Xədicə oğluna təsəlli verdi, sonra hər ikisini soyundurub yatağa uzandırdı. Bir azdan sonra uşaqlar yuxuya getdilər.

Amma o gecəni Xədicə sübhə kimi yata bilmədi. Fikir, xəyalət onu götürmüşdü. Sahibsiz arvad, yetim uşaqlar, aclıq ildə necə dolansın?

Bir neçə müddət keçdi. Xədicənin pulu lap qurtardı. Yavaş-yavaş ev şeylərini satmağa başladı. Xədicə bir də baxdı gördü ki, evdə heç bir şey qalmayıbdır.

Uşaqlar da acdır. Çörək üçün hansı qonşuya getdisə, əliboş qayıtdı, çünki hamı bunların günündə idi. Acından zavallı uşaqlar taqət və gücdən düşmüşdülər. Yazıq Xədicə hər yerdən ümidi kəsilmiş, dizlərini qucaqlayıb bir küncdə mumiya kimi oturmuşdu. Gizlin ağlamaqdan gözlərinin yaşı da qurumuşdu.

Qızım, axşam oldu. Acından Məleykənin qırmızı yanaqları saralmışdı...

Birdən Fatma özünü atasının qucağına atıb dedi:

– Ata, demə, demə! Qorxuram.

Hacı Səməd qızının başını sıgallayaraq dedi:

– Qorxma, qızım, dalı yaxşıdır. Qulaq as, harada qaldım? Hə, Xədicə Məleykəni soyundurub yerinə qoydu ki, bəlkə, yuxuya gedə. Amma yazıq tifil rahat ola bilmirdi. Axırda Xədicə onu sakit etmək üçün dedi:

– Qızım, Məleykə, gözlərini yumub yat; onda gecə mələk bacamızdan sənə çörək salar.

Məleykə gözlərini yumdu. Bir azdan sonra yuxuya getdi. Amma Əhməd anası ilə oyaq qalmışdı. Gecədən xeyli keçmiş bacadan gumbultu ilə bir şey icəri düşdü.

Ana və oğul diksinmiş ayağa qalxdılar ki, görsünlər o düşən nədir. Gördülər ki, ağzı bağlı bir torbadır. Xədicə əli əsə-əsə

torbanın ağzını açdı. Gördülər ki, içi çörək, yemiş, cücə, yumurta və qeyri yeməli şeylərlə doludur. Bunu görcək Əhməd dedi:

– Ana, gördünmü, mələk bacamızdan bizə çörək saldı.

Xədicə heyrətdə qalıb cavab verə bilmədi. Bu halda torbanı boşaldanda içindən kağıza bükülmüş bir yumru şey çıxdı. Açanda gördülər ki, hamısı qızıl puldur.

Bunu görə ana və oğul daha da artıq təəccüb etdilər. Bu halda Əhmədin gözüne pula bükülmüş kağızda yazı sataşdı:

– Ana, burada yazı var; qoy görək nədir? – deyə Əhməd kağızı oxudu.

"Qızım Məleykə, mən bir qoca səyyaham. Yolda evinizin yanında faytonumun çarxı oxdan çıxdı, onu salıncan mən istədim

ki, sizdə bir az qızınıb, rahat olam. Qapıya gəldikdə anan dediyi sözləri eşitdim. Geri qayıdıb bu şeyləri və pulu sənin üçün hazır etdim və təzədən gəlib bacanızdan atdım. Yaşa, qızım, yaşa, mən qoca babanı da yaddan çıxartma. Xüdəhafiz. Səyyah Cəmaləddin".

Bu halda Məleykə oyanıb dedi:

– Ana, mələk bacamızdan çörək saldımı?

– Bəli, qızım, ancaq mələk yox, baban Cəmaləddin, – deyə Xədicə Məleykənin qabağını yeməli şeylərlə doldurdu. O gecəsi iki bala, bir ana şadlıqlarından bilmirdilər ki, nə etsinlər. Axırda hamı şad-xürrəm yıxılıb yatdılar. İndi siz də, əziz balalarım, durun yatın, səhər dərsə gedəcəksiniz.

Bu sözlərlə Hacı Səməd sözünü tamam etdi.

KLASSİK UŞAQ ƏDƏBİYYATINDAN SEÇMƏLƏR

Nizami GƏNCƏVİ

"OĞLUM MƏHƏMMƏDƏ NƏSİHƏT"

("Leyli və Məcnun" poemasından, ixtisarla)

Sən, ey on dörd yaşlım, hər elmə yetkin!
Gözündə əksi var iki aləmin!
Yeddi yaşar oldun o zaman ki sən,
Açıldın gül kimi güləndə çəmən.
İndi ki çatmışdır yaşın on dördə,
Başın sərvi kimi durur göylərdə.
Qəflətdə oynama, qeyrət vaxtıdır,
İndi hünər vaxtı, şöhrət vaxtıdır.
Ucalmaq istəsən, bir kamala çat,
Kamala ehtiram göstərər həyat.
Uşaqkən əslini sorsalar bir az,
Ağac bar verəndə cinsi sorulmaz!
Elə ki böyüdün, belədir qayda,
Atanın adından sənə nə fayda?
Sən aslanlar kimi keç cəbhələrdən,
Yalnız hünərinin balası ol sən!
Səadət kamalla yetişir başa,
Xalqa hörmət elə, ədəblə yaşa,
Öz adına layiq işlər gör ki, sən,
Axırda utanma xəcalətindən.
Oğul, sözlərimə yaxşı qulaq as!
Ata nəsihəti faydasız olmaz.
Hərçəndi sənətin çox rütbəsi var,
Həyata faydalı bir elmi axtar.
Bu əyri cizgilər cədvəlində sən
Özünü şərh edib, özünü öyrən!
Ol öz vicdanının sirrinə açar,
Çünki bu mərifət qəlbə nur saçar.
Hiylədən, riyadan daim kənar ol.
İsa mərifətli həkim ol, amma
İnsanı öldürən bir həkim olma.
Həm həkim, həm fəqih olsan sən əgər,
Hamının yanında adın yüksələr,

Həyat da, ölüm də qul olar sana,
Səadət və şöhrət düşər payına.
Bir elmi öyrənmək istədikdə sən
Çalış ki, hər şeyi kamil biləsən.
Kamil bir palançı olsa da insan,
Yaxşıdır yarımçıq papaqcılıqdan.
Məndən söyləməkdir, səndən eşitmək,
Bir insan əliboş gəzməsin gərək.

Hüseyn CAVİD

QIZ MƏKTƏBİNDƏ

– Quzum, yavrum! Adın nədir?
– Gülbahar.
– Pəki, sənin anan, baban varmı?
– Var.
– Nasıl, zənginmidir baban?
– Əvət, zəngin, bəyzadə...
– Öylə isə, geydiyən geyim neçin böylə sadə?
Yoxmu sənin incilərin, altun bilərziklərin?
Söylə, yavrum! Heç sıxılma...
– Var əfəndim, var... lakin
Müəlliməm hər gün söylər, onların yox
qiyməti,
Bir qızın ancaq bilgidir, təmizlikdir zinəti.
– Çox doğru söz... Bu dünyada sənin ən çox
sevdiyən
Kimdir, quzum, söylərmisən?
– Ən çox sevdiyim ilkin
O Allah ki, yeri-göyü, insanları xəlq eylər.
– Sonra kimlər?
– Sonra onun göndərdiyi elçilər.
– Başqa sevdiklərin nasıl, yoxmu?
– Var...
– Kimdir onlar?
Anam, babam, müəlliməm, bir də bütün
insanlar..

Mirzə ƏLƏKBƏR SABİR

MƏKTƏBƏ TƏRĞİB

Mənim bağım, baharım!
Fikri işıqlı oğlum!
Məktəb zamanı gəldi,
Dur, ey vəfalı oğlum!
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Gün çıxdı, sübh açıldı,
Qaranlıqlar qaçıldı,
Pəncərədən gün düşdü,
Otaqlara saçıldı.
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Oğul, oğul, amandır,
Çox yuxlamaq yamandır.
Çox yuxlamaq – şeytandan,
Tez durmaq – Allahdandır.
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Nəsihət al, nəsihət,
Qıl kəsbi-elmə qeyrət!
Elmsizlik bəlası
Müşkül olur, həqiqət.
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Məktəbdə var şərəfət,
Dəftərdə var lətafət.
Cari olur qələmdən
Şirin-şirin hekayət.
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Allah olsun sədiqin,
Məktəb sənin şəfiqin;
Dur məktəbə get, oğlum,
Dəftər sənin rəfiqin.
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Müəllimin kəlamın
Al, saxla ehtiramın;
Həqdən edər təmənnə
Məktəbinin davamın
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Elm öyrən, imtahan ver,
Öz fəzlini nişan ver;
Qədrin bil elmü-fəzlin,
Elmin yolunda can ver.
Ey gözüm, ey canım!
Get məktəbə, cavanım!

Abdulla ŞAIQ

QIZILGÜL

Qızılgüləm, qızılgül,
Məni sevər hər könül.
Yaşıldır incə belim,
Qızıldandır hər telim.

Səhər erkən açaram,
Gözəl qoxu saçaram.
Ətrim tutar hər yanı,
Mənim kimi gül hanı?

Mən əllərdə gəzərəm,
Süfrələri bəzərəm.
Mənəm gözəl qızılgül,
Sən ey qönçəm, açıl, gül.

Abbas SƏHHƏT

İKİ UŞAQ

Yoldaşına bir uşaq
Dedi: – Dur gəl oynayaq.
Oynamağın vaxtıdır,
Qızılgülün taxtıdır.
Qızılgülü əkərlər,
Misqal ilə çəkərlər.
Gedək görək uşaqlar
Bağda nə cür oynaqlar.
Yoldaş dedi: – Qardaşım,
Dinmə, ağrıyır başım.
Açılsa gül, olsa yaz,

Mənim könlüm açılmaz.
Mən dərsimi bilmirəm,
Oynamağı neylərəm.
Bunu dedi o birisi:

– Bu gün qoy qalsın dərsi,
İndi hələ gəl gedək,
Bağda gəzib seyr edək.
Ertə durarsan səhər,
Dərsi edərsən əzbər.
Yoldaşı verdi cavab:
– Danışma bəd-bihesab,
Sübhə bugünkü işi
Qoymaz ağıllı kişi.
Dərsimi hazırlaram,
Sonra gedib oynaram.

Məmməd RAHİM

ANA VƏ BUDAQ

Ananın qucağında ağlayırdı uşağı,
O, sakit olsun deyə, qırdı güllü budağı.
Gözünün qabağında oynatdı, körpə güldü.
Ananın ürəyinə sevinc, fərəh süzüldü...
O duymadı, körpədir, canı var budağın da,
Sındıranda budağı ağaclar qan-yaş tökər.
Ananın fikri-zikri qaldı öz uşağında,
Balasından çəkmədi bircə an olsun nəzər.
Fəqət hiss etmədi ki, ağac həzin ağlayır,
Məhv olan körpəsinə gizli matəm saxlayır.

Əli KƏRİM

GÜL

Yerim bağça-bağ mənim,
Rəngim ağappaq mənim.
Bir ətirli güləm mən,
İstəyirəm güləm mən.
Ay yoldan ötən oğlan,
Məni incidən oğlan,
Gözüm doldu yaş ilə,
Ağac ilə, daş ilə.
Sən məni döymə, döymə,
Xətrimə dəymə, dəymə.
Neyləmişəm mən sənə?
Yolunu düz keçsənə!

Utan boy-buxunundan,
Ay sözəbaxmaz oğlan!
Gəl dəcəllik etmə sən,
Yoxsa ki bilməyirsən,
Yanaqlarım incidir,
Yanaqlarım incədir!
Gözüm doldu yaş ilə,
Ağac ilə, daş ilə,
Sən məni döymə, döymə,
Xətrimə dəymə, dəymə.

Teymur ELÇİN

CAN NƏNƏM

Qucağında, nənə, sən
Layla dedin mənə sən.
Mənim mehriban nənəm,
Əziz nənəm, can nənəm.
Böyümüşəm, nənə, mən,
Qoy tutum əllərindən.
Mənim mehriban nənəm,
Əziz nənəm, can nənəm.

Mirmehdi SEYİDZADƏ

UÇUN, QUŞLAR!

Uçun, quşlar, bizim bağa,
Cəh-cəh vurub oxumağa.
Sıx yarpaqlı ağaclarda
Qonun yaşıl bir budağa.

Bənövşələr pıçıldaşır,
Sizə nəğmə çox yaraşır.
Quşlar nəğmə oxuyanda
Sevincimiz aşır-daşır.

Çiçəklənib gülöyşə nar,
Çiçəklənib şaftalılar.
Uçun, quşlar, bizim bağa,
Nəğmə deyin, gəlib bahar.

Xanımana ƏLİBƏYLİ

YOL

Yollar dünyada çoxdur,
Sayı-hesabı yoxdur.
Bostan yolu, bağ yolu,
Aran yolu, dağ yolu.
Bir yol var ki, dünyada
Onu getmirsən hədə.
Həmişə düşür yada, –
Qoca olana qədər.
Bax, uşaqla doludur,
O, məktəbin yoludur.

İlyas TAPDIQ

BİR EVİM VAR

Gülə-gülə Gülnara
Belə dedi İlqara:
Budaqda bir evim var,
Tap görüm evdə kim var?
Divarı taxça-taxça,
Taxçası boğça-boğça.
Taxçaları tağlıdır,
Boğçaları bağlıdır,
Bir çinidir axçası,
Yox qapısı- bacası...
Bir qədər fikirləşdi,
Tapmaq üçün əlləşdi.
İlqar dedi:-Gülnara,
Bu ev oxşayır nara!
Taxçası boğçalıdır,
Boğçası axçalıdır.
Taxçasını açmışam,
Boğçasını açmışam.
Baxmışam bacasından,
Yemişəm axçasından –
Şirini var, turşu var,
Belə deyib atalar:
Ətindən kabab olmaz,
Qanından kasa dolmaz.

Tofiq MAHMUD

EHEY... DURNALAR

Ehey... ehey... durnalar,
Qollarımı açıram,
Sizinlə uçmaq üçün
Arxanızca qaçıram.

Ehey... ehey... durnalar,
Bir anlıq dala baxın,
Məni yerdən götürün,
Cərgənizə buraxın!..

Ehey... ehey... durnalar,
Qanad açmaq istərəm.
Mən də bu göy üzünə
Qalxıb uçmaq istərəm.

Ehey... ehey... durnalar,
Sizi izləyəcəyəm.
İndi qaçdığım yerdə
Sizi gözləyəcəyəm.

UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA SEVGİ ETİRAFI

Mən hər zaman böyük sevginin tərəfdarı olmuşam. “Sevgi varsa, hər şey var!”, – deyə düşünmüşəm. Elə mənim kimi düşünənlərin sayəsində, yəqin ki, Yer üzünü bütün pislərə baxmayaraq, gülümsəyib, yaz gəlində çiçəklərə bürünüb, yay başlayanda uçuşan kəpəklərlə qanadlanıb, payızda sarı-qırmızı yarpaq yağışında yuyunub, qışın bəmbəyaz qarına bürünüb. Bütün baş verənlərə rəğmən, gözlərini yumub və sakit-səssiz yuxuya gedib. Məncə, bütün bunlar məhz SEVGİNİN varlığından doğan bəxtiyarlıqdır.

Uşaq ədəbiyyatı hər zaman böyük-küçük sevgilərin etiraf meydanı olub. Bəlkə də, yanılıram. Küçük sevgi olmur. Bütün böyük sevgilərin, desəm... Amma sevgi ölçüyə gəlməz ki... Onun çəkisi də yoxdur. Bir damcı kimin ürəyinə düşsə, bir ümməyə dönər, bitməz-tükənməz... Cəmi iki hekayəsi ilə tanıdığım Sem Makbratni, bəlkə də, dünyanın ən gözəl sevgi hekayələrini yaradan uşaq yazıçısıdır... “Bilirsən, səni necə sevirəm...” Yəqin ki, Yer üzündə bundan gözəl sevgi etirafı olmayıb:

Sevinc NURUQIZI

“Yatmaq vaxtı idi... Dovşan balası anasının uzun qulaqlarından bərk-bərk yapışıb üzünü onun yanağına sürtdü. Sonra gözlərinin içinə baxdı. Anasının onu dinlədiyinə əmin olmaq istəyirdi:

– Ana, bilirsən, səni nə qədər sevirəm?

– Körpə balam, əlbəttə, bilmirəm. Hər şeydən bilim?

– Mən səni bax bu boyda sevirəmmmm! – və bala dovşan pəncələrini gücü gəldikcə yanlara doğru açdı.

Amma ana dovşanın pəncələri daha böyük idi.

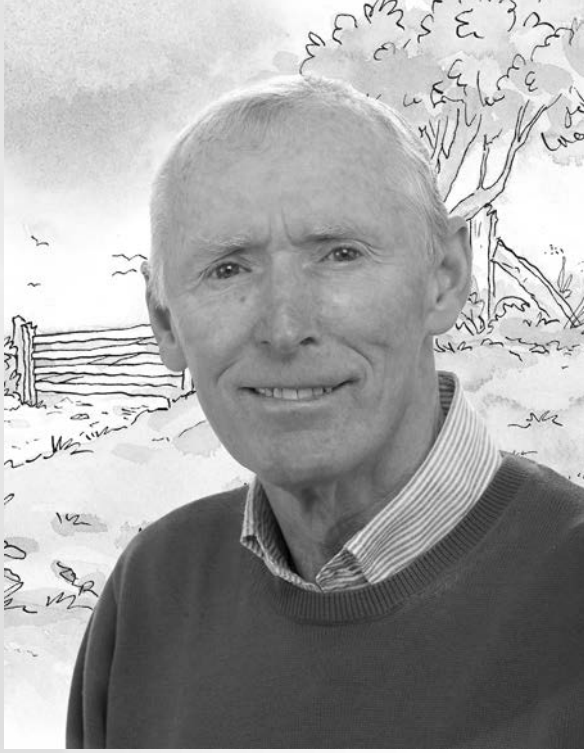
– Mənsə səni bax bu boyda.

“Ux, çox böyükdür”, – bala dovşan həyəcanlandı.

– Onda mən səni belə – bax bu boyda, – deyər, o, barmaqlarının ucunda dayanıb var gücü ilə dartındı.

– Mən də səni – bax belə, – ana dovşan da barmaqlarının ucunda dayanıb dartındı.

“Ay aman, nə hündürdür, mən də belə edər bilsəydim!”

Sem Makbratni

Birdən bala dovşanın ağına maraqlı bir fikir gəldi. Qabaq pəncələri üstə qalxıb arxa pəncələrini ağacın gövdəsinə dirədi:

– Anacannnnn, mən səni arxa pəncələrimin dırnaqlarının ucuna qədər sevirəm.

– Elə mən də səni sənin arxa pəncələrinin dırnaqlarının ucuna qədər sevirəm, – deyib, ana dovşan pəncələrindən tutub balasını yuxarı qaldırdı.

– Hə, onda... Onda... Mən də səni... Bilirsən, necə sevirəm? Bax belə, – bunu deyib, bala dovşan talada hoppandı, diyirləndi.

Ana dovşan gülümsündü:

Bax mən də səni belə, – o elə hoppandı ki, qulaqları ağacların budaqlarına dəydi.

“Gör bir necə tullanır. Başı ağaclara dəyir. Mən belə bacarmıram!”

– Ana, səni uzun-uzun, çox uzun – bu tala uzunluqda, ya da bizim yanımızdan çaya qədər sevirəm!

– Mən də səni çaydan da o yana, bax o təpələrin o üzünə qədər...

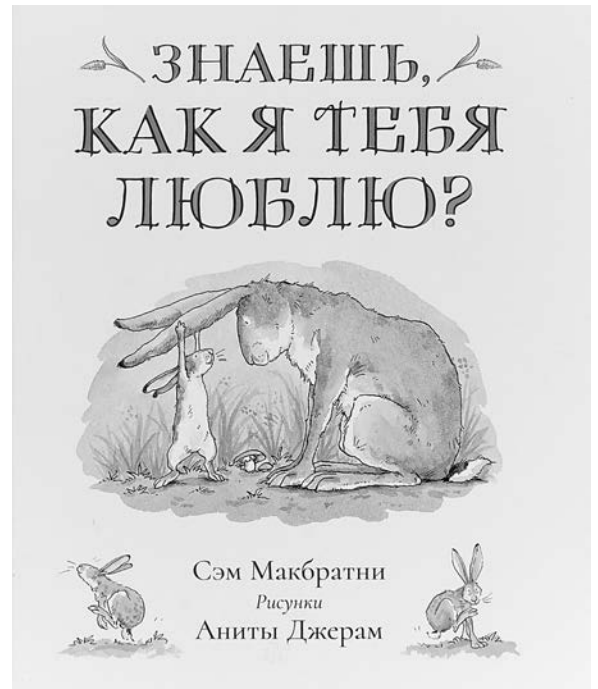
“Çooooo uzaqdır”, – yuxulu bala dovşan düşündü. Əsnədi. İşə bir bax, ağına daha heç nə gəlmirdi. Birdən yuxarıda, kolluqların

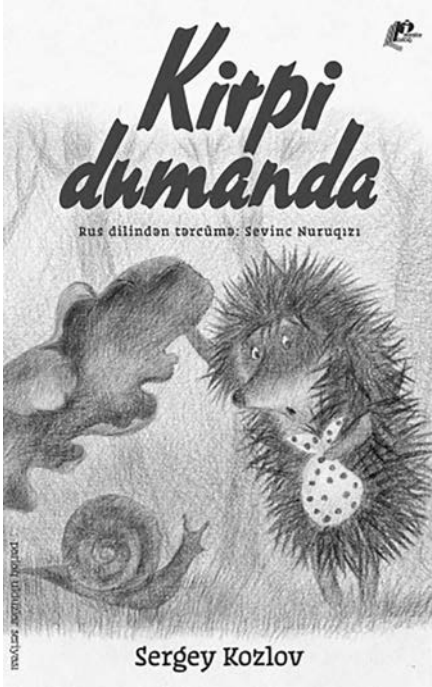
arasından boylanan ayı və ulduzlarla dolu böyük qapqara səmanı gördü. Tapdım... Səmadan uzaq heç nə yoxdur!

– Mən səni səmadaki aya qədər sevirəm, – dedi və gözlərini yumdu.

Ay səni, gör bir gedib hara çıxdı, – ana dovşan onu qucağına götürdü, qolları üstə alıb yarpaq döşənmiş yatağına qoydu. Yanına uzanıb onu sinəsinə sıxdı. Yanağından öpüb pıçıldadı. – Balam, mən də səni aya qədər sevirəm... Aya və aydan yerə qədər... “

Mən sevginin gücünü və gözəlliyini anlatmağa Sem Makbratninin “Bilirsən, səni necə sevirəm...” hekayəsi ilə başladım... Körpə ürəklərdəki böyük sevgini nə ilə anladacağımı düşünəndə bundan ilıq və isti bir nümunə ağıma gəlmədi. Sadəcə, düşündüm ki, bu hekayə SEVGİNİN ƏLİFBASı ola bilər. Amma məqsədim tamam başqa bir əsər haqqında müfəssəl məlumat verməkdir. Bu, Sergey Kozlovun “Kirpi dumanda” əsəridir. Nağıl bala kirpi ilə ayı balasının nağılabənzər dostluğundan bəhs edir. Hər iki qəhrəman gözəlliyi görür və qiymətləndirməyi bacarır. Onlar hər gecə kötüyün üzərində oturub çay içir və ulduzları seyr edir: “Əgər mən hər gecə ulduzları silib parıldatmasam, onların işığı azalar”, – deyə Bala kirpi düşünür.

Kötüyün sağ tərəfindəki ulduzlar Bala kirpinindir, sağ tərəfindəki Ayı balasının. Onlar saatlarla oturub səmaya baxır. Sevgi ilə. Bu sevgidir onları dost edən, yaxınlaşdıran. Bu iki qəhrəmanın Dağ ilə dialoqu olduqca maraqlıdır:

– Mən gözələm? – deyər Dağ soruşdu.

– Bəli, – Bala kirpi dedi.

Nə vaxt daha çox xoşunuza gəlirəm – səhər, yoxsa axşam? – Bax bu yerdə Ayı balası da anladı ki, danışan Dağdır.

– Mənim, səhər, – Ayı balası dedi.

– Niyə?

– Onda qarşıda bütün gün olur və...

– Bəs Bala kirpi, sən?

Sən günəşi gizlədəndə kədərlənirəm, – Bala kirpi dedi, – mən səni gecələr daha çox sevirəm”.

Onlar ulduzları sevdikləri kimi, günəşi də sevir. Onlar dostluq etməyi bacarır. Çünki aralarında bir-birinə böyük inam var:

”İlk qarın üstü ilə Dovşan ilk dəfə Ayı balası ilə getdi.

– Ayı balası, sən tanıdıqlarımın ən yaxşısısan. – Dovşan dedi.

– Bəs Bala kirpi?

– O da yaxşıdır. Amma sən hamıdan yax-

şısan! Bu gün yuxudan durdum və anladım ki, – Dovşan dedi, – dünyada səndən yaxşısı yoxdur.

Bala kirpi gəldi.

– Salam, Ayı balası! – dedi. – Salam, Dovşan! Niyə evdə oturmusunuz? Bayırda qar yağır e...

– Hazırlaşırıdım sizə gələm. – Ayı balası dedi. – Bir də gördüm, o gəlir və deyir ki, mən hamıdan yaxşıyam.

– Düz deyir, – Bala kirpi dedi. – Sən bil-mirdin ki?”

Uşaq əsərlərindəki sevgi etirafı daha səmimidir, daha təmiz və şəffafdır. Uşaq qəlbi kimi. Bu etirafda heç bir əlavə maraq və hiylə yoxdur. Səmadan ələnən büllür yağış damcılarına bənzəyir uşaq əsərlərindəki sevgi etirafı. Və etiraf etmək lazımdır ki, belə əsərlər nəinki uşaqların, hətta böyüklərin də qəlbinə, Sergey Kozlovun xəyalpərvər qəhrəmanı Bala kirpinin təbirincə desək, SİLİB PARILDADIR. Bəlkə də, uşaq əsərlərindən gələn saf sevgi etirafı olmasa, həyatda hər şeyin, Bala kirpinin düşündüyü kimi, işığı azalar. İşığın bol olsun, Uşaq!

Sergiy Kozlov

KİRPİ DUMANDA

Əgər mən olmasam.

Lap bir az sonra – ulduzlar doğacaq, ay havada süzməyə başlayacaq və ləngər vura-vura payız tarlalarının üzərinə enəcəkdə. Sonra ay meşəyə nəzər salacaq, azca dayanacaq, ən yüksək küknarın təpəsində ilişib qalacaqdı. Bax elə buradaca onu Bala kirpi ilə Ayı balası görəcəkdə.

– Bax, – Bala kirpi deyəcəkdə.

– Oho, – Ayı balası deyəcəkdə.

Ay isə getdikcə lap hündürə qalxacaq və öz sönük parıltısını torpağa ələyəcəkdə.

Bu aydın və soyuq payız gecəsində həmişə belə olurdu. Və hər gecə Bala kirpi ilə Ayı balası gah onun, gah da bunun evində yığışır və söhbətləşirdilər, Dovşanın dili ilə desək, axşamlaşırdılar.

Bax bu gün Bala kirpi Ayı balasına dedi:

– Nə yaxşı ki, biz bir-birimizin həyatında varıq! Sən təsəvvür et ki, mən yoxam, oturmusan və danışmağa bir kimsən yoxdur.

– Bəs sən haradasan?

– Mən yoxam.

– Belə olmur axı. – Ayı balası dedi.

– Mən də elə düşünürəm. – Bala kirpi dedi. – Birdən də... Birdən mən heç olmadım. Sən təksən. Nə edəcəksən?

– Gedərəm sənin yanına.

– Hara?

– Necə yəni hara? Evinə. Gedib deyərəm: "Bala kirpi, niyə gəlməmişən?" Sən də deyəcəksən...

– Axmaq. Əgər mən yoxamsa, nə deyə bilərəm?

– Əgər evdə deyilsənsə, deməli, mənim dalımca getmişən də. Qaç-qaç qayıdaram evə. Aaaa... Sən burdaymışsan? Və başlayaram...

– Nəyə?

– Deyinməyə.

– Nə üçün?

– Necə yəni nə üçün? Ona görə ki, sən sözləşdiyimiz kimi etməmişən.

– Necə sözləşmişik ki?

– Mən haradan bilim? Amma sən ya öz evində olmalısən, ya da ki mənim evimdə.

– Axı mən heç yoxam. Anlayırsan?

– Axı sən burda oturmusan.

– Mən indi oturmuşam da. Əgər mən heç olmasam, harada otura bilərəm ki?

– Ya mənim evimdə, ya da sənin evində.

– Əgər mən olsam da.

– Hə də. – Ayı balası dedi.

– Amma əgər mən heç yoxamsa?

– Deməli, çayın kənarında oturub aya baxırsan.

– Heç çayın kənarında da yoxam.

– Deməli, hara isə getmişən, hələ qayıtmamısan. Qaçıb bütün meşəni ələk-vələk edib səni taparam!

– Tutaq ki, meşəni ələk-vələk eləmişən, – Bala kirpi dedi. – Və tapmamısan.

– Qaçıb qonşu meşəni axtararam.

– Orada da yoxam.

– Dünyanın altını üstünə çevirərəm. Və taparam.

– Yoxam mən. Heç yerdə.

– Onda, onda... Tarlaya qaçaram, – Ayı balası dedi. – Qışqıraram: Baa-laaa kir-piiii...". Və sən eşidib qışqırırsan: "Ayı ba-la-sıuu..." Belə.

– Yox da. Mən yoxam. Heç yoxam. Bir damcı da. Başa düşürsən?

– Nə istəyirsən məndən? – Ayı balası hirs-ləndi. – Sən yoxsansa, deməli, mən də yoxam. Anladın?

– Yox, sən varsan, amma mən yoxam.

Ayı balası susdu, qaşqabağını salladı.

– Hə, Ayı balası!

Ayı balası cavab vermədi. O yalnız səmada ən yüksək nöqtəyə qalxıb oradan Bala kirpi ilə onun üzərinə buz kimi işığını ələyən aya baxdı.

“UŞAQ KİTABI YAZMAĞI EŞQ YAŞAMAQ KİMİ GÖRÜRƏM”

(Nur Dombaycı ilə müsahibə)

Nur DOMBAYCI

Ötən il 11 – 15 noyabr tarixlərində Azərbaycanda daha bir kitab bayramı – IX Beynəlxalq Kitab Sərgisi keçirildi. Sərgidə dünyanın müxtəlif ölkələrindən nəşirlər, mədəniyyət xadimləri, yazıçılar və şairlər iştirak edirdilər. Bu yazıçılardan biri də “BookZone” şirkətlər qrupunun dəvəti ilə sərgidə iştirak edən uşaq yazıçısı Nur Dombaycı idi. Onunla kitab industriyasından, Azərbaycan və Türkiyə kitabçılığının oxşar və fərqli cəhətlərindən və əlbəttə, ədəbiyyatdan danışdıq.

– **Nur xanım, Azərbaycanla bağlı təəsüratlarınız maraqlıdır...**

– Hər türk kimi, lap uşaqlığımdan Azərbaycanla bağlı məlumatım var. Qardaş ölkə kimi tanıyır, qəbul edirik. Bayrağımız hər yerdə qoşa dalğalanır. Məktəbdə, dərş prosesində digər ölkələrdən daha fərqli, daha doğma münasibət göstərilir. Bu, mənim birinci növbədə vətəndaş mövqeyimdir. İkincisi, bir yazıçı kimi ölkənizlə tanışlığım “Saçaqlı qızın pasaqlı gündəliyi” kitabımın birinci hissəsi Azərbaycanda çap olunandan sonra başladı. Qardaş ölkədən çox gözəl mesajlar, rəylər almağa başladım. Oxucularım o qədər maraqlı göstərirdilər ki... Özü də mesajlar azərbaycanca yazılırdı. Çox fərqli duyğu idi. Üstəlik, yazılanların çoxunu başa düşmürdüm. Məsələn: “Necəsən?” –

yazırdılar. Türkcə: “Nasılısın?” – demək imiş. Onlara cavab vermək üçün Azərbaycan dili, Azərbaycanla bağlı daha ciddi araşdırma apardım, müəyyən sözlərin qarşılığını öyrəndim.

Daha sonra “Bookzone” nəşriyyatının rəhbəri Seymur Tağıyev məni ölkənizə dəvət edəndə çox həyəcanlandım. O gündən bəri həyat yoldaşım ilə birgə mütəmadi olaraq youtube-da Azərbaycanla bağlı videolar izləyir, nələriniz məşhurdur, hansı yeməklər yeyilir, hansı gözəl guşələriniz var kimi məsələlərlə maraqlanır, hər şeyi öyrənməyə çalışırıdım. Ölkənizdə də bizi çox gözəl qarşıladılar. Nəşriyyatın əməkdaşlarının münasibəti də çox mehribandır, istər qarşılama, istər qonaqlama... Oxucular da çox yüksək diqqət göstərirlər. Uşaqların əksəri məni tanıdığına görə, məxsusi mənim kitabıma görə gəlmişdi. Aralarında birinci kitabı oxuyan, ikincisini səbirsizliklə gözləyənlər də vardı. Hətta bəziləri dözə bilməyib ikinci kitabı türkcə alıb oxumuşdular. Həqiqətən, çox gözəl qarşılandım. Azərbaycanın nə qədər xoşuma gəldiyini deməyim üçün

sözlər azlıq edir. Görək bununla bağlı ayrıca kitab yazam (gülürük).

- Bir qədər Azərbaycan və Türkiyə kitab industriyasının fərqli və oxşar cəhətləri barədə danışmağınızı istərdim.

Azərbaycan ədəbiyyatı ilə yeni tanış olmağa başlamışam. Dərin araşdırma aparmağa macalım olmayıb. Amma sərğiyə marağın böyük olduğunu görürəm. Naşirləriniz çox əhatəlidirlər, özlərini çox yaxşı inkişaf etdiriblər. Kitablarnın təbliğı üçün can yandırirlər. Müəllifləriniz də eyni şəkildə. Az qala hamısı sərğiyə qatılıb. Bu işə ürək qoyduqları ortadadır. Türkiyədə də naşirliyə, kitabçılığa, eləcə də müəlliflərə çox diqqət göstərilir. Bu siyahıya illüstratorları da əlavə etmək olar. Öz aralarında təşkilatlanır, platformalar yaradırlar.

Mənim Azərbaycana səfər edəcəyimi öyrənən rəssamlar buranın da kitab industriyası ilə maraqlanırlar, onlar üçün bazar olub-olmadığını, illüstratorlara ehtiyac duyulub-duyulmadığını öyrənmək istəyirdilər.

Türkiyə və Azərbaycan kitab bazarına müqayisə obyektindənsə, çox gözəl əməkdaşlıqlara imza atmağın mümkün olacağı iki ayrı nəşriyyat sahəsi kimi yanaşmağın daha doğru olacağı fikrindəyəm.

- Bəs əsas fərqlərin nə olduğunu düşünürsünüz?

- Klassiklər, dünyaca məşhur əsərlər sizdə də var. Amma uşaq yazıçılarna çox da rast gəlmədim. Əsas fərq bu ola bilər. Bizdə xeyli uşaq yazıçısı var. Xüsusən də son illərdə. Hətta uşaq kitabları yazmaq, uşaq yazıçılığı, rəssamlığı ilə bağlı təlimlər də keçirik. Bu təlimlər uşaq yazıçılarnı, illüstratorların sayına ciddi təsir edib.

Bir məsələ var ki, bu sayın azlığının, yaxud çoxluğunun yaxşı olmağına qərar verə bilmədim.

- Az olmağı, əlbəttə, yaxşı deyil. Amma bu sahənin inkişafına cəhd göstəririk. Az-çox alınır da.

- Sizdə bu sahənin çox sürətlə inkişaf edəcəyinə əminəm. Naşirləriniz, həqiqətən, bunda istəklidirlər. Uşaq nəşriyyatları açır,

uşaq kitabları nəşr edirlər. Hətta sərğidəki bəzi stendlərin məhz uşaqlar üçün dizayn edildiyini gördüm; balacaların diqqətini cəlb etsin, oxumağı sevsinlər...

- Ədəbiyyata, yazıçılığa marağınızı necə kəşf etdiniz? Necə oldu ki, "Mən yazmalıyam!" - dediniz?

Qələmlə ilk tanışlığımdan danışa bilərəm (*gülür*). Hər uşaq kimi, qələmi birinci dəfə əlimə götürəndən etibarən yazmağı, şəkil çəkməyi çox sevdim. Daha doğrusu, şəkil çəkəndə daha rahat oluram. Rəssam kimi özümü daha yaxşı ifadə etdiyimi düşünürəm. Qələm ilk oyuncaqlarımdan biri idi. Qonaq gedəndə, yaxud evdə başqa oyuncağa ehtiyacım olmazdı. Qələmimin olmağı kifayət idi. Məktəb dövründə dəqiq elmlərlə yanaşı, humanitar fənlərə də xüsusi marağım vardı; özümü daha yaxşı ifadə edə bilirdim. Türk dili dərşini çox sevirdim.

Böyük bacı kimi bacılarımın dərşlərinə kömək edir, onlarla oyun oynayır, hekayələr oxuyub-yazırdım. Bir gün müəllim-müəllim oynayrdıq. Oyun əsnasında bacılarım üçün xırda-xırda hekayələr yazmışdım. Jan de Lafontendə olduğu kimi, heyvanların dilindən qələmə almışdım. Kağızları səliqə ilə qatlayıb hekayələri yazdım, altından da illüstrasiya cizma-qara etdim. Guya mən müəlliməm, bacılarım da şagirdlərim. Oyun qurtarandan sonra kağızları atdıq. Anam təsadüfən bu cizma-qaraları gördü. Məndən "Bunları öz beynindən yazmısan, yoxsa haradansa köçürmüşən?" - soruşdu. Mən də "Özüm yazmışam", - deyəndə anam çox bəyəndiyini söylədi. Sonra da mənə bir dəftər aldı. "Sən hər gün bu dəftərə hekayələr yaz, şəkillər çək, naşirlərə göstərək", - dedi.

Yeri gəlmişkən, onda cəmi səkkiz yaşım vardı. Anam "Naşirlər səkkiz yaşlı uşağın hekayə yazdığını, rəsm çəkdiyini görsələr, təsirlənərlər", - düşüncəsində idi. Mənim yazmaq macəram belə başladı...

Bir məsələ də var ki, kitab sərğilərində, kitabxanalarda gördüyüm tərcümə uşaq kitablarının əksəriyyətinin müəllifi və rəssamı eyni adam idi. Mən də yazıçı olmaq

üçün rəssamlıq öyrənməyin lazım gəlidiyi düşüncəsinə qapılmışdım.

Beləcə, özümü rəssamlıq sahəsində sınağa başladım. Liseyde kompüter mühəndisliyi ixtisasında oxuyurdum. Sonuncu kursda mütləq praktika keçməli idim. Beləcə, on altı yaşında Türkiyənin ən böyük nəşriyyatlarından birində təcrübə proqramına başladım. Kitabxanada kitabların arxasındakı ünvanlara baxdım; evimizə ən yaxın olanını seçdim (**gülürük**). Beləcə, nəşriyyata getdim və yazıçı, illüstrator olmaq, qrafik dizayn öyrənmək istədiyimi dedim. Arzularıma, xəyallarıma qulaq verəndən sonra "Sabah gəl başla!" – dedilər. Ertəsi gün Qrafik dizayn şöbəsində praktikaya başladım. Düz üç il orada təcrübə keçdim. Bu müddət ərzində tanınmış yazıçılarla tanış oldum. Tez-tez nəşriyyata gəlirdilər. Məsələn, dünyaca məşhur alim İlber Ortaylı ora gəlirdi. Mən də ona çay aparırdım. Arzum onun kimi məşhur müəllif olmaq idi. Ora gə-

lən rəssamların texnikasına fikir verir, öyrəndim; necə çəkirlər, hansı üsullardan istifadə edirlər... Həmin nəşriyyat mənim üçün bir növ universitet rolunu oynadı. İş nəzəri cəhətdən çox praktiki şəkildə öyrəndim.

Sonra planşet alıb evdə yavaş-yavaş öz layihələrimi reallaşdırmağa start verdim. İlk gördüyüm iş bir taxta oyuncaq firması üçün bu oyuncaqların üstünə şəkillər çəkmək olmuşdu. Sonra da uşaqlar üçün interaktiv kitablar hazırlamağa başladım. İyirmi yaşım olanda isə "Damla" nəşriyyatında ilk – "İxtiraçı nəvəsi olmaq asan deyil" kitabım çapdan çıxdı.

- **Səhv etmirəmsə, bu, beş kitablıq dəst olmalıdır.**

- Elədir, beş kitabdan ibarət dəst idi.

- **Sizin üçün yazıçı olmaq daha rahatdır, yoxsa rəssam?**

- Bu sual illərdir, mənə verirlər və həmişə dilemmaya düşürəm ki, görəsən, hansı cavabı verim? İki il əvvəl məni Qazaxıstana dəvət etmişdilər. Orada da kitablarımla xeyli oxucusu varmış... Uşaqların əksəri rus və qazax idi. Üstəlik, dillərini qətiyyənlə bilmirdim. Onlar da ingiliscə başa düşmürdülər. Hətta "hello" sözünü belə anlamırdılar. Təşkilatçılardan böyük bir yazı lövhəsi istədim və şəkil çəkməklə uşaqlara sözləri izah etməyə çalışdım. Məsələn, "tısbağa" deyirəm, uşaq başa düşmür. Mən də "tısbağa" sözünü təsvirlə izah etməyə başladım. O hadisədən sonra bir məsələni anladım ki, rəssamlığın dili qlobaldır. Heç bir xarici dil biliyim olmasa da, dünyanın istənilən yerində şəkil çəkməklə ünsiyyət qurmağı bacararam.

- **Elədir, Çarli Çaplinin də səssiz filmlərlə bağlı bənzər yanaşması var.**

- Bəli, mən də rəsmlərimlə hamı ilə ünsiyyət qura bildiyimi düşünürəm. Kitablarımla bir çox dillərə tərcümə olunur. Amma rəssam kimi də neçə ölkənin nəşriyyatları ilə əməkdaşlıq edirəm. Dillərini bilməsəm də, rəsmlərimi görmələri ünsiyyət üçün kifayət edir.

Sualınızın cavabına gəlsək, rəssamlığı özümə daha yaxın hiss edirəm.

- Əslində, bu suala cavab verdiniz, amma daha ətraflı cavab istərdim: Müəllif olmaqdan əlavə rəssamlığın hansı avantajları var?

- Ən gözəl cavabımı deyim. Bunu normalda yazıçı dostlarım mənə deyirlər. He-yif deyil, kitabına rəssam axtarmırsan (*gü-lürük*).

Bəli, rəssam axtarmıram. Hansısa he-kayəni yazanda "Görəsən, bunu hansı rəs-sam daha yaxşı çəkər?" - düşünürəm. Yazı prosesində obrazlar xəyalımda canlanır on-suz da. Bəzən birinci rəsm formasında ağıma gəlir. Mən də "Bu rəsmi hekayəyə çevirim", - düşünüb sonradan yazmağa başlayıram.

- **Görmək istədiyiniz kimi çəkirsiniz...**

- Elədir. Rəsmləri başqası çəkəndə bəzən bəyənmir, yaxud obrazın yazdığımızdan fərqli olduğunu görürük.

- **Filmlər və kitablarda olduğu kimi. Rejissor baxışı müəllif baxışından həmişə fərqli olur.**

- Elədir. Məsələn, mən "Haydi" kitabını çox sevərək oxumuşdum. Amma cizgi filminə baxanda məyus olmuşdum. Çünki qətiyyənlə beynimdə canlandırdığım kimi deyildi...

- **Uşaqlar üçün yazmağın hansı çətinlikləri var?**

- Uşaqlar üçün yazmağın heç bir çətinliyi yoxdur. Uşaq kitabı yazmağı eşq yaşamaq kimi görürəm. Əksinə, böyükklər üçün yazmaq daha çətinlikdir. Böyükklər hər mətni bəyənmir, tənqid edirlər; məmnun etmək çətin məsələdir. Amma uşaqları xoşbəxt etmək, həqiqətən, asandır. Onların dili ilə danışmaq, onların gözlərinin içinə baxmaq, həyəcanlarını hiss etmək... Yazıçı olduğumu eşidəndə ürəkləri çırpınır. Amma hansısa yetkin şəxsi "Mən yazıçıyam", - deməklə həyəcanlandıra bilmərəm. Uşaqlar isə həyəcanlanırlar, tanış olmaq, imza almaq istəyirlər.

Bir məsələ də var ki, uşaqların sevəcəyi üslubda yazmaq, onların dilini tutmaq çətinlikdir. Böyüyürük, uşaqlığımız arxada qalır. Amma böyüsək də, uşaqların dünyasından əl götürməmək lazımdır.

- **Belə baxıram, bir xeyli çətinlik varmış (*gülürük*).**

- Hazırkı cizgi filmlərindən xəbərdar olmaq, indiki nəslin dilində danışa bilmək lazımdır. Çox müxtəlif animasiya filmləri var. Qısa, uşaqla uşaq olmaq lazımdır. Məsələn, "Haker nənə" kitabım var, bu yaxınlarda sizdə də çap olunacaq... Yaxud "Minecraft" ("Maynkraft") oyunu ilə bağlı hekayə yazdım. Uşaqlar bu oyunu çox sevirlər. Hansısa oyunu uşaqlar üçün zərərli hesab edirsinizsə, "Bunu oynama", - deməkdənsə, hekayənin içinə girib zərərlərini göstərmək daha doğru yanaşmadır.

Uşaqlarla daha yaxşı ünsiyyət qura bilmək üçün mənim də oyun oynamağı sevdiyimi göstərməyin faydalı ola biləcəyini anladım. Üstəlik, onlara dərs keçirmiş kimi yox, onların müəllimi, böyükkləri kimi deyil, öz yaşdırları kimi xitab etməyə çalışıram. Azərbaycan dilində çıxan "Saçaqlı qızın pasaqılı gündəliyi" kitabında olduğu kimi... Necə deyərlər, uşaq qalmağa, böyüməməyə çalışıram...

- **Nur xanım, hansı mövzular sizə daha doğma gəlir?**

- Elmi fantastika janrını çox sevirəm. Filmlər olsun, kitablarsun... Hətta yuxularım da elmi fantastika üzərində qurulur. Bəzən elə yuxu görürəm ki, öz-özümə deyirəm: "Bunu "Vorner-Broz." görsə, çox gözəl film çəkər" (*gülür*). Bu janrı çox sevdiyimdən dolayı yazdıqlarımdan başqa - hətta yuxularıma qədər işləyib. Ən rahat olduğum, xəyal qura bildiyim, xəyal quranda, belə demək mümkünsə, cəfəng şeylərdən yaza biləcəyim şeylərdən yazmağı xoşlayıram. Əlbəttə, realistik mövzulara da toxunuram. Duyğu dolu mətnləri sevirəm. "Hər şey mütləq xoşbəxt şəkildə cərəyan etməlidir", - deyər bir şey yoxdur. Əzab, itki, müharibə kimi anlayışlar var. Obrazlarımı işləyəndə bunları da nəzərə alıram. Məsələn, "Saçaqlı qızın pasaqılı gündəliyi"nin ikinci kitabında qəhrəmanım qocalar evinə gedir, yaşlıları ziyarət edir. Bunlar hamısı həyatın gerçəkləridir. Mən də hekayələrimdə real

hadisələrdən, yaşanmış iztirablardan söz açıram. Uşaqlara çox xoşbəxt, tamamilə utopik bir dünya təqdim etmirəm. Fantastika olsun, amma reallığı da qələmə almağı sevirəm. Yəni hər ikisi – realistik janr da, fantastika da mənim üçün doğmadır.

– Bayaq yuxulardan film çəkilməsi ilə bağlı zarafat etdiniz. Bizim yazıçılardan Şəmil Sadiq bu barədə “Yuxu maşını” adlı əsər yazıb. Romanın qəhrəmanı yuxuları filmə çevirə bilən bir maşın ixtira edən mühəndisdir.

– Həyat yoldaşıma tez-tez deyirəm ki, kaş yuxu maşını olaydı, yuxularımızı qeydə ala biləydi.

– Belə bir maşın Azərbaycanda olmasa da, ədəbiyyatında var.

– Çox gözəl (*gülürük*).

– Nur xanım, yazanda özünü hansısa sərhədlər qoyursunuz?

– Əlbəttə. Ümumiyyətlə, insan yazanda da, yaşayanda da müəyyən konturlara əməl edir. Mənim də sərhədlərim var: əxlaqi, etik, uşaqların xarakterlərinə görə, inancıma görə sərhədlər... Bu mövzularda çox diqqətli davranmağa çalışıram. Xüsusilə onlayn mühitdə təzyiq və yönləndirmə var. Son zamanlarda mən də öz incə cizgimi çəkib içərisində dayanmağa, uşaqlara əxlaqi məsələləri yaxşı formada təqdim etməyə çalışıram.

– Bəs ən ciddi sərhədiniz hansıdır?

– Ən ciddi sərhəd... (düşünür) Xeyir və şər. Çox qısa cavab oldu? İstəyirsiniz, bir az da geniş danışım (*gülür*).

– Yox, məncə, kifayət qədər konkret cavab oldu (*gülürük*).

Yaxşı, bəs sizcə, ən uğurlu kitabınız hansıdır?

– “Saçaqlı qızın pasaqılı gündəliyi” on üç dilə tərcümə edilib. Oxucular tərəfindən çox sevilir. Mənim üçün xüsusi yeri var. Özüm də çox sevirəm. Amma “Qəmgin oğlan” kitabımın yeri bir ayrıdır. Çünki onu fantastik, elmi-fantastik janrda yazmışam: ən çox sevdiyim janrda. Uşaq vaxtı da qorxu filmlərinə baxmağı xoşlayırdım. Sərgilərdə uşaqlar tez-tez qorxu janrında nəsə yazma-

ğımı istəyirdilər. Qorxulu hekayələr uşaqlara maraqlı gəlir. Biz də balaca olanda bir-birimizə qorxunc şeylər danışardıq. Bunu bir hekayənin içərisində, onları çox qorxutmadan verməyə, dəyərlərimizi aşılamağı da yaddan çıxarmamağa çalışdım. Məsələn, bu kitabın qəhrəmanlarının başlarına vahiməli bir meşədə qorxulu hadisələr gəlir. Amma hekayənin sonunda meşəni, ağacları xilas edirlər. Yaxşılıq toxumlarını əkməklə qorxulu hekayə yazdıyım üçün “Qəmgin oğlan” kitabımı çox sevirəm.

– Nur xanım, bəs sizin üçün dünya ədəbiyyatındakı ən yaxşı əsər hansıdır? Böyükülər üçün də ola bilər, uşaqlar üçün də.

– Həm işimlə bağlı, həm də sevdiyim üçün çox kitab oxuyuram. Evdə keyli kitabım, hətta kitabxanam var. Amma lap uşaqlıqdan bəri dəfələrlə oxuyub, həqiqətən, sevdiyim – bəlkə də, ailələrin çoxu içərisində sehr, tilsim var deyə, narahat olduğu – Coan Ketlin Roulinqin “Harri Potter” seriyasıdır. Dostluq, sevgi kimi mövzular işləndiyi üçün də bir ayrı xoşlayıram. Kimisə özünə qəhrəman seçmədən də hər insanın öz qəhrəmanlıq yolçuluğuna çıxma biləcəyini göstərə bilən çox gözəl bir hekayəsi var. Con Ronald Ruel Tolkinin “Üzüklerin hökmdarı” seriyası isə ən sevdiyim, ən yuxarı pilləyə qoya biləcəyim klassiklərdəndir. Ümumiyyətlə, dünya klassiklərini də sevərək oxuyuram. Ceyms Barriinin “Piter Pen” əsərini də çox sevirəm. Bir çox klassik əsərləri sevirəm, amma əvvəl də dediyim kimi, birinci yerdə “Üzüklerin hökmdarı” gəlir.

– Yaxşı, bəs hekayə yazanda, oxuyanda, öz yolunuzu cızanda hansı yazıçılardan, rəssamlardan təsirlənmişiniz?

– Dünyaca məşhur rəssamların əsərlərini həmişə araşdırır, gözdən keçirirəm. Çünki mən incəsənətlə bağlı təhsil almamışam, ixtisasca kompüter mühəndisiyəm, türk dili və ədəbiyyatı üzrə də oxumuşam. Söhbətimizin əvvəlində də vurğuladığım kimi, işi praktikada öyrənmişəm. Bunun üçün də həddən artıq çalışmışam. Hansısa müəllimdən dərs almamışam, amma bütün sənətkarları

müəllim kimi görmüşəm. “Onlardan nə öyrənə bilərəm?” sualı həmişə ön planda olub. Yaxşı, “Üzüklərin hökmdarı”nı müəllim edirəm, amma ona oxucudan daha çox müəllim kimi yanaşır, necə yazdığını, texnikasını öyrənməyə çalışırdım.

Yeri gəlmişkən, hələ də “Üzüklərin hökmdarı” kimi bir əsər yazacağımın xəyalını qururam.

Rəssam kimi isə bir çox əcnəbi rəssamlardan onlayn şəkildə dərslər alır, özüm də dərslər keçirəm. Amma ad çəkməkdənsə, təbiətdən ilham aldığımı demək daha doğru olar. Təbiəti, buludları, ağacları seyr etməyi, meşədə gəzməyi sevirəm. Bunlar mənə daha çox ilham verir.

- Nur xanım, istəyirəm, bir az da yaradıcılıqla bağlı planlarınızdan danışaq.

- Böyükələr üçün heç nə yazmamışam. Bir dəfə də olsa, böyükələr üçün nəşə yazmaq sınaq istəyirəm (*gülür*). “Görəsən: “Böyükələr üçün yazmaq daha çətinidir” – stereotipimi qıra biləcəklərimi? Bəyəndirə biləcəyəmmi?” – düşünürəm.

- Məncə, uşaqlar üçün yazmaq daha çətinidir. Mən bədii redaktoram, daha çox böyükələr üçün nəzərdə tutulan kitabları redaktə edirəm. Uşaq kitablarını redaktə edəndə bir qədər çətinlik çəkdiyimi düşünürəm. Çünki uşaq kimi baxmaq, uşaq kimi yazmaq, uşaq kimi düşünmək asan deyil.

- Bir məsələ var, uşaqlara nəyisə uzun-uzadı cümlələrlə danışanda sıxılırlar. Onları yormadan, daha axıcı cümlələrlə ünsiyyət qurmaq lazımdır. Böyükələr üçün yazanda: “İstədiyimə qədər – uzun-uzadı dərdimi danışa bilərəm”, – düşüncəsindəyəm (*gülür*). Den Braunun üslubunu da çox sevirəm, təxminən o cür üslubda nəşə yazmaq planlaşdırıram.

- Nur xanım, əslində, son sualımı artıq vermişdim. Amma bir sual da əlavə etmək istəyirəm. Kitablarınızı oxuduqca başqa yazıçıları görürsünüz, yoxsa mətniniz bütövlükdə Nur Dombaycıdır?

- Bir üslub yarada bildiyim fikrindəyəm. Oxucular da bu fikirdədir. Kitabı bitirəndən

sonra “Gözəl alınmış”, – deyirəm. Amma içdən-içə “Bəlkə, alınmayıb?” düşüncəsi olur. Bu da, əslində, yaxşıdır. İnsanı inkişafa aparır. “Mən artıq peşəkaram”, “Çox yaxşı yazıram”, “Xarüqələr yaradıram”, – düşünən insan inkişaf edə bilməz. Bəzə olanda nəşə problem, eqoizm var deməkdir. Həyat yoldaşıma həmişə şikayət edirəm ki, yaxşı alınmayıb, daha yaxşı yaza bilərdim və s. “Hamı oxuyur, neçə dilə tərcümə edilib”, – deyəndə “Olsun, amma burasını filan cür yazsaydım, daha yaxşı alınardı”, – deyirəm.

Başqa ədibin təsirinin hiss olunması bəzə heç düşünməmişdim. Amma bəlkə, Tolkinin təsirini hiss edə bilərəm. Əlbəttə, kitablarda bu görünməyə bilər: onun üslubunda yazmıram. Daxilən isə kitablarımı sanki Tolkin yazmış kimi tənqidi baxışla oxuyuram.

“Kitablarımı Nur Dombaycı yazıb”, – deyə bilərəm (*gülür*).

- Nur xanım, maraqlı söhbət üçün sizə təşəkkür edirəm! Ümid edirəm, daha uca pillələrə qalxarsınız.

- Mən təşəkkür edirəm! Tanışlıq çox xoş oldu. Uca pillələrlə bağlı dediyinizə cavab kimi demək istəyirəm ki, hazırda elə ən uca pillədəyəm: Azərbaycanda olmaq mənim üçün ən uca pillədə dayanmaqdır. Burada olduğum üçün çox xoşbəxtəm.

Söhbətləşdi: Cavid QƏDİR

BRİTANİYA VƏ AMERİKA UŞAQ ŞEİRİNDƏN SEÇMƏLƏR

Uinston S.ÇörÇill
(1874-1965)
Böyük Britaniya

Yazıq küçük Puqi-Vuq

Nə olubdur, bilən var,
Bu yazıq Puqi-Vuqa?!
Ver yeməyi tavada,
Öp üzündən, qucaqla.
Tez ol, axtar hər yanı,
Tapıb gətir dərmanı.
Çək üstünə palazı,
Qızdırması azalsın.
Getsin azar-bezarı,
Puqi-Vuq da sağalsın.

Con Ronald Ruel Tolkin
(1892-1973)
Böyük Britaniya

Fil

Boz siçan rəngindəyəm.
Boyum da çatır göyə.
Ot üstündən keçəndə
Ağaclar qorxur məndən.
Var ağzımda şeypurum,
Cənubadır, bax, yolum.
Palaz boyda qulağım,
Gah düşür, gah da qalxır.
Demə heç nə qanmıram,
Yox, yerdə uzanmıram.
İstəmirəm mən öləm,
Axı, axı mən filəm.
Həm nəhəngəm, qocayam,
Ucadan da ucayam.
Yox, bir gün görsən məni,
Unutmazsan sən məni.
Gəl gör məni, gəl bəri –

Olmaz düzdən xəbərin.
Bax, qoca bir filəm mən,
Yalan çıxılmaz dilimdən.

Ralf Ualdo
Emerson
(1803-1882)
ABŞ

Dağ və dələ

Dağla dələ
Girib bəhsə
Söhbət açdı.
Dağ dələni
Görən kimi
Dedi: – Bu ki
Bapbalaca,
Xırdacadı.
Dələ dedi:
Sən nəhəngsən
Bu biçimdə!
Mən bilirəm,
Öz yeri var
Böyüyün də,
Kiçiyin də.
Havalar da
Cürbəcürdür –
İstisi var,
Sərinə var.
Tamamlayır
Gələnlərin
Hər birini
Bu havalar.
Kim istəsə,
Peşqəş kimi
Mən verərəm
Öz yerimi.
Sənin tək
Nəhəng olmaq
Deyil asan.

Sən də dönüb
Mənim boyda
Olammasan.
Gücüm çatmaz
Məşələri
Sənin təki
Saxlamağa.
Dələ dedi
Sonra dağa:
Bax, sənin də
Gücün çatmaz
Şam qozunu
Sındırmağa.

Henri Uodsvort
Lonqfello
(1807-1882)
ABŞ

Var cıqqılı bir bacı

Var cıqqılı bir bacı,
Alnının yarısına
Düşmüşdü qıvrım saçı.
Bax, kefi kök olanda
Dönürdü bal-pətəyə.
Heç kefi olmayanda
Dönürdü ifritəyə.

Edvard Estlin
Kamminqs
(1894-1962)
ABŞ

Məqqi, Milli, Molli, Mey

Məqqi, Milli, Molli, Mey
Çimərliyə gəlib ey.

Məqqi tapıb oxuyan
Qəşəng balıqqulağı.
Damağı çağ, kefi kök
Mahnıdan ləzzət alıb.

Bir dəniz ulduzuyla
Dost olub Melli burda.
Var ulduzun şüası,
Bax, beş barmaq boydadı.

Mollinin arxasınca
Əcaib məxluq qaçır.
Yıxılıb böyrü üstə
Göyə köpük buraxır.
Mey qaçdı burdan evə,
Əlində daş var idi.
Bu daş yertək balaca,
Əslində, çox iriydi.

Nə itirsək, deyirlər, –
Bax bizim ikimiz də,
Axtarıq özümüz,
Tez tapırıq dənizdə.

Oqden Neş
(1902-1971)
ABŞ

İnək

Bu inək builkidir
Buğa bəyin ilkidir.
Bir yandan “moo-moo” deyir,
Bir yandan da süd verir.

Birə, milçək bacada

Düşmüşdü əsirliyə
Birə, milçək bacada.
Milçək bezdi: – Gəl qaçaq!
Birə dedi: – Gəl uçaq!
Düz bacanın başından
Tez yol tapıb uçdular.

Doktor Syuz
(1904-1991)
ABŞ

Mənim gülüm

Ovcumdakı toxumu
Atdım o gün dibçəyə.
Qoydum günün altına,
Su da verdim içməyə.

Toxumda qaldı gözüm,
Başladı göyərməyə.
Bir də gördüm açıb gül,
Gəlib salam verməyə.

Eva Merriam
(1916-1992)
ABŞ

Dizlər

İməkləyir gör necə
Çağalar dizi üstə.
Mən çıxıram dizimlə,

Düşürəm üzünü üstə.
Bax, yatmağa gözəl yer
Anamın dizləridir.

Pişik balaları

Pişik balalarının
Əynində xəz paltosu
Yatanda yazıqların
Kəsilmir xorultusu.

Dayaz qabda, bax, onlar
Gör bir necə süd içir.
Yalayanda bığını
Könlündən balıq keçir.

Şel Silverştayn
(1930-1999)
ABŞ

Sehrli pozan

Sənə nədən danışım –
Çətin bu qız inana.
Karandaşın başında

Pozana bax, pozana.
Qız dönüb mənə dedi:
– Sən ağlısız moosan, moo!
Yalançının birisən!
Dediyimə, ay oğlan,
İnanmaq istəmirsən.
Nə bilmisən sən məni?!
Sildim mən də pozanla
Tez bu qızın şəklini!

Tənbəl Ceyn

Sən bu
Tənbəl
Ceynə bax,
İstəyir o,
Su içə
Hə,
Beləcə
Gözləyir,
Deyir –
Bəlkə,
Yağış,
Yağar
İndicə.

Görən məni söyləyir...

Görən məni söyləyir –
Burnun lap atanındır,
Gözlərin babanıdır,
Saçların ananıdır.
Qaldı bircə öz belim –
O, mənim olanımdır.
Marlo Tomas
(1937)
ABŞ

Sərbəst, azad olmalı

Hər oğlan istəyir ki,
Böyüyəndə ər olsun,
Hər qız da istəyir ki,
Xanım olsun, yar olsun.
Tut əlimdən, biz gedək
Gözəl uşaq elinə.

Tut əlimdən, biz gedək
Bizim təki şütüyən
O çayın sahilinə.
Gedək harda, harda ki,
Nur saçır, coşur dəniz.
Qaçır atlar ürküsü,
Uşaqlar sərbəst gəzir.
Biz azadıq, bilirsən –
Mən mən olum, sən də sən.

Cək Prilutski
(1940)
ABŞ

Ev tapşırığı

Tapşırıq, ay tapşırıq,
Lap apardın zəhləmi!
Tullayardım içinə
Olsaydı bir zirzəmi.
Əlimə bomba düşsə,
Partladardım mən səni.
Tapşırıq, ay tapşırıq,
Lap bezdirdin sən məni.

İnan ki, sənə görə
Bu dənizdə üzərdim
Mən köpək balığıyla.
Şir ilə gülüşərdim
Bir qaranlıq meşədə.
İspanaq, qaraciyər,
Bir-bir kirpi yeyərdim
Müəllimin verdiyi
Tapşırığın yerinə.

Tapşırıq, ay tapşırıq,
Sən evdə son yerdəsən.
Düzü, başa düşmürəm,
Niyə varsan, görəsən?!
Yox, əgər qeybə çıxsan,
Şad edərdin sən məni.
Tapşırıq, ay tapşırıq,
Lap bezdirdin sən məni!

Sən olsaydın kərgədan

Sən olsaydın kərgədan,
Yenə mən dost olardım.
Ördəkburun da olsan,
Dostluğumda qalardım.
Mərj, dəvə, pişik, ya da
Kenquru olsan da sən,
Baxmazdım heç nəyinə.
Məndən ötrü fərqi yox,
Dostun olardım yenə.

Barbara Vans
(1971)
ABŞ

Qar dənəsi

Qar yağanda yuxarı bax,
Gözün olsun göy üzündə.
Düşüb narın qar dənəsi
Öpər sənin üz-gözündən.

İngilis dilindən tərcümə edən:
Şahin XƏLİLLİ

Reyhan YUSİFQIZI

Uşaq ədəbiyyatı öz tarixi inkişafı boyu ciddi dəyişikliklərə məruz qalıb.

Uşaq kitabları qarşısında qoyulan məsələlər kökündən dəyişib. Əvvəl məqsəd uşaqlara savad öyrətmək idi. Sonra əxlaq normaları əlavə olundu. Sonra əyləndirmək və elmin əsaslarını öyrətmək. Daha sonra uşaq aləmini dərk etmək, düşünməyə və həyatı problemlərin həllinə kömək etmək. Uşaq ədəbiyyatı üçün mövzular məhdud idi – uşağa hər mövzuda yazmaq olmaz, qəbul olunmuşdu.

Dünya dəyişdi. Biz də dəyişdik. Son onillikdə qoyulmuş sərhədlər silinməyə başladı. Uşaqlarla hər mövzuda – əvvəl qadağa qoyulmuş mövzularda da danışmağa başladılar.

Müasir uşaq ədəbiyyatı dəyişikliklərə uyğunlaşmalı oldu, əks halda aktuallığını itirə bilərdi.

Ölüm, zorakılıq, müharibə mövzularını uşaqla müzakirə etmək olarmı? Bu sualı auditoriyaya versəm, yəqin ki, fərqli cavablar eşidəcəm. Hər kəs də öz cavabını əsas-

DÜNYA DƏYİŞDİ, BƏS UŞAQ ƏDƏBİYYATI DƏYİŞİKLİKLƏRƏ UYĞUNLAŞDIMI?

landıracaq. Hətta mənə sual verəcəklər: siz istəyərdinizmi, uşaqlarınız zorakılıq, ölüm haqda düşünsün? İstəməzdim! Amma reallığı nəzərə almaq məcburiyyətindəyik. Uşaqlarımızı qorumaq üçün, sarsıntılarla qəflətdən üzlaşməmələri üçün, müəyyən qədər hazır olmaları üçün onları xəbərdar etməliyik. Çünki tez-gec həyatın pis üzünü də görəcəklər. Ən çətini də elə budur. Hansı yaşdan sonra uşağı həyata – bizziz yaşayacağı həyata hazırlamaq olar? Maraqlıdır ki, bu yaş həddi getdikcə aşağı düşür. 7 yaş, 6, 5, 4... Uşaqlar getdikcə daha tez böyüyürlər. Amma uşaq ona aid olmayan mövzu haqda nə zaman və hansı şəkildə eşidəcək – bilmirik. Mütəxəssislər deyirlər: “Nə qədər tez professional fikir eşitsə, o qədər yaxşı olar. Nə qədər tez olsa, uşağın adaptasiyası daha asan olar”. Digər tərəfdən 3-5 yaşında uşaq niyə kəsilməmiş baş, qan haqqında eşitməlidir? Və ya hansı şəkildə eşitməlidir? Ailə münasibətləri, sevgi də uşağa aid olmayan mövzular hesab edilir. Çox həssas məsələdir.

Bu gün dünyada uşaq ədəbiyyatında oğru, cinayətkarlar haqda, xainlər, satqınlar haqda, ekoloji problemlərlə, hətta siyasətlə bağlı əsərlərə rast gəlmək olar. İstənilən halda uşaq ədəbiyyatı uşaqların mənəvi, intel-

lektual, estetik inkişafına kömək olmalıdır. Məhz uşaq kitabları uşağın şəxsiyyətinin formalaşmasında çox böyük rol oynayır. Bu gün, həqiqətən də, kitaba alternativ çoxdur. İnternet var, sosial şəbəkələr var. Uşağı kompüterdən ayırmaq kitaba yönləndirmək heç də asan məsələ deyil. Burada ən böyük iş uşaq yazarlarının payına düşür. Bəs milli uşaq yazarlarımız müasir oxucuya nə təklif edə bilərlər? Xeyiri və şəri necə təsvir etmək, oxucuya necə çatdırmaq lazımdır?

İlk növbədə kitabı uşağa əyləncə kimi təqdim etmək lazımdır. Əlbəttə, rəngarəng dünyaya kompüter vasitəsilə daxil olmaq daha asandır. Lakin kitabda da bir dünya təsvir olunur, o dünyaya daxil olub orada yaşayırsan, orada baş verən hadisələri xəyalında canlandırırırsan. Özünü obrazlarla birgə təsəvvür edirsən. Əgər biz uşaqları kitabın dünyasına gətirə bilirsək, deməli, onda düz edirik. Əks halda xəta bizdə olacaq.

Qeyd edim ki, uşaqlar üçün yazmaq çətindir: sadə və əyləncəli yazılmalı, ilk səhifələrdən oxucunu cəlb etməlidir. Belə kitablar: nəinki uşaqları, hətta onların valideynlərini də maraqlandıran kitablar var! Maraqlananlar axtarıb tapırlar.

Son illər bir növ bəşəriyyətin gələcəyini təxmin etməyə cəhd göstərən elmi fantastika janrına maraq artıb. Meri Şelli, Jül Vern, Herbert Uellsin dövründən bəri elmi fantastika ədəbiyyatının gedişatını müəyyənləşdirməklə yanaşı, mədəni, elmi və texnoloji inkişafımıza da təsir göstərmişdir. Elektrikli avtomobillər, kosmos turizmi və cib telefonlarına bənzəyən qabaqcıl ünsiyət formaları ilk dəfə obrazlaşdı və elmi fantastika vasitəsilə ictimaiyyətə məlum oldu. Hətta Google kimi informasiya nəhənglərinin meydana çıxacağı faktı elmi-fantastik əsərlərdə proqnozlaşdırılmışdı. Nil Arstronqun Aya ilk dəfə ayaq basmağı fantastika yazıçılarının çoxdankı xəyalının reallaşması idi.

Elmi fantastika müharibəsiz və ədalətli cəmiyyətlərin modellərini yaradaraq daha yaxşı dünya haqqında xəyal qurmağa imkan

verdi (Rey Bredberi "Farenheytlə 451°"). Elmi fantastika qlobal istiləşmə, enerji asılılığı, müasir texnologiyadan istifadə kimi mühüm mövzulara toxunaraq vacib proqnozlar verir.

Son illər yaxşı kitablar və kitabla bağlı təbliğat çoxalıb. Həm dizayn, həm də mövzu baxımından maraqlı kitablar kitab bazarını ələ alır. Dünya uşaq ədəbiyyatı Azərbaycan dilinə tərcümə olunur. Klassik ədəbiyyat yenidən nəşr olunur. Müxtəlif müsabiqələr təşkil edilir. Təbii ki, bütün bunların cəmiyyətə müsbət təsiri var. Mütəllənin dərəcəsi və səviyyəsi artıb. Bunu keçirdiyim təqdimatlarda, görüşlərdə də hiss edirəm. Artıq kitaba daha çox dəyər verilir, kitab daha tez-tez hədiyyə edilir.

Mətanət VAHİD

23 Aprel Ümumdünya Kitab Günüdür – kitabı sevən, dəyər verən hər kəs üçün bu sevgini izhar edə biləcəyi simvolik bir gün. 1996-cı ilin 23 aprelindən qeyd olunan bu bayram maarifçilik və mədəni ənənələrin inkişafı, kitabların həyatımızdakı önəmini vurğulamaq məqsədi daşıyır. 23 aprel tarixinin seçilməsi isə həmin günün M.Valyexo, M.Dryuon, H.Laksnes kimi yazarların doğum; M.De Servantes, U.Şekspir və İ.Q. de la Veqanın vəfat tarixi olması ilə bağlıdır.

"Ümumdünya Kitab və Müəllif Hüquqları Günü" təsis edilərkən müxtəlif ölkə və təşkilatların təcrübəsi nəzərə alınıb. Məsələn, İspaniyada hələ 1926-cı ildə kral XIII Alfons İspan Kitab Gününün keçirilməsi ilə bağlı qərar imzalayıb və hələ o zaman bu məqsədlə Migel De Servantesin vəfat tarixi – 23 aprel günü seçilib. Müasir dövrdə hər il qeyd olunan bu bayram yalnız kitabların şərəfinə tərif yağdırmaq yox, həm də dövrümüzün önəmli problemlərindən olan müəlliflik hüququ məsələsinə diqqət yönəltməyə məqsədi daşıyır.

Biz kitab deyərkən ilk növbədə bədii

KİTAB - XƏYAL GÜCÜ SƏRHƏDSİZ OLAN ALTERNATİV DÜNYADIR...

ədəbiyyatı nəzərdə tuturuq. İnsanın insan kimi formalaşmasında, şəxsiyyət kimi yetişməsində, müstəqil fikrə sahiblənməsində oxumaqdan artıq nəyin rolu ola bilər ki?! Kitabların həyatımızdakı rolu danılmazdır; amma fikrimcə, onların ən böyük dəyəri bizə xəyal qurmağı öyrətməsindədir. Kitab xəyal gücü sərhədsiz olan alternativ dünyadır. Yaxşı kitabın müəllifi heç vaxt izsiz ötürməmişdir; şüurumuzda kəlmələrin "yeri" qalır.

Kitablarla uzun illərin dostluğundan sonra bəzən oxucu üçün ən sevimli kitabını seçmək belə çətinlik törədə bilər. Kitabla bağlı ən çox qarşılaşdığımız isə "Həyatınızı dəyişən kitab hansıdır?" sualıdır. Hər dəfə onunla qarşılaşanda nədənsə eşidincə üzümüzə təbəssüm yaradan "Həyata ikinci dəfə gəlsəydiniz, yenə bu sənəti seçərdinizmi?" sualı yadıma düşür. Halbuki bir insanın öz seçiminə həyatını onunla ikinci dəfə də bağlayacaq qədər əmin olub-olmaması kifayət qədər ciddi və düşündürücü sualdır. Onu "gülməlişdirən" isə harada gəldi və kimə gəldi verilərək bayağılaşdırılmasıdır. Həyatımızı dəyişən kitablar isə həqiqətən, var: söz-söz, sətir-sətir şüurumuza təsir edən, bizi həyatımızı dəyişəcək qərarlar verməyə yönləndirəcək kitablar onlardır – bir deyil, yüzlərlə kitab bizi dəyişərək bugünkü dü-

şüncələrimizə sahiblənməyə səbəb olub.

Amma baxır kimə necə təsir edir. Məgər azdırmı Mövlananın "Məsnəvi"sindən parçaları, İblisin monoloqunu əzbər deyib, "Sergi ata"dən, "Səfillər"dən sitat gətirə-gətirə hər cür şərəfsizliyə qol qoyan, M.Ə. Sabirin qəhrəmanı olub şairə rəhmət oxuyan? Demək, kitab daha çox insanın içində gizli qalan dəyərləri üzə çıxarmaq, daha da cilalamaq, doğru yolu göstərmək xüsiyyətinə malikdir həm də.

Adətən, "pis kitab yoxdur, pis oxucu var" deyirlər. Amma mənəcə, bu, "çirkin qadın yoxdur" kimi pafos xətrinə deyilmiş ümumi bir fikirdir. Hər birimizin evində, iş yerində kitab adına hörmətdən nə ata, nə də sata bildiyi xeyli kitab olduğuna, onları kiməsə hədiyyə edib can qurtarmaq istədiyinə əminəm. Pis kitablar, təəssüf ki, var və Oskar Uayld hətta onları qorunmağı vacib biləcək qədər zərərli hesab edirdi. "Oxumaq, yoxsa oxumamaq" adlı məqaləsində o, oxumağı tövsiyə etdiyi yüz kitabla yanaşı, həm də oxumamağı məsləhət gördüyü kitabların siyahısını verir. İngiltərəli yazar düşünürdü ki, pis kitablardan insanları qorumaq işini hətta universitetlərin missiyaları sırasına daxil etmək vacibdir.

Mütaliə bizim həyat tərzimizə çevrilib, yazmaq kimi, oxumaq da mənəvi aclığımızdır, gündəlik ehtiyaclarımız sırasındadır. Lakin ətrafımızda ömründə, bəlkə də, bircə kitab da oxumayan xoşbəxt insanlar var. Çünki bəzən bilgisizlik ən böyük xoşbəxtlik və hüzzurdur. Mənəcə, insan daha çox öyrəndikcə narahatlığı da artır, əzabları da; xəyal gücünün sərhədsizliyi qaçışı olmayan real dünyanı daha darıxdırıcı və maraqsız edir. Bu, hüzzurun qaçması naminə olsa belə, heç birimizin kitabsız dünyanı arzulamayacağını bilirəm.

Kitablar bizim ömrümüz boyu yaşatdığımız ilk sevgimizdir. Yəqin ki, hər bir yaxşı oxucunun öz kitablı dünyası ilə bağlı saysız-hesabsız xatirəsi, arzusu var. U.Eko və J.K.Karyerin (J.C.Carriere) "Kitablardan qurtula biləcəyinizi sanmayın" kitabında

deyilir: "Kitab eynilə qaşığı, çəkiç, təkər və ya qaşığı kimidir. Bir dəfə icad etdikdən sonra daha yaxşısını düzəldə bilməzsiz." Texnoloji inkişaf bizə kağız kitabların alternativlərini təqdim edir və əlbəttə, onların da üstünlüklərini danmaq olmaz. Kitab oxumaq texnologiyanın yeniliklərinə qapalı olmaq yox, əksinə, ona bir az da yaxın olmaq deməkdir. Məsələn, deyək ki, ictimai nəqliyyatın sıxlığında kitab oxumaq imkanından məhrum olduğumuz vaxt telefondan səsli kitab dinləməyin nəyi pisdirdi? Yaxud kitabxana və mağazalarda tapa bilmədiyimiz kitabları internetdən endirib oxumaqla nə qədər irəli düşdüyümüzü necə dana bilərik? Bununla belə, insanın təbiətən sevdiyinə toxunmaq, yaxud toxunduğunu daha çox sevmək kimi bir cəhəti də var – vərəq-vərəq çevirdikcə toxunduğumuz, oxuduqca qoxusunu hiss etdiyimiz kitablar bizə daha əzizdir. Oxuyub kiməsə, yaxud kitabxanaya qaytarmalı olmadığımız kitablar isə özündə mütaliə zamanının enerjisini, ruhunu, xatirələrini daşıyır. Onları müəyyən müddət sonra götürüb vərəqləyəndə sanki eyni hadisələri, hissləri təkrar-təkrar yaşamış oluruq.

Ümumdünya Kitab Günündə kitabçılıq və kitabxanaçılıq sahəsindəki qüsurlarımız daha qabarıq görünməkdədir. Bu gün oxucunun onsuz da az olduğu, vaxtının çoxunu televiziya və internet qarşısında keçirənlərin sayının getdikcə artdığı bir zamanda kitab mağazalarının və şəhər kitabxanalarının bağlanması ürək ağrıdır. Bunların qarşısını almaq üçün müvafiq tədbirlər görmək, kitaba daha çox oxucu qazandıрмаğa çalışmaq lazımdır. İnkişaf etmiş ölkələr kitaba diqqət və marağı artırmaq üçün bu simvolik gündən istifadə edərək müxtəlif tədbirlər, sərgi və yarmarkalar keçirir. Bizim ölkəmizdə də hər il kitabla bağlı tədbirlər keçirilir, amma arzu edərdim ki, bu, protokol məqsədli deyil, daha kütləvi və intensiv xarakterli olsun.

Yeri gəlmişkən, Ümumdünya Kitab Günü ilə bağlı dünya təcrübəsindən bir məqamı da paylaşmaq istəyirəm: 2001-ci ildən etibarən hər il bir şəhər bir il müddətinə Dünyanın

İllüstrasiya: Van Qoq "Sarı kitablar"

kitab paytaxtı elan olunur. Dünya kitab sənayesinin üç əsas bölməsini təmsil edən nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar (Beynəlxalq Naşirlər Assosiasiyası, Beynəlxalq Kitab Ticarətçiləri Federasiyası və Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyaları və idarələri Federasiyası) və YUNESKO nümayəndələrinin daxil olduğu komitənin ilk seçimi Madrid (İspaniya) olmuşdur. Növbəti illərdə isə müvafiq olaraq, İsgəndəriyyə (Misir), Yeni Dehli (Hindistan), Anvers (Belçika), Monreal (Kanada), Boqota (Kolumbiya), Beyrut (Livan), Lyublyana (Sloveniya), Buenos Ayres (Argentina), Yerevan (Ermənistan), Banqkok (Tayland), Port-Harkort (Nigeriya) və İncxon (Cənubi Koreya) seçilmişdir. 2016-cı ilin Dünya kitab paytaxtı isə həmin il həm də Avropanın mədəniyyət paytaxtı elan olunan Vroslav (Polşa) şəhəri olub. Doğrusu, neçə ildir ki, bu siyahıda Bakının da yer almasını arzulayıram. Çox istərdim ki,

növbəti kitab bayramlarında oxucular yeni kitab mağazaları və kitabxanaların açılması xəbərinə sevinənlər, kitaba kütləvi maraq oyadan tədbirlər sıxlaşsın və ənənəvi hal alsın.

Kaş ildə iki dəfə beynəlxalq və milli sevgililər gününü kütləvi bayrama çevirən gənclərimiz kitab bayramında da eyni fəallığı nümayiş etdirlənlər. İnsanlar bir-birlərinə kitab, ya heç olmasa, əlfəcin hədiyyə etsinlər. Bu gün də ilin digər bayram günləri kimi, hər kəs üçün önəm daşsın, yaddaşlarda qalsın. 23 aprel günü də bir-birimizə təbriklər yağdıraq, İ.Quttenberqi sayğı ilə anaraq kitablı bir dünyada yaşadığımıza sevinək.

Aygün BAĞIRLI

*Filologiya üzrə fəlsəfə
doktoru, dosent*

ZƏFƏRİN UŞAQ ƏDƏBİYYATINDAKI ŞÖLƏSİ

Yəqin, çoxunuzun yadındadır, 90-cı illərin əvvəllərində Qarabağın, tarixi torpaqlarımızın işğalının ilk illərində aran düzlərində adı belə ürəkağrıdan çadır şəhərcikləri salınanda “Çadırlarda Üzeyir Hacıbəylilər doğula bimez!” nidası bir ozan fəryadı, bir həyəcan təbili kimi əks-səda verirdi. Bu narahatlıq və nıgaranlıq, təbii ki, yüksək məişət təminatına, dəbdəbəli saraylara, maddi itkilərə görə deyildi. Əsas məsələ öz atasının, babasının çadır evlərinin kandarında ələcsiz oturduğunu görənlərin uşaqların ruhunun məğlubiyətə alışıması

idi. Qaçqın şəhərciyində böyüyən uşağın sonralar “Koroğlu”, “Cəngi” yazması mümkün görünmürdü. Və nəzərə alsaq ki 30 il uşaq ədəbiyyatımızın əsas qəhrəmanı da, oxucusu da məğlub, haqlıyken haqsız duruma düşmüş ölkənin uşaqları idi, onda vəziyyətin o qədər də ürəkaçan olmadığını qəbul edərik. Uşaq yazarlarımız o illərdə Azərbaycanın qəhrəman oğulları haqqında da yazdılar, üz-üzə qaldığımız faciələrdən də, həsrətdən də, nisgildən də, amma heç vaxt ağ günlərin gələcəyinə ümidlərini üz-mədilər. Balaca oxucularının içindəki işığı sönməyə qoymadılar. Belə deyək, Sevinc Nuruqızı “Qisas” yazırdı, Qəşəm İsabəyli “Leyləyin intiqamı”nı yazırdı, İbrahim Yusifoğlu “Qıymayın uşaqlara!” deyirdi və s. Aygün Bünyadzadə isə bütün Azərbaycan xanımlarının, uşaqlarının istəyini “Şirniyyat atan silahlar” nağlında ifadə edirdi. Bir sözlə, uşaq ədəbiyyatının üzünə qəm-qüسسə çökmüşdü. Amma AYB-nin Uşaq ədəbiyyatı şöbəsinin rəhbəri Qəşəm Nəcəfzadənin dediyi kimi, “Şuşa ayağa qalxandan, bir əlimiz qələm, bir əlimiz yumruq olandan bəri solmuş uşaq şeirinin bəti-bənizi özünə gəldi”. Şair “Şuşa ayağa qalxandan” deyəndə Azərbaycan əsgərinin yerə yıxılmış ŞUŞA sözünü ayağa qaldırmasını nəzərdə tuturdu. Azərbaycan əsgəri o ŞUŞA sözünü ayağa qaldırmaqla sözüümüzün kəsərini də artırdı. Ədəbiyyatımızın rəng palitrasını da zənginləşdirdi.

Artıq ölkəmizdə ilk dəfə 2022-ci ildə olmaqla Uşaq Ədəbiyyatı Festivalı keçirilir, Bakı EKSPÖ mərkəzində 10-dan çox ölkənin, 60-dan artıq xarici təşkilatın iştirak etdiyi Beynəlxalq Kitab Sərgilərində uşaqlar üçün olan kitabların, nəşriyyatların xüsusi stendləri sərgilənir. Həmin sərgilərdə uşaqlara həsr olunan bədii əsərlərin təqdimat tədbirlərinin digər proqramlarla eyni səviyyədə olması, istər xaricdə, istərsə də Azərbaycanda uşaqlar üçün müxtəlif antologiyaların, müntəxəbat və ensiklopediyaların, biblioqrafik göstəricilərin dərc olunması, audio, video kitabların ərsəyə

gəlməsi bu sahənin son illərdəki inkişafının bariz göstəricisidir. Əgər on il əvvəl biz uşaq ədəbiyyatının az sayda olan nümunələrindən danışırıdıqsa, indi artıq “Altun”, “Ting”, “Çıraq”, “Üç alma”, “Leylək”, “Tutu”, “Balabilgə”, “Libra”, “Qələm”, “Simurq”, “Dəyər”, “Mücrü”, “Günəş”, “İzə”, “Ağıllı bala” və bu kimi çoxsaylı nəşriyyatların fəaliyyətindən bəhs edirik.

Tarixi zəfərimiz uşaq ədəbiyyatına həm də yeni obrazlar qalereyası gətirdi. Qələbdən az sonra uşaq ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, uşaqların sevimli yazarı və dostu Zahid Xəlil “Dəmir yumruq dastanı”-nı yazdı. Elə həmin əsərdə deyilir ki, hər xalq dastan yarada bilməz. O xalq dastan yaradır ki, onun mübarizə tarixi var, çətinliklərlə mücadilə tarixi var və Zahid müəllim “Dəmir yumruq dastanı”-nı yazmaqla həm də göstərdi ki, Azərbaycan xalqı tarixin hər dönməsində dastan yarada bilən xalqdır. Dəmir yumruq obrazına vaxtında və dəyərli dastan həsr edən müəllif əsərin “Ulu öndər, dədə Heydər” adlanan ikinci hissəsini 2022-ci ildə çap etdirdi. Əsərin əsas qayəsi istər zəfər çalmağımızda, istər Qarabağda bu gün gedən quruculuq işlərində, böyük qayıdışda milli öndərin, onun ideyalarının böyük rolunu göstərməkdir. Şair bu gün abadlaşan, yenidən canlandırılan yurd yerlərimizdəki işıqlarla ürəklərdəki, əməllərdəki işığın arasındakı mənəvi bağdan söz açır. Solmaz Amanova “Şuşanın açarları”, Qəşəm Nəcəfzadə “Şuşa ayağa qalxdı” kitablarını yazdı.

2022-ci il, bildiyimiz kimi, ölkə başçısının sərəncamı ilə Azərbaycanda “Şuşa ili” kimi qeyd olundu. Və uşaq ədəbiyyatının yaradıcıları da zəfəri yeni yaşamış xalq kimi, çoxdandır bu mövzuya təşnə kimi Qarabağ mövzusunda, qələbə mövzusunda, savaşıq və şəhidlik mövzusunda xeyli ədəbi-bədii nümunə yaratdılar. Belə ki, hələ 2020–2021-ci illərdə Zahid Xəlil, Ələmdar Quluzadə, Solmaz Amanova, Sevinc Nuruqızı, Gülarə Munis, Mina Rəşid, Mehriban Nağıyeva, Əfsanə Laçın kimi müəlliflər öz yaradıcılıqlarında bu mövzuya müraciət etmiş, həm zəfərin yaşatdığı sevinc və qürurun, həm müharibənin ağrı

və kədərinin bədii-poetik ifadəsinə nail olmuşdular.

Sevinc Nuruqızının “Zəfər nəğməsi – Şuşa” əsəri bu mövzuda yazılmış ən yaxşı əsərlərdəndir. Gənc oxucuya xitabla başlayan əsərdə müəllif haqqında danışacağı qəhrəmanların heç də nağıllardan, rəvayətlərdən gəlmədiyini, gerçək həyatda hər gün qarşılaşa biləcəkləri real insanlar olduqlarını, əfsanələrdən gəlməsələr də, əfsanəvi hünərlər göstərən, zəfər yolunun yolçuları olduqlarını söyləyir. Şuşanın ilahi gözəlliyindən, Şuşaya bəslədiyi ilahi sevgisindən söz açan müəllif yazır: “Həmişə mənə elə gəlib ki, Şuşa bu yurdun mehrabıdır. Şuşa bizim günahlarımızın yuyulduğu yerdir.

Mən Rəbbimi göylərdə axtaranlardan olmuşam. Zaman-zaman O-nun qəlbimə köçdüyünü dərk etsəm də, O-nu axtarılanda göy üzünə baxmışam. Həmişə düşünmüşəm ki, bu yurdun Rəbbinə keçən yolu məhz Şuşadan keçir. O dolmaları qalxanda səməyə bir pillə yaxın olursan, yerə bir pillə uzaq...” Sevinc Nuruqızı Şuşa haqqında bu müqəddəs duyğularını yazmaqla kiçik oxucusunu da sehrli Şuşa sevgisinin ağışına salır.

Daha sonra Şuşanın tarixinə ekskurs edən yazıçı onun təməlinin Pənahəli xan tərəfindən qoyulduğunu, bu əsrarəngiz məkanın biz nəslə onların əmanəti olduğunu xatırladır. “Pənahəli xan fikrində israrlı idi. Dağlar qoynunda qala ucaldacaqdı... 1750-ci ildə Şuşakənddən bir qədər aralı, hündür, sıldırım dağ üstündə qalanın tikintisinə başlandı... Sədlər, istehkamlar, daş küçələr, hündür divarlar. Yerlə göyün arasında elə möhtəşəm bir qala-şəhər ucaldı ki, təsviri dastanlara sığmazdı... Şuşa zirvədə doğan günəşin şüaları altında büllur şüşə kimi parıldadı... Göz qamaşdırdı qəhrəmanlar diyarı... Qədim yurd yerimiz, oduna-ocağına qızındığımız diyar...” “Zəfər nəğməsi – Şuşa” əsəri təkcə adından göründüyü kimi, zəfər sevinci haqqında deyil. Müəllif mənfur qonşularımızın hələ birinci Qarabağ savaşından başlayaraq törətdikləri faciə və fəlakətlərdən bəhs edən hekayələrlə gənc oxucuda o illərin

tarixi hadisələri haqqında da təsəvvürlərini yeniləyir. Kəlbəcərin, Ağdamın, elə Şuşanın işğalı, Xocalı faciəsi haqqında hekayələr uzaq olmayan tariximizi bir daha yada salır. Zəfərə gedən yolun keşməkeşləri, çətinlikləri, ordumuzun əzmkarlığı, şərəflə şəhid olmağı seçənlərin şücaətləri müəllif tərəfindən maraqlı təhkiyə və dialoqlarla təqdim olunur. “Zəfər nəğməsi – Şuşa” əsəri həm də gələcək nəsillər üçün bu gün nəfəs qədər yaxın olan tariximiz, qələbə uğrunda savaşıma haqqında salnamədir, – desək, yarılmırıq.

Sevinc Nuruqızının Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən çap olunan “Pıçıltı” əsəri də müharibə mövzusunda həsr olunub. Yer üzünün uşaqları, oyuncaqları, göyərçinləri terrora yox deyir! – deyən müəllif 2020-ci il Gəncədə baş vermiş hadisələri faciədə dəhşətlər yaşayan uşaqların acı taleyini əks etdirməklə əbədiləşdirə bilmişdir.

Bundan əvvəl detektiv janrda yazdığı “Əjdaha qaradaşlığı. Şirvanşahlar xəzinəsi” kitabı ilə uşaqlara tanış olan Mürşüd İsmayilzadə Şuşa ilində “Zəfəri yaşayanlar, yaşadanlar” əsəri ilə oxucuların görüşünə gəlmişdir. M.İsmayilzadə “Vətən qəhrəmanları ilə tanınır” – devizi ilə oxuculara zəfəri yaşadanların şərəfli döyüş yolundan hekayələr təqdim edir. “Qarabağlı xatirələr” başlığı altında verilən “Çiçəklərin söhbəti”, “Ceviz ağacının dibindəki xəzinə”, “Bulağın ad günü” kimi hekayələr maraqla oxunan bədii nümunələrdi. Müəllifin “Bulağın ad günü” hekayəsində bulağın ikinci doğuluşu kimi təqdim etdiyi təqvim gününü, əslində, bütün azad olunmuş yurd yerlərinə şamil etmək olar. İşğaldan sonra ikinci həyatını yaşayan, doğma sahiblərinə qovuşan hər kənd, hər oba, dağlar, çaylar yeni mövlud gününü yaşamağa başlayır. Daha sonra kitabda şəhid və qazilərin həyat hekayələrindən ibarət bədii oçerklər təqdim edilir.

“Göyərçin” jurnalı haqqında ayrıca danışmaq istəyirəm. Jurnal il boyu balacalar üçün “Bilik klubu”, “Təbiət guşəsi”, “Yumor dünyası”, “Qədim dərslərimizdən” kimi rub-

rikalar, müxtəlif xalqların – italyan, ispan, hind, ukrayna, belarus, koreya, rus və mor-dovların kiçikhəcmli maraqlı nağıllarını təqdim etmişdir. Jurnalda həmçinin Abdulla Şaiq, Yusif Əzimzadə, Səməd Vurğun, Nigar Rəfibəyli, Süleyman Rəhimov, Süleyman Rüstəm, Hüseyn Abbaszadə, Mirvarid Dilbazi, Əzizə Türkan kimi klassiklərin vaxtı ilə uşaqlar üçün yazdığı bədii örnəklər, Zahid Xəlil, Ələmdar Quluzadə, Aləmzar Əlizadə, Ələsgər Əlioğlu, İbrahim Yusifoğlu, Kamil Araz kimi çağdaşlarımızın və Əyyub Türkün, Zaur Ərmuşan kimi gənclərin də yaradıcılığından ayrı-ayrı nümunələr kiçik oxuculara təqdim olunmuşdur. Bütün bunlarla yanaşı, Şuşa mövzusu, zəfər mövzusu, ümumilikdə Qarabağ mövzusu jurnalın ana xətti olmuş, hər nömrədə adıçəkilən mövzu ilə bağlı uğurlu nəsr və nəzm nümunələri əks olunmuşdur. Böyük qayıdışın, Zəfər yolunun, Azərbaycan əsgərinin şücaətinin, ağıllı kəndin əsas mövzu olduğu bu əsərlərdə xalqımızın əzmkarlığından, çətin məqamlarda bir yumruq kimi birləşməsindən, işğaldan azad olunmuş yurd yerlərindən bəhs olunur. Bu əsərlərdə Cıdır düzü, xarıbülbül Şuşanın atributları kimi vəsf edilir.

XIX əsrin əvvəllərində Ağabəyim ağanın sədaqətin, etibarın, həm də qürbət eldə hicran və həsrətin, XXI əsrdə Azərbaycan əsgərinin zəfərin, şərəflə şəhadətə yüksəlməyin rəmzinə çevirdiyi xarıbülbül indi uşaq ədəbiyyatında bütövlükdə Şuşanın, Qarabağın simvolu kimi görünür.

Jurnalın redaktoru Rafiq Yusifoğlu “Vurulmuşam Şuşaya” şeirində, demək olar, bu müqəddəs şəhərin poetik obrazını yaratmış, onun həm tarixi simasını, həm coğrafi xarakterikasını, həm də mənəvi anlamını ifadə etmişdir. Rafiq müəllimin jurnalın müxtəlif saylarında çıxan şeirlərində zəfər sevinci ilə yanaşı, müharibə, onun acısı, uşaqların həyatında yaratdığı böyük boşluqlar da öz əksini tapır. “Şar və balaca qız” şeirində bir şəhid övladının atasının müharibəyə getməzdən əvvəl üfürüb ona verdiyi şarı gecə-gündüz qorumasından, əlindən yerə qoymamasından bəhs edliir:

Püləyərək doldurub
Həmin şarı atası.
Döyüşdə şəhid olub,
Bu qız qalıb atasız...
Gör necə möhkəm tutub
Bu qız şarın sapını?!
Çünki bu şar azaldır
Körpənin əzabını...
Onu göz bəbəyitək
Qorumağa çalışır.
Bu qıza baxan zaman
Ürəyimiz alışıq.
Bir gün toxtaqlıq verib
Söylədik ki, Süsənə:
Nə qədər istəyirsən,
Şar alarıq biz sənə!
Qız etiraz elədi,
Üzünü bulud aldı.
Elə söz söylədi ki,
Əlim üzümdə qaldı.
– Özünüzü yormayın,
Bu şarın əvəzi var?
Axı onun içində
Atamın nəfəsi var...

Şeir müharibənin uşaqların həyatında yaratdığı boşluğu, onlara vurduğu mənəvi zərbəni, dağıtdığı saf dünyalarının acı yaşantılarını əks etdirir. Qeyd edək ki, “Göyərçin” in kitabxanası seriyasından dərc olunan “Şuşa yolu – Zəfər yolu” adlı xüsusi buraxılışda Rafiq Yusifoğlunun özünün müəllifi olduğu hekayə və nağıllar verilmişdir ki, bu nümunələr uşaqlarda vətənpərvərlik hissini aşılaman, böyük tərbiyəvi-estetik əhəmiyyətə malik əsərlərdir.

Uşaq ədəbiyyatını xalqımızın qiymətli sərvəti hesab edən, “Uşaqlar üçün yazmaq onsuz da vətənə xidmətdir. Amma yaxşı yazmaq, onların əxlaqi tərbiyəsinə, davranış kamilliyinə yol açan mətnlərlə meydana gələn, – bu artıq milli mənafe, milli təəsübkeşlik hadisəsidir”, - deyən həmkarım, filologiya elmlər doktoru Elnarə Akimovanın böyük ədəbi-estetik zövqlə tərtib etdiyi “Azərbaycan uşaq ədəbiyyatından seçmə əsərlər (şeir, nəsr, dramaturgiya)” antolo-

giyası 2022-ci ildə Türkiyədə nəşr olunmuşdur. Akademik İsa Həbibbəylinin geniş ön söz yazdığı, Türkiyədən doç.dr. Soner Sağlam, Yaşar Sözen və Özgür Koray Yılmazın Türkiyə türkcəsinə çevirdiyi və çapa hazırlanmasına böyük dəstək göstərdikləri bu dəyərli nəşrdə ümumilikdə 52 şeir, 15 hekayə və 2 dram əsəri yer almışdır. Azərbaycanın himninin sözləri ilə başlayan antologiyada Əli bəy Hüseynzadə, Hüseyn Cavid, Almas İldırım, Abdulla Şaiq, Cəfər Cabbarlı, Əlağa Vahid, Səməd Vurğun kimi klassiklərin əsərləri ilə yanaşı, müasir uşaq ədəbiyyatının yaradıcıları Zahid Xəlil, Rafiq Yusifoğlu, Qəşəm İsabəyli, Reyhan Yusifqızı, Sevinc Nuruqızı, Qəşəm Nəcəfzadə, İbrahim Yusifoğlu, Mina Rəşid, Sevinc Elsevər, Aygün Bünyadzadənin də yaradıcılığından bədi nümünələr təqdim olunmuşdur. Türk dünyasının mədəniyyət paytaxtı Şuşa şəhərinin 270 illiyinə və Türkiyə-Azərbaycan dostluğuna həsr olunan bu kitab həm Azərbaycan uşaq ədəbiyyatını bütün türk dünyasına tanımaq baxımından, həm də bu yöndə atılan ilk addım olması baxımından böyük əhəmiyyətə malikdir və ümid edirik ki, bu cür layihələr davamlı xarakter daşıyacaq.

“Vətən nəğməsi”, “Göy yerə zəng eyləyir”, “Payızda üşüyən çiçək” kimi bir çox kitabların müəllifi İbrahim Yusifoğlu zəfərdən sonra yazdığı “Bu il Şuşa ilidir”, “Zəfər nəğməsi”, “Ağdam şəhəri”, “Şuşa”, “Əsgər inamı”, “Hava durumu” şeirlərində qələbənin bəxş etdiyi sevinc hissələrini ifadə etmişdir. Uşaqların gözlərində sevinc, üzlərində həmişə təbəssüm görmək istəyən şair üzünü müharibə və iğtişaşlar törədən böyüklərə tutaraq yazır:

Arzuları tumurcuq,
İstəkləri qönçədi.
Yaşamaq həvəsləri
Hər istəkdən öncədi.
Baxışları ovsunlu,
Gülüsləri incədi.
Dünyanın sinəsinə

Vurmayın ağır yara,
Ey insan qatilləri,
Qıymayın uşaqlara!

Bu gün bölgələrimizdə də uşaq ədəbiyyatının layiqli nümunələri yaranmaqdadır. Naxçıvanda Kamil Araz, Elxan Yurdoğlu, Gəncədə İnqilab İsaq, Aləmzər Əlizadə, Goranboyda Ələsgər Əlioğlu, Ağcabədidə Zahid Afşar Eloğlu, Lənkəranda Əyyub Türəkay, Astarada İlham İlhami və başqalarının yaradıcılığını buna misal çəkə bilərik. Uşaq dünyasına yaxından bələd olan, onlar üçün yazılmış bir neçə kitabın müəllifi, Naxçıvanda yaşayıb- yaradan Kamil Arazın 2022-ci ildə “Nənəmin nəsihəti” adlı kitabı işıq üzü görmüşdür. Kiçik həcmli bu kitabda şairin “Dilimizin yaddaşı”, “Nənəmin duası”, “ Barış istəyirəm” kimi maraqlı şeirləri yer almışdır. Kitabda təqdim olunan ilk şeir isə “Azad Şuşa” adlanır. Övladlarına evdə həmişə “divarı yazmaq olmaz” tövsiyəsini edən ata ikinci Qarabağ savaşı başlayanda müharibəyə yollanır, torpaqlarımızın azad olunması uğrunda qəhrəmanlıqlar göstərir və bir gün cəbhədən ailəsinə bir videoyazı göndərir. Ata bu videoda düşməndən azad etdikləri Şuşada bir divara “Sən azadsan, ay Şuşa!” sözlərini yazırdı. Bu maraqlı şeirdə şair demək istəyir ki, bəzən böyüklər mövzu ülvi duyğular, müqəddəs dəyərlər olanda öz dediklərinə əməl etməyə bilir, amma bu, qınağa yox, əksinə böyük sevinclərə səbəb olur.

Bir daha qeyd edim ki, zəfər, qələbə uşaq ədəbiyyatının rəng palitrasını da dəyişdi. İndi uşaq kitabları tək cild, şəkil, illüstrasiya baxımından deyil, məzmunca da rəng çaları qazanıb. Yazarlar sözün tək cə ağ, qara, boz rəngindən deyil, bütün çalarlarından istifadə etməklə arzularını ifadə edirlər.

Bütün deyilənlərə yekun vuraraq qeyd edək ki, bu gün uşaq ədəbiyyatının gözəl, dəyərli nümunələri yaranır, bu nümunələr əvvəlki dövrlərdəki kimi yalnız təsvir, tərənnüm, maarifləndirmək, estetik zövq aşılamaq xarakteri daşmır. Eyni zamanda milli

məfkurənin, azərbaycançılıq ideologiyasının formalaşması, vətənə, torpağa, tarixi-mənəvi bağlara dərinləndirən bağlanmaq kimi milli-mənəvi düşüncənin inkişafına təkan verir, təbiəti, ümumilikdə dünyanı qorumağı təlqin edir. Nikbin notlarla bitirmək istədiyim yazımın sonunda vurğulayım ki, uşaq ədəbiyyatı xəzinəmiz yenidən zənginləşir, o, müasir uşaqların, yeni dünyaya inteqrasiya olunan gəncliyin estetik tərbiyəsinin, bədii zövqünün formalaşmasında gözlənilən funksiyanı yerinə yetirə bilər.

CAN NƏNƏ, BİR NAĞIL DE

– Ay nənə, bir nağıl da de!
– Ömrüm-günüm, yat daha,
Hamısını indi desəm, nağıl qalmaz sabaha.
– Can nənə, de birini də.
– Ağrın alım, sözə bax.
Evimizdə səndən savay gör heç
varmı bir oyaq?
Gecə keçib, ev soyuyub,
hənir gəlmir ocaqdan;
Taxt üstündə məstan pişik, odur,
yatıb bayaqdan.
Ört üstünü, dərdin mənə, bax,
eşikdə yel əsir...

– Qar yağırımı?
– Elə yağır... sazaq qılınctək kəsir,
Belə yağsa, qar sübhəcən yolu-izi örtəcək...
Kırpıqların lap qovuşub, cırtıdan bala,
yat görək.

Nənə yığır düyünçəyə iynəsini, sapını,
Külək hərdən taqqıldadır pəncərəni, qapını.
Körpə çəkir təzə, güllü yorğanını üzünə,
Gözlərini yumur... amma
yuxu getmir gözüne.

– Ay nənə, o kimdir elə pəncərəni
bərək vurur?
– Heç kim deyil, yat, ay bala, yeldir,
qarı sovurur...

Bir gizilti duyur uşaq vücudunda bu ara,
Həsərət qonan gözlərini zilləyərək divara,
Çarpayının baş ucunda öz əliylə asdığı
Şəklə baxır, fikrə gedir qucaqlayıb yastığı...
– Bəs ay nənə, atam indi haradadır,
görəsən?!
– Biy başıma nələr, oğul,
yatmayıbsan hələ sən?!

Əhməd CƏMİL

– Axı nənə, heç demirsən atam
haçan gələcək,
İndi onu səngərdə bəs üşütmürmü
qar, külək?
– Ömrüm-günüm, körpə quzum,
qurban olum adına,
Niyə köks ötürürsən o düşəndə yadına?
Atan yazır: hələ xoşdur bu tərəfdə havalar.
Deyir, oğlum darıxmısan, görüşərik
bu bahar.
Bağçalarda çiçək açar gülöyşə nar, yasəmən,
Qaranquşla bir zamanda qayıdaram
kəndə mən...
Heç darıxma, dərdin alım, atan gələr,
o zaman
Sənə çoxlu nağıl deyər əsgərlikdən,
davadan!
Di yat, indi gecə keçir...
– Onda, nənə, ay nənə!
Qoy kəsməyək ağ toğlunu,
qalsın atam gələnə.
– Yaxşı, bala, qoy bağlarda çiçək
açsın nar, ərik,

Sağlıq olsun, ağ toğlunu atan üçün kəsərik.
Mən eyvana xalı sallam, anan evi bəzəyər,
Ey, qadası, süfrə açar, qohum-qonşumuz
gələr.
Sən atanı qucaqlar, üz-gözündən öpərsən,
Qoca baban saz kökləyib nağıl deyər
sübhəcən...

Körpə güldü... həsrət qonan gözlərindən
uçdu qəm,
Öpdü onun xəyalını indi özgə bir aləm;
Qaranquşlar uçub gəldi, açdı çiçək,
güldü yaz...
Qucaqladı atasını, sonra kimsə çaldı saz...
Körpə özü hiss etmədən onu yuxu apardı,
Çöldə isə bütün gecə külək tufan qopardı...

KINOMUZDA UŞAQLAR

təkcə filmlərdə zamanı ölçmək üçün
göstərmirlər uşaqları
epizodik rollarda
gerçək həyatda da
elə göz qırpımında keçir uşaqlıq
uşaqlarının boy-buxunu ilə ölçür ömrü-günü
analar, atalar...
dünən körpə olan
saçlarına ağ lent bağlayan qızın
toyuna dəvət alanda
öz yaşlarından xəbər tutur adamlar...
təkcə gələcəyi olmur uşaqlar adamların
həm də keçmişini olur o zaman...
xəyallarında çoxdan böyümüş uşaqları
canlandırırlar tez-tez...

“Çörək rəngli əllər”şeir kitabından

Kinomuzun ilk uşaqları

Azərbaycan kinosunda ilk bitkin uşaq obrazı 1930-cu ildə Mikayıl Mikayılovun çəkdiyi “Lətif” filmində yaradılmışdır. Film kollektivləşmə dövründə Azərbaycan kəndlərində kolxoz quruculuğundan bəhs edir. Filmin qəhrəmanı balaca Lətifdir. Filmdəki bütün hadisələr, kənddə sovet quruculuğu, ilk kolxozun yaradılması və s. balaca Lətifin taleyi fonunda verilir. Anasını itirən balaca Lətif obrazını böyüyüb rejissor olacaq Lətif Səfərov yaratmışdı. Film çəkilən vaxt Lətif Səfərov on yaşındaymış. Bundan əvvəl o, “Bismillah” (1925) filmində də kiçik rolda çəkilmiş.

Filmin ssenarisi nə qədər sxematik olsa da, sovet ideologiyasına xidmət etsə də, pafoslu fikirlər irəli sürsə də, film bir çox səbəblərdən dolayı kino tariximizdə mühüm yer tutur. Yerli kino kadrlarının kinoya cəlb edilməsi, Mikayıl Mikayılovun rejissorluq işi, uşaq Lətif Səfərovun maraqlı və səmimi oyunu baxımından film öz dövrünün diqqətə layiq filmlərindən idi.

Sevinc ELSEVƏR

Lətifin analığının obrazını ilk qadın aktrissalarımızdan sayılan Həqiqət Rzayeva yaratmışdı.

Sonralar bu filmə yaxın mövzuda, ideyada başqa bir film çəkiləcəkdi və “Ögey ana” (1958, rejissor H.İsmayılov) adlanacaqdı. Böyük sənətkarımız Ceyhun Mirzəyevin filmdə yaratdığı İsmayıl obrazı bir daha unudulmayacaqdı.

Balaca Ceyhun nəinki oynadığı obrazın öhdəsindən uğurla gələcək, obrazını hamıya sevdircək, həmin obrazı gələcəyə daşıyacaqdı. Sonralar biz həmin İsmayıl Qarabağ müharibəsindən bəhs edən “Fəryad” (1993, Ceyhun Mirzəyev) filmində qarşılaşacaq, uşaqlıqda yol çəkməyə gedə bilməyən İsmayılı müharibəyə yola salacaqdıq.

“Ögey ana” filmi bir-birindən maraqlı uşaq obrazlarıyla zəngin idi. İsmayılın bacılığı Cəmilənin obrazını yaradan Sevinc Axundovanın da oyunu yadda qalanda, seviləndir.

Filmin çəkilişləri İsmayılı rayonunun Qalacıq kəndində aparılmışdı, əsas uşaq oyunçulardan başqa kütləvi səhnələrdə kəndin uşaqları da çəkilmişdi. Dilarənin fırtınalı havada üstündən keçdiyi körpü “İsmayılın körpüsü” adlanır o yerlərdə indi də.

Filmə səsləndirilən, hələ də dillər əzbəri olan “Kəndimiz” mahnısını ovaxtkı “Pionerlər evi”ndən gətirilmiş balaca bir qız, Ceyhun Mirzəyev özü və sinif yoldaşı Məsumə Atamova ifa eləmişdilər.

“Lətif” filmində ögey ana obrazını yaradan Həqiqət Rzayeva “Ögey ana”da İsmayılın ana nənəsinin obrazını yaradıb. Qızının itkisiylə barışa bilməyən, onun yerinə başqa bir qadını qoymaqda əziyyət çəkən ana İsmayıla ögey ana gələn Dilarəylə dolanmır, İsmayıla onun arasına girir, uşağın ögey anaya mehr salmağına icazə vermir.

Filmin ən təsirli səhnəsi İsmayılın analığını qucaqlayaraq ona “ana” dediyi səhnədir. Deyilənə görə, filmin bu səhnəsi çəkildə ögey ana obrazının mahir ifaçısı Nəcibə Məlikova da, balaca Ceyhun Mirzəyev də həqiqətən ağlayıbmiş.

Yazıçı Abdulla Şaiqin “Oyunçu bağa” hekayəsi əsasında rejissor Muxtar Dadaşovun 1935-ci ildə çəkdiyi qısametrajlı “Rəqs edən bağalar” filmində Qambay adlı oğlanın atasıyla sirkə getməsindən, sirkədəki heyvanların oyunlarına baxıb heyran olaraq, təlimçi olmaq fikrinə düşməyindən danışılır.

Ekran əsəri quraşdırılmış səhnələrlə, animasiya kadrlarıyla zəngin idi. Hətta bu filmi animasiya kinosunun başlanğıcı da hesab etmək olar. Təəssüf ki, filmin nüsxəsi arxivdə saxlanılmayıb, film haqqında uzun-uzadı danışmaq da buna görə mümkün deyil.

Film janr etibarilə uşaq filmi sayılır.

Komediya janrında çəkilən digər uşaq filmi 1937-ci ildə Aleksandr Popov və Qəmər Salamzadənin birgə çəkdiyi “Dəcəl dəstə” filmiydi. Bakıdakı orta məktəblərdən birində

şagirdlərin gündəlik qayğılarından bəhs edən filmə uşaq rollarının çoxunu başqa millətlərin nümayəndələri oynayıblar.

1955-ci ildə ekranlara çıxan “Bəxtiyar” (“Sevimli mahnı”) filmində əsas qəhrəmanların uşaq obrazları da yer alır. Rejissor Lətif Səfərovun çəkdiyi bu musiqili filmə bənzərsiz səsə malik neftçi Bəxtiyar Muradovun əhvalatı danışılır. Qəhrəmanlar uşaqlıqdan dostluq edirlər, onlar bir yerdə əylənir, gülür, gəzib-dolaşır, hətta professor Rəcəbovun alma bağına oğurluğa girirlər. Məqsədləri isə meyvələri müharibədə ağır yaralanıb hospitala gətirilən əsgərlərə aparmaqdır.

“Bəxtiyar” filmi üçün yazılan mahnılar indi də məşhurdur və uşaqların da dillərinin əzbəridir. Bəstəkar Tofiq Quliyev bu film üçün on mahnı yazıb. Onlardan ən məşhuru uşaqların oxuduğu “Ağacda alma”dır.

Filmə uşaqlar qayğısız, şən göstərilir. Baxmayaraq ki, müharibə gedir, hospital yaralılarla doludur. Ancaq uşaqlar şən uşaqlıqlarını yaşamaqdan da qalmırlar.

Sovet quruculuğunun təbliği, plakat filmləri arxa plana keçdikcə, film yaradıcıları mənəvi məsələlərə toxunduqca, sosial sifariş dəyişdikcə filmlərdəki uşaq obrazları da reallığa yaxınlaşdı. “Bir cənub şəhərində” (1969), “Şərikli çörək” filmindəki uşaqlar fərqlidirlər, daha inandırıcıdırlar, əsl müharibə dövrü uşaqlarıdırlar.

Müharibə filmlərimizdə uşaqlar

Müharibə filmlərində tamaşaçılara ən çox uşaqlarla bağlı epizodlar təsir edir. Çünki uşaqlar böyük tamaşaçıların ən həssas yeridir. Bəzən rejissorlar uşaqları çəkdiyi epizodlarda həddindən artıq sentimentallığa da varırlar. Bəzi filmlərdə uşaq obrazlarıyla pafosun gücünü artırırırlar.

Uşaq obrazları həmişə, bütün sənət sahələrində təsirlidir, ancaq filmlərdəki uşaqlar bir ayrı cür təsirlidir.

İkinci Dünya müharibəsindən bəhs edən filmlərimizin uşaq qəhrəmanları əsasən arxa cəbhədə göstərilirdi və onların balaca boyunlarına böyüklərin öhdəlikləri, vəzifələri düşürdü. “Bizim Cəbiş müəllim”, “Şərikli çörək”, “Mən ki gözəl deyildim” filmlərində arxa cəbhədəki uşaqlar böyüklərə əllərindən gələn köməkliliyi edir, üzərlərinə düşən vəzifə və borcu yerinə yetirməyə səy göstərirlər.

“Şərikli çörək” filminin balaca qəhrəmanları qonşularına su daşıyır, yun çırpır, zəhmət əvəzində bir tikə çörək qazanırlar. Filmin əsas qəhrəmanı Vaqif çörək kartoçkalarını itirir, ancaq düşdüyü ağır vəziyyətdən qətiyyəti, mənəvi gücü, ağılı sayəsində çıxır. O, qırçı Məhəmmədin yanında işə girir, çalışır, bazarda su satır. Onu evlərinə yeməyə dəvət edən yaşlı ər-arvadgilə də çörək yemək üçün getmir. Bəzi yaşlıları kimi bazardan oğurluq da etmir.

“Bizim Cəbiş müəllim” filminin yeni yetmə qəhrəmanları cəbhəyə kömək məqsədilə metal parçaları toplayır, səngər qazırlar. Cəbhəyə yollanan valideynlərinin əvəzinə evin, ailənin yükünü daşıyırlar, vaxtından qabaq “böyüürlər”. Filmdə uşaqların həm bir-birlərilə, həm böyüklərlə qarşılıqlı münasibətləri bütün ziddiyyətlərilə açıqlıq göstərilir.

“Mən ki gözəl deyildim” filminin yeni yetmə qəhrəmanı Səidə qoca poçtalyona məktubları ünvanlarına çatdırmaqda kömək edir. O, getdiyi ünvanlarda tez-tez anaların, ataların nalələrini eşidir, bağırının başına od düşür. Öz atası da cəbhədədir, özü də əsgər yolu gözləyir. Bütün bunlara körpə ürəklə dözmək olduqca çətindir.

“Tənha narın nağılı” filminin qəhrəmanı balaca Sadıq da müharibədə çətinlik çəkən, müharibənin ağır sınaqlarından nəcibləşərək çıxan qəhrəmanlardandır.

Müharibə filmlərinin qəhrəmanları olan uşaq obrazlarının hamısını bir cəhət birləşdirir. Onlar hamısı yaşından tez böyüyür, hətta “qocalırlar”. Ancaq bütün hallarda bu qəhrəmanlar müharibədən sonra qəddarlaşmırlar, əksinə, daha da nəcibləşir, paklaşırlar, insani hisslərə sahib olurlar.

Əvəzində isə nə qədər uşaqlığı qoruya bilsələr də, uşaqlığın qayğısız sevincləri azalır. “Şərikli çörək” filminin yağışın altında rəqs edən, oynayan balaca qəhrəmanları, oyuncaqları olmasa da, dizlərinin gözüne üzgöz çəkib gəlinciyə oxşadan, bu xırda sevinclə xoşbəxt olmağı bacaran balaca qız obrazları, parisililərin necə yaşadığını öz gözləriylə görmək üçün axışan, növbə üstündə cığallıq edərək dalaşan balaca oğlanları bütün çətinliklərə rəğmən, uşaqlığını yaşamağı bacaran balaca və güclü adamlardır.

Qarabağ müharibəsi mövzusunda çəkilmiş yerli filmlərdəki uşaq obrazları təkcə müharibənin içində, təsirində deyillər, birbaşa mərkəzindədirlər. Onlar hətta müharibədə sıravı əsgər kimi iştirak edə bilirlər.

1995-ci ildə Ənvər Əbluc tərəfindən ekranlaşdırılan “Ağ atlı oğlan” filminin 12-13 yaşlı məktəbli qəhrəmanı Murad (Abbasqulu Əbluc) nənəsinin danışdığı nağılların təsiri ilə cəbhəyə yollanır. O, “Ağ atlı oğlan”ın nağılının qəhrəmanı kimi romantikcəsinə nahəqqın üzərində haqq mübarizəsi aparmağa, şərin üzərində qələbə çalmağa gedir. Məşhur nağıldakı qəhrəman hər dəfə ağ paltarda, ağ atın üstündə meydana çıxanda xalq xeyrinə qələbəsinə şahidlik edir. Murad da meydana ağ rəngə boyadığı tankında çıxmaq istəyir. Murad obrazı dövrün təsirilə xeyli pafoslu alınsa da, müharibə dövrünü yaşayan uşaqların psixologiyasının açılması baxımından xeyli maraqlı obrazdır. Anasını vaxtsız itirən Murad nənəsinin himayəsində yaşayır. Atası ikinci dəfə evlənib, ögey anasıyla şəhərdə ömür sürür. O hərdən kəndə

baş çəkir, anasının himayəsində qalan oğullarına pul göndərir. Anası ona deyir: “Ay oğul, uşaqlara puldan, pal-paltardan vacib atadır!” Ata isə özünə haqq qazandırmaq üçün bəhanələr uydurur: “Neynəyim, ay ana, mənimki də belə gətirib, əgər uşaqların anası bu dünyadan vaxtsız köçməseydi...”

Murad xoşbəxt uşaqlıq yaşamır. Ona görə də xoşbəxtliyi ancaq nənəsindən eşitdiyi nağıllarda, bir də xəyallarında tapır. Xəyalla reallığı qarışdıranda isə Murad evi, doğma, isti ocağı tərk edib Qarabağa müharibəyə yollanır.

Tamaşaçı Muradın timsalında ədalətin qələbə çalacağına inanaraq kinozalı tərk edir. Rejissor yarımçıq qalmış müharibəni Muradların başa çatdıracağı mesajını verir; bu çətin vəzifə Muradın, yeni nəslin çiyinlərinə yüklənib, demək istəyir. Doğrudan da, Vətən müharibəsində Muradın yaşıdları vuruşdular; torpaqlarımızı düşmən tapdığından təmizlədilər. Filmin mesajı özünü doğrultdu.

2002-ci ildə animasiya rejissoru Elçin Hami Axundovun çəkdiyi “Cavanşir” adlı animasiya filminin qəhrəmanı valideynləri ermənilər tərəfindən öldürülmüş, qisas məqsədilə cəbhəyə yollanmış, döyüşlərdə ağır yaralanmış, hətta şücaət göstərmiş məktəbli oğlandır.

Həkimlər onu həyata qaytarmaq uğrunda vuruşduqları zaman onun yuxusuna tarixi qəhrəmanlarımız – Babək, Cavanşir, Cavad xan girir, onu məğlub olmamağa, güclü olmağa çağırırlar. Əməliyyat uğurla başa çatır, filmin sonunda gənc Cavanşir gözlərini açır.

Qarabağ müharibəsindən bəhs edən filmlərdə uşaqlardan danışanda sənədli kinonu unutmaq mümkünsüzdür. Xüsusən sənədli kinoda müharibə dövrünün uşaqları real əksini tapıb. Elçin Musaoğlunun çəkdiyi “Günəş və bulud” filmi bu sözlərlə başlayır: “Bu əhvalatı Azərbaycanın işğal olunmuş ərazilərindən qaçqın düşərək çadır şəhərciklərində məskunlaşmış uşaqlar danışirlar”. Uşaqlar çadır şəhərciyində ağır şəraitlərdə doğulur, orda böyüyür, orda oxuyur, orda oynayır, orda sevirilər. “Bura mənim vətənimdir!” – deyir kadrarxası qızın səsi.

Müdrük uşaq – Qaraca qız

Qaraca qız obrazı həm Azərbaycan ədəbiyyatında, həm Azərbaycan kinosunda barmaqla sayılacaq obrazlardan biridir. Qaraca qız dünya şöhrətli Kozettadan, Haydidən, Uzuncorab Peppidən heç nəylə geri qalmır. Çox arzulayardım ki, Qaraca qızın şöhrəti də dünyaya yayılsın və görkəmli yazığımız Süleyman Sani Axundovun bu bənzərsiz əsəri dünya ədəbiyyatında da öz layiqli yerini tapsın.

“Qaraca qız” yaxşı ki, ekranlaşdırılıb (1966, rejissor Şamil Mahmudbəyov) və bu gözəl ekran işi nəinki uşaqların, böyüklərin də sevə-sevə baxdığı əsərdir. Müasir dövrün uşaqlarının da diqqətini heç bir texniki hoqqalarsız çəkə bilən filmlərdəndir. Böyüklərin də nostalji hisslərlə izləməyə davam elədiyi, hətta şairlərin böyük sevgilə seir həsr elədiyi bir obrazdır Qaraca qız.

Çağdaş yazarımız Şərif Ağayarın “Qaraca qız üçün” adlı gözəl bir şeiri var:

yormaz ayaqlarını
bu dünyanın yolları
sümüyünə düşər havaları

yolların ayağını yormamağını
havaların sümüyünə düşməyini
sənə bağışlamaz dünya
şillələr!

partlaq dodağınla
acılar əmərsən yavrucuğum
çünki seversən seversən

sev kimsəsizim sev
yolları ayağından sev
havaları sümüyündən...
şilləni toppuş sifətindən sev
acıları partlaq dodağından ...

sev ki sevməyə yaradılmış insan!

Bu balaca şeirdə Qaraca qızın portreti rəssam dəqiqliylə çəkilib...

Qaraca qız olduqca gözəldir! Təmənnsiz sevgisiylə, saflığıyla, məsumluğuyla, hamını özü kimi görməyilə, yaşından böyük ağılla, müdrikiylə!

S.S.Axundov təsadüfən onu Qaraca qız adlandırmayıb. Qaraca qızın üzü, özü qara deyil ki! Günü qaradır, taleyi qaradır, qara camaatın içindən çıxan qaragünlüdür.

Hər şeyi onunla əks olan Ağca qızsa ağgünlüdür, ağ adamların balasıdır. Filmin əvvəllərində biz elə bilirik bəy xanımdan yaxşı insandır, heç olmasa o, Tutuya qızı Xədicəylə oynamağa icazə verir. Qızının rəyyət balasıyla oturub-durmağında, gülüb-danışmağında, çalib-oynamağında pis bir şey görmür. Bəyə rəğbətımız yaranır. Ancaq həlledici məqamlarda, Tutu artıq ölüm döşəyinə düşəndə məlum olur ki, Piri babadan başqa heç kimin ürəyi Qaraca qız üçün yanmır.

Həkim Tutunu müayinə edəndən və deyəndən sonra ki dodağındakı yara ucbatından ilanın zəhəri uşağın qanına keçib, Piri baba hissələrinə hakim ola bilmir. O, bəyin üzünə bozarır, deyir ki, hamısı onun arvadının ucbatındandır, Qaraca qız bəyin qızını xilas edərkən ölümcül vəziyyətə düşüb. Bəy Piri

tapılan rəyyət qızıyla onun qızının müqayisə olunmağına etiraz edir. Hətta həkim orda olmasa və araya girməsəydi, yəqin ki, o, Piri babaya əl qaldırardı.

Qaraca qızların, Piri babaların insan yerinə qoyulmadığı amansız dünyada Ağca hələ safdır, təmizdir. O, anasının qadağalarına, aldığı cəzalara rəğmən, özüylə Tutu arasında fərq görmür, onunla oynamağa can atır.

Qaraca qız öldükdən sonra ona səmimi qəlbədən ağlayan, ürəkdən yaralanan Ağca olur. Qaraca qız bir vaxtlar Ağcayla xoşbəxtcəsinə oynadığı tərədə dəfn olunur.

Təsirli son səhnədə Piri baba Qaraca qızın məzarı üstündə tək qalır. Ağcanı yenə də Qaraca qızın yanına buraxmırlar. Ağca nəinki Qaraca qızın dirisindən, ölüsündən də uzaq olmalıdır, xanımın fikrinə görə.

Qəddar, xudrəsənd bəy arvadı qızını ilan çalanda, onun həyatı təhlükəylə üz-üzə qalanda başlarının üstündə durub seyr edən bəylərə yalvarır, ancaq bir kimsə Xədicəyə yaxın durmağa ürək eləmir. Ana olduğu halda, özü belə qızını xilas eləmək üçün barmağını tərپətmir. Yalnız Tutu özünü oda atır. Onda bəy arvadı Tutuya yaltaqlanır, dostunu xilas elə deyir.

Filmdə başqa bir diqqəti çəkən məqamsa Qaraca qıza "qaraçı qızı" kimi yanaşılıb, dəyər verilməməsidir. Maraqlı burasıdır ki, yazıçı da, rejissor da Qaraca qızın yerli camaatdan olduğuna diqqət çəkib.

Film başlayanda biz qaraçı köçünü görürük. Onlar şəhərin ətrafında alaçıqlar qurublar, düşərgə salıblar. Zəlzələ baş verir, kənd dağılır, evlər uçur, yanır, adamlar fəryadla ora-bura qaçırırlar. Qaraçılar kəndə köməyə qaçırırlar. Qaraçı qızı Yasəmən doğmalarını itirmiş Tutunu tapır, qardaşı qəddar, əyyaş Yusifin etirazlarına baxmayaraq, onu yanında saxlayır. Uşağa rəqs etməyi öyrədir, uşaq qaraçı köçünə qoşulur, bir kənddən o birinə dolaşır, Yusifə pul qazandırır. Qardaşının əyyaşlığından, zorbalığından bezən Yasəmən sevdiyi qaraçı oğlana qoşulub qaçır, bundan sonra Tutunun həyatı lap ağırlaşır. O, qəddar Yusifin ümidinə qalır.

Müəlliflər Qaraca qızı qaraçı uşağı kimi göstərmirlər. Onu qaraçıların arasına düşmüş yerli bir uşaq kimi göstərir, bunu xüsusi vurğulamaq üçün zəlzələ təsvirini verirlər. Bizdə qaraçılara ürəyi yanmamaq kimi adət var. Hələ də, günün bu günündə də küçədə dilənən uşaqlar yaxınlaşanda adamlar “qaraçıdır” deyib uşaqları özlərindən uzaqlaşdırmağa çalışırlar.

Diqqət çəkən məqamlardan biri də qaraçıların əvvəllər dilənməklə yox, oxuyub-oyunamaqla, çalib-oxumaqla – bir sözlə, incəsənətlə, sirkə pul qazanmasıdır. Təəssüf ki, hazırda ölkəmizdə məskunlaşan qaraçıların böyük əksəriyyəti dilənməklə dolanır, incəsənət meyillərini itiriblər.

“Qaraca qız” ən yaxşı uşaq filmlərimizdəndir. Qəhrəmanı qızlar olan bu gözəl filmə baş rolların ifaçıları olduqca istedadla məharətlərini göstəriblər. İstər Tutu rolunun ifaçısı Sevil Zeynalova, istər də Ağca rolunun ifaçısı Leyli Axundova yaddaqalan, maraqlı obrazlar yaradıblar. Sırr deyil ki, uşaq aktyorlarla işləmək çox çətin, bu mənada filmin yaradıcıları, xüsusən rejissor Şamil Mahmudbəyov olduqca çətin bir işin öhdəsindən gəlib.

Əzilən uşaq. Ata və oğul problemi.

Milli kinomuzda “ata-oğul” probleminin real və tünd bədii boyalarla işləndiyi filmlərdən biri Yavər Rzayevin 2011-ci ildə çəkdiyi “İlahi məxluq” filmidir. Film yeniyetmə oğlan İsmayılın atasıyla ziddiyyətli münasibətlərindən bəhs edir. Qafqaz dağlarında heyvan saxlayan çoban ailəsi payızın qəfil gəlişiylə, dağlara qar yağması, köç yolunun bağlanmasıyla çətinliyə düşür. Çoban bütün sürünü özüylə apara bilməyəcəyini başa düşüb 14 yaşlı oğlu İsmayılı öz yerində qoyur. Yeniyetmə həm özünü, həm heyvanları soyuqdan-qardan, aclıqdan, həm də tez-tez hücum çəkən canavarlardan qormalıdır. Bütün bu

problemlərlə tək qalan uşağa dağlara səfər edən gənc rəssam qızın ona bağışladığı şəkillər və onunla bağlı xatirələr həmdəm olur.

Rəssamlığa maraq göstərən İsmayılın atası, demək olar, bezdirir, küsdürür. Kişi oğlunun fırçaya, boyaya, rəsmə, nəhayət, şəhərə meyillənib rəssam qızın dalınca gedəcəyindən qorxur. Əlindəki fırçaları kobudluqla alıb ocaqda yandırır, şəkilləri əzib tükür, oğluna əl qaldırır. Hətta daha irəli gedərək gənc rəssam qıza təcavüz edir, onu alçaldır ki, uşağın gözündə yaratdığı “ilahi-liyi” kirlənsin.

Arvadıyla söhbətində çoban deyir: əgər mənim başqa bir oğlum da olsaydı, İsmayılı buraxardım gedərdi.

Çoban İsmayılı nə olur-olsun, dağlarda, heyvanların arasında, özüylə saxlamaq istəyir. İsmayılın atasının qurbanına çevrilir beləcə. Doğrudan da, öz xəyallarından, arzularından əl çəkməli olur.

İsmayılın rolunu Corc Qafarovun, ata rolunu Nurəddin Mehdixanlının canlandığı filmə təkəcə ata-oğul problemini görmürük, həm də uşaqlığı ən ağır şəraitlərdə yaşayan uşaqlar haqqında da düşünürük.

Ata-oğul problemi 2014-cü ildə çəkilən başqa bir filmə “Axınla aşağı” (rejissor Asif Rüstəmov) filmində də araşdırılır. Mingəçevir şəhərində avarçəkmə müəllimi olan Əli nə arvadıyla, nə də yeniyetmə oğluyla

yola gedir. Birgə çalışdığı polşalı sevgilisi də Əlini xaricə aparmaq üçün dilə tutur. Daxili tənhalıqla vuruşan Əli xoşbəxtliyi ailəsində deyil, kənarda axtaran zəif iradəli adamdır. Bütün bu gərginlikdən, ailədəki problemlərdən bezən yeniyetmə oğlu özünü suya atır. Filmin əsas süjeti Əlinin arvadıyla oğlunu axtarmasından bəhs edir. İndi ər-arvadı polşalı qadın da ayıra bilmir. Baş qadın rolunun ifaçısı Mehriban Zəki "Axınla aşağı" filmindən danışarkən rejissorun işi haqqında deyir: "... Onun hekayələrində pritçalıq var. Konkret əhvalatı danışmaqla dərin və sakral mətləbləri analiz etmək meyli duyulur. Bu əsəri də konkret insan həyatının hekayəsidir. Filmin sonunda övladını itirmiş ata oğlunun öldüyü məkana gəlir, sakitcə oturub deyir ki, İlahi, bura nə gözəl yerdir..."

Atalar və uşaqlar arasında ziddiyyətli münasibətlər barədə filmlər əvvəlki illərdə də çəkilib. Məsələn, Gülbəniz Əzimzadənin Rüstəm İbrahimbəyovun ssenarisi əsasında 1974-cü ildə çəkdiyi qısa "Nəğmə dərsi" filmində ata və oğul başqa dünyaların adamlarıdır. Balaca Fəxrəddin anası və atalığıyla birgə yaşayır, atası onunla nadir hallarda, gizli görüşür. Film boyu tamaşaçıya bəlli olur ki, qadınla kişinin arasındakı münasibətlər uçurumludur, qadınla kişi, ümumiyyətlə, başqa-başqa adamlarıdır. Filmin əvvəlində anası Fəxrəddini xırda bir kəpənəyə belə toxunmağa qoymur. Deyir, qanadlarında toz var. Ancaq atası onunla görüşə gələndə gödəkcəsinin altında balaca küçük gətirib.

Atası oğlunu arzularındakı kimi böyüdə

bilmir. Uşaq hər şeydən, hətta doğma atasından da qorunaraq böyüdü. Atanın fikrincə, oğlan uşağı gərək qorxusuz, sərbəst böyüdü. Ancaq ana oğluna bu sərbəstliyi vermir.

Ssenarisini Ramiz Rövşənin yazdığı, Hüseyin Mehdiyevin çəkdiyi "Süd dişinin ağrısı" (1987) filmindəki ata obrazı da ideal deyil. Onun da oğlanlarıyla problemləri var. Balaca Kərimin (Pərviz Hüseynov) anası doğuş vaxtı vəfat edib. Anasına aid hər şey onun üçün müqəddəs bir şeyə çevrilib. Anasının adıyla bağlı olan hər şeyi Kərim əzizləyir, qoruyur. Ona görə də anasından qalan boyunbağını böyük qardaşı sevgilisinə bağışlayanda, atası gənc müəllimə ilə münasibət qurmaq istəyəndə Kərim bunu qəbul edə bilmir. Anasından qalan köhnə şkof atası tərəfindən yandırılanda isə Kərim sarsılır.

Atayla oğulun, uşaqlarla böyüklərin qarşılıqlı münasibətlərindən bəhs edən film lirik, kövrək notlarla doludur.

Böyüklərlə uşaqların qarşılıqlı əlaqələrindən bəhs edən təsirli filmlərdən biri də 1991-ci ildə Həsən Əblucun İsi Məlikzadənin ssenarisi əsasında çəkdiyi "Pəncərə" filmidir. Valideyn himayəsindən məhrum olan uşaqların yaşadığı internat məktəbinin böyük bir həbsxana kimi göstərildiyi filmə uşaqlar valideynləri tərəfindən laqeydliyə, kobudluğa məruz qalıblar, birinin atası içki düşkündür, o birinin anası atıb başqasına ərə gedib, indi tək-cə müəllimləri var, onlar da yetimlərlə qəddar davranırlar.

Filməki hadisələr sovet dövrünün son illərində baş verir, uşaqlar hələ pionerdir. Əslində, müəlliflər internat məktəbinin təmsalında böyük bir ölkəni təsvir edirlər. Məktəb bir həbsxanadır. Bunu film boyu müəllimlər də etiraf edirlər. Direktor Nəsilə dialoqunda deyir:

– Buranı kazarmaya, türməyə döndərməyə sənə kim icazə verib?

– Qoyaq dağıtsınlar buranı? O boyda ölkəni başlı-başına buraxıblar deyə, bu günə qalmış. Adını da qoyublar demokratiya.

Nəsilə demokratiyaya qarşıdır. O, demok-

ratiyanı özbaşınalıqla eyniləşdirir və ona qarşı çıxır. O, despotdur. Öz kiçik hakimiyyətindən misilsiz zövq alır.

Müəllimlər və direktor uşaqların əməyindən istifadə edirlər. Bunu öyrənəndə uşaqlar etiraz edirlər. Xaraktercə dəlisov olan Köçəri direktorun kassasından yeşiklərin pulunu və əlindən alıb saxladıqları bıçağı oğurlayır. Uşaqların düzəltdiyi yeşikləri satıb pul qazanmışdılar. Buna görə Köçəri o pulda özlərinin haqqı olduğunu düşünür, uşaqları başına yığıb əylənməyə gedir.

Ertəsi gün direktor Köçərini Nəsibə döydürür. Uşaqları hədələyən direktor deyir: "Taleyiniz mənim əlimdədir. İstəsəm, sizi kolona göndərəm, istəsəm, dəlixanaya. Onnan da məhv olub gedərsiniz".

Köçərinin üstündə bıçaq tutulanda da direktor bu cür hədələyir: "Nə qədər burdasan, quzu kimi olmalısan. Məktəbi qurtarandan sonra nə oyundan çıxırsan- çıx". Şagirdin taleyi müəllim üçün maraqlı deyil. Xatası ondan uzaq olsun. Məktəbi bitirəndən sonra lap gedib adam öldürsün.

Köçərinin, əslində, sevə bilən, xeyirxah ürəyi var. Düzdür, yaşadığı həyat onu sərtləşdirib, ancaq o, sevmək qabiliyyətini itirməyib. Sevdidi Nərminə ilə görüşəndə qız ona deyir ki, əvvəllər qorxurmuş ondan, daha qorxmur.

Nəsibdən yığan Köçəri onu bıçaqlayır, qolları qandallanaraq həbsxanaya aparırlar. Onun taleyi məşhur fransız filmi "Dörd yüz zərbə"nin qəhrəmanı Antuanın taleyi kimi olur.

İnternat məktəbinin qonşuluğunda Ulduz adlı qız yaşayır, kamança çalır. Çaldığı həzin musiqilər yetimlərin ürəyinin sarı siminə toxunur. Belə gecələrin birində Əhsən özünü məktəbin pəncərəsindən atıb öldürür.

Əhsənin intiharı ilə bağlı polis işçiləri 7-ci sinif şagirdlərini dindirməyə gəlirlər. Doğrudur, o dindirmədə filmin müəllifləri olduqca pafoslu cümlələr seçiblər. Bəzi cümlələr, ümumiyyətlə, uşaq aqlının məhsulu deyil, inandırıcı görünür. Ancaq filmin ideyasının açılması baxımından maraqlıdır.

Pionerlərdən birini polis kapitanı sıxışdırır, pioneri yalan danışmaqda ittiham edir və deyir: "Boynunda qırmızı qalstuk gəzdirmən oğlana yalan danışmaq ayıbdır".

"Deyirəm axı, böyüklər niyə qırmızı qalstuk taxmırlar! Hələ sevinin ki, o özünü qalstukundan asmayıb!" – şagird qışqırır.

Onun arxasınca polislər deyirlər:

– Məncə, bu da özünü pəncərədən ata bilər.

– Görürəm bunların hamısı özünü pəncərədən ata bilər!

Əhsənin bu dünyada yeganə sirdaşı olan quzunu kəsib polislərə qonaqlıq verirlər. Bunu öyrənən uşaqlar maşının qarşısını kəsib quzu kimi mələməyə başlayırlar. Bununla da hər birinin sistemin növbəti qurbanı ola biləcəklərini təsdiqləyirlər.

Filmdəki hadisələr, təsadüfi deyil ki, Novruz bayramı ərəfəsində cərəyan edir. Uşaqlar bayramı ancaq xoşbəxt xatirələrində yaşayırlar. Uşaqlar bayramı hiss etmirlər. Onların bayram əhval-ruhiyyəsi yoxdur, bayram əhval-ruhiyyəsi onların əhvalı ilə kontrast təşkil edir. Bayırdakı bayramla insanın içindəki matəm kontrast təşkil edəndə insanın faciəsi daha da dərinləşir.

Filmə olduqca diqqətçəkən məqamlar var: hər gecə uşaqlar yatmadan qabaq Əhməd Səməddən nağıl danışmağı xahiş edir. Səməd də hər dəfə "Axmaq padşahın nağılı"nı danışır. Filmin sonlarında Səməd eyni nağılı danışmaqdan bezdiyini söyləyir.

– Elə həmişə "Axmaq padşahın nağılı"nı danışırım.

– Onda "Ağıllı padşahın nağılı"nı danış.

– Ağıllı padşah olub ki?

Məktəbin direktoru da ağıllı padşah deyil. Məktəbin şagirdlərinin başına bütün bu hadisələr gələndən sonra onun yalnız bir qayğısı var: hörmətimiz, ad-sanımız getdi işinə!

Bütün bu olanlardan sonra məktəb çıxış yolunu Əhsənin əbədiyyətə yollandığı pəncərəni taxta ilə bağlamaqda görür. Pəncərə zülmədən, istibdaddan qaçış yoludur. Uşaqlar daş atıb onu sındırırlar.

Uşaq və animasiya filmlərinin qəhrəmanları

Yuxarıda haqqında bəhs etdiyimiz filmlərin əksəriyyətinin qəhrəmanları uşaqlardır. Əslində, böyüklər üçün çəkilən filmlərdə uşaqlar obrazlar yaradıblar. Filmlər var ki, uşaqlar üçün çəkilib, əsas qəhrəmanları da uşaqlardır. Məsələn, "Bir qalının sirri" (Ə.Atakişiyev, 1959), "Sehrli xalat" (Ə.Atakişiyev, 1964), "Şir evdən getdi" (R.İsmayılov, 1978), "Mən mahnı qoşuram" (T.İsmayılov, 1979), "Asif, Vasif, Ağasif" (R.İsmayılov, 1982), "Yaşa, qızıl balıq" (N.Feyzullayev, 1988).

Bu filmlərin hər biri olduqca məşhurdur. Xüsusən köhnə nəsillər arasında. Təəssüf ki, uşaq filmlərimizi indiki uşaqlar tanımır, yaxud fraqmental olaraq tanıyırlar.

Müstəqillik illərində cəmi bir uşaq filmi çəkilib. 2015-ci ildə rejissorlar Rafiq Əliyev və Cavid Təvəkkül tərəfindən çəkilən "Dərs" filmində müasir məktəbli uşaqların məktəb həyatı fonunda qarşılıqlı münasibətlərindən, dostluğa, həyata, cəmiyyətə baxışlarından danışılır. Baş rolları Tamerlan Ağayev, Aliyə Əliyeva, Rəşid Əliyev, Ayna Zərbəliyeva, Camal İbrahimov və başqaları ifa ediblər.

Animasiya filmləri də az çəkilir, yeni filmlər də xarici animasiya filmləriylə ayaqlaşmaqda udur. Ancaq tövsiyə edərdim ki, valideynlər sovet dövründə çəkilən animasiya və uşaq filmlərimizlə müasir uşaqları tanış eləsinlər. Sovet dövründə ənənəvi üsullarla çəkilən, heç bir kompüter texnologiyasından istifadə olunmadan ortaya çıxarılan möhtəşəm animasiya filmlərimiz var. O filmlər həm mövzu, həm ideya

baxımından həm ibrətamizdirlər, həm də maraqlıdırlar.

"Tülkü həccə gedir" (1971), "Bulud niyə ağlayır?" (1973), "Cırdanın yeni sərgüzəşti" (1973), "Günlərin bir günündə" (1975), "Kirpi balası və alma" (1977), "Toplan və kölgəsi" (1977), "Sehrlənmiş küpə" (1979), "Məşəyə insan gəlir" (1980), "Taya" (1980), "Başlangıç" (1982), "Uşaq və külək" (1982), "Akvarium" (1983), "Münəccimin şagirdi" (1983), "Sehrli naxışlar" (1984), "Balaca çoban" (1985), "Humayın yuxusu" (1985), "Anam ağaca çıxıb" (1986), "Qara leylək" (1986), "Talada ev" (1986), "Yeni il əhvalatı" (1986), "Sehrli çıraq" (1987) və bu kimi onlarla animasiya filmlərimiz mövzu, ideya, didaktik baxımdan nəinki günümüzün, gələcəyimizin uşaqları üçün də aktualdır.

Böyük filmlərdə yaradılan uşaq obrazlarından fərqli olaraq, animasiya filmlərindəki uşaq obrazları daha qayğısız, daha şən, faciələrdən uzaq təsvir olunurlar. Bu filmlərdə yaradıcılar uşaqlara ətraf aləm, yaşadıkları dünya, böyüklər haqqında məlumat verməyə çalışır, onları təbiəti, heyvanları, quşları, ağacları qorumağa, yaşlılara hörmət etməyə, bir-birlərinə və başqalarına qarşı rəhmli olmağa, sevgi dolu yaşamağa çağırırlar.

Uşaqlar üçün kaş elə dünya quraq ki, bütün acılar yalnız filmlərdə, nağıllarda, hekayələrdə – bir sözlə, keçmişdə qalsın!

Hətta bir şeirimdə dediyim kimi, böyüklərin də dünyası kaş elə olsun!

Tısbəğalar da sürətlə qaçır
cizgi filmlərində,
canavar dovşanı,
pişik siçanı tuta bilmir,
tutsa da, əldən buraxır
cizgi filmlərinin sonunda.
Dostlaşır itlə pişik,
ilanla insan –
uşaqların dünyası nə gözəldir, İlahi,
böyüklərin də dünyasını o cür elə...

Sevinc ELSEVƏR

HANS KRİSTİAN ANDERSEN – UŞAQLARI SEVMƏYƏN DAHI, TƏNHA VƏ QƏRİBƏ NAĞILÇI

Salam, Uşaq! Sənə bu günlərin əsl qəhrəmanı olan bir nağılçı haqqında müfəssəl məlumat verməyi özümə borc bildim. Ona görə yox ki, onun haqqında mütləq bilməlisən. Ona görə ki, xarakterlə yaradıcılıq arasındakı məchul və anlaşılmaz uyunsuzluğun mahiyyətini dərk edəsən deyim, ya yaradıcılığın möcüzə dolu yaşantı olduğunu anlayasan deyim, bilmirəm. Sadəcə, onu bilirəm ki, dünya uşaqlarının sevə-sevə oxuduğu (H.K.Andersenin nağılları), dünya ölkələrinin sevə-sevə bayram etdikləri (2 aprel H.K.Andersenin doğum günü şərəfinə keçirilən Beynəlxalq Uşaq Kitabı Günü), dünya uşaq yazarlarının fəxrlə daşdığı (Andersen qızıl medalı) bütün məqamlarda H.K.Andersen adı hallanır. Bəs o kimdir? Bəlkə, elə bundan başlayaq...

***Onun haqqında həmişə belə deyiblər:
Hans Kristian Andersen – dahi, tənha və qəribə nağılçıdır.***

Bəlkə də, yeganə nağılçıdır ki, hələ sağlığında ona abidə ucaldılar. Abidənin müəllifi memar Auqust Sobyö idi. Kopenhagenə, Rozenborq qəsrinin kral bağında ucaldılan abidənin mövcud ikinci variantını Andersen özü təsdiq etmişdi. Meydanın tən ortasında qoyulan abidə belə idi: nağılçı əlində kitab oturub – tək-tənha. Bəs Andersenin “Mən belə atmosferdə bir kəlmə belə deyə bilmərəm” iddiası ilə imtina etdiyi birinci variant hansı idi?! Uşaq, yaqın ki, eşidəndə inanmayacaqsan. Özünü uşaqlar arasında narahat hiss edən nağılçı. Bəs demişdim axı, o, qəribə idi... Bəli, birinci variantda kresloda oturmuş Andersen uşaqlarla əhatə olunmalı idi...

Sənə qəribə gəlməsin, Uşaq. Nə də özünü Andersen tərəfindən incidilmiş hesab etmə! Amma bil, çünki bilmək bütün zamanların ən ali meyarıdır. Bil ki, insanlığın ən məşhur nağılçısı, ona “uşaq yazıçısı” deyəndə inciyirdi. Yazdığı nağıllara barmaqarası baxır, onları yazdığı üçün özünü qınayırdı. İddia edirdi ki, onun əsərləri HAMI üçündür və o nüfuzlu “böyük yazıçısı” və dramaturqdur.

Bəlkə, elə bu səbəbdən Andersen nağılları Viktorian dövrü İngiltərəsində tərcümədə yox, “nəqletmədə” çap edilirdi. İddia edilirdi ki, Danimarka müəllifinin orijinal nağıllarında hədsiz kədər, qəddarlıq, zorakılıq və hətta ölüm var. Elə bu səbəbdən bu nağıllar britaniyalıların uşaq ədəbiyyatı təsəvvürlərinə yaddır və ingilis dilində nəşrlərdə “qeyri-uşaq” elementlərindən təmizlənməlidir. Bu günün özündə belə İngiltərədə H.K.Andersen nağılları iki və bir-birinə tam zidd variantlarda çap edilir – Viktorian dövrünün klassik “nəqletmə”lərində və orijinaldan edilmiş tərcümələrdə.

O öz istedadı ilə dünya şöhrəti qazandı, şahzadələr və krallarla dostluq etdi, amma bütün həyatı uzunluğunu çəkingən, tənha, ürkək və küsəyən olaraq yaşadı.

Xasiyyətindəki qəribəliklər uşaqlığının bütün həyatına vurduğu qəddar möhür idi. O, 1805-ci il aprelin 2-də Danimarkada, Fyün adasında yerləşən Odense şəhərində doğuldu. Çəkməçi Hans Andersenin və paltaryuyan Anni Mari Andersdatterin ailəsində. Andersenin babası Andersa Xansena ağac üzərində oyma ustası idi. Ətrafda hamı onu qəribə adam hesab edirdi. Çünki ağacdən qəribə varlıqlar – qanadlı yarıinsan-yarıheyvan heykəlciklər düzəltdirdi. Nənəsi isə tez-tez pıçılıyla ona “ali şəcərəyə” mənsub olduğunu xatırladırdı. Sonralar bu mənsubiyyət nağılcının tədqiqatçıları tərəfindən əsaslandırıldı.

Nağılları onun həyat hekayələri oldu. “Çirkin ördək balası” elə Andersenin özü idi. Atası onun 11 yaşında vəfat etdi. Oğlanı kasıblar üçün olan məktəbə yazdırdılar. O isə məktəbə arabir gedir, dərzi yanında şagird olaraq çalışırdı. Gecələr nağıllar qanadında uçuş, tezliklə bu yeknəsəq həyatdan can qurtarıb böyük şəhərə üz tutacağı günü gözləyirdi. 14 yaşında o, məşhur olmaq arzusu ilə Kopenhagenə getdi. Gözəl soprano səs tembri onu oğlan xoruna gətirdi, amma sonralar səsində yaranan dəyişiklik onun opera solisti kimi məşhurlaşmasına mane oldu. Məşhurluğa başqa yolla nail olmaq qərarına gəldi. Rəqslə məşğul olmaq istədi. Yöndəmsiz bədən quruluşu ilə məşhurluğun bu pilləsi haqqında xəyal belə etməyə dəyməzdi. 1822-ci ildə 17 yaşlı Andersenin bəxti, nəhayət ki, üzünə güldü: o, Danimarka Kral teatrının direktoru Yonas Kollinlə tanış oldu. Yonas Kollin gənc Andersenin yaradıcılığı ilə maraqlandı. Və kral 6-cı Frederiki əmin etdi ki, gəncin işıqlı gələcəyi ola bilər. Kral onun təhsil xərclərini öz üzərinə götürdü və sonrakı beş ildə gənc Andersen Slagels və Helsinger məktəblərində təhsil aldı... Amma bütün əzabları bundan sonra başladı. O, fəvqəlgənc deyildi. Sınıf yol-

daşlarından yaşda böyük idi və onlar tərəfindən daima alçaldılırdı. Müəllimlərinin də ona münasibəti ürəkəçən deyildi. Onlar tərəfindən təhqir olunmaq adi hal almışdı. Pis oxuyurdu. Ömrünün sonuna kimi də ana dilində yazısı səhvlə dolu olardı. Təsadüfi deyil ki, nağılçı təhsil illərini həyatının ən acı dövrü kimi qiymətləndirirdi. 1827-ci ildə davamlı təhqir və alçaldılmadan bezən Andersen Helsinger məktəbində təhsilini yarıda kəsib evdə təhsil almağa üstünlük verdi.

Bəlkə də, elə həyatının ilk pillələrində yaşadığı “Çirkin ördək balası” sindromu ömrünün sonuna kimi onu çəkingən, tənha, ürkək və küsəyən edə bildi.

Eh, Uşaq, sevimli “Kibritsatan qız”ın müəllifi haqqında sənə heç də ürəkəçən xəbərlər verə bilmədiyimə təəssüflənirəm. Amma bəzi məqamları bilməni istəyirəm. Onun narahət və gərgin həyatı fobiyalarla mübarizədə keçdi. Qorxuları saysız-hesabsız idi: oğrulardan, itlərdən, şəxsiyyət vəsiqəsini itirməkdən, oddan, sudan və daha nədən, nədən... Yanğından qorxdığı kimi heç nədən qorxmurdu. Daima yanında gəzdirdiyi kəndir heç də intiharetmə aləti deyildi. O, bu kəndirlə yanğın olan otağın pəncərəsindən atılmaq planını bütün detallarına qədər işləyib hazırlamışdı.

Hans Xristian Andersenin qəribə bir inancı da var idi. O, tam ciddi şəkildə iddia edirdi ki, yazıcının məhsuldarlığı onun ağızındakı dişlərin sayı ilə birbaşa əlaqəlidir. Elə bu səbəbdən bütün ömrü boyu diş ağrısından əziyyət çəkir, hər gün hansısa bir dişini itirəcəyi qorxusu ilə yaşayırdı.

Andersen heç vaxt öz şəxsi evinin olmasını istəməmişdi. Çünki o, divarları arasında nə vaxtsa ölə biləcəyi evdən, ev üçün lazım olan mebellərdən qorxurdu. Ən çox da çarpayından. O düşünürdü ki, çarpayı nə vaxtsa onun ölümünə səbəb olacaq əşyalardan biridir. Onun bu qorxusu özünü doğrultdu. 67 yaşında o, çarpayından yıxıldı, ciddi zədə aldı və üç il müalicədən sonra dünyasını dəyişdi.

Bayaq dedim, yanğından qorxduğu kimi heç nədən qorxmurdu. Onda indi belə deyim: zəhərlənmədən eynən yanğından qorxduğu kimi qorxurdu. Hətta günlərin bir günü Skandinaviya məktəblilərinin öz nahar yeməyinə ayrılmış pulu üst-üstə toplayıb, sevimli yazıçı Andersenə aldıqları bir qutu şokolad az qala məhz bu fobiyanın qurbanı olmuşdu. Andersen dəhşətlə şokoladın həтта dadına belə baxmaqdan imtina etmiş və şokolad qutusunu qohumunun uşaqlarına göndərmişdi... Amma yadımdadısa, bayaq “az qala” dedim. Əlbəttə, məqsədli şəkildə. Çünki qohumunun bapbalaca qızları şokoladdan bi-iki dənə yeyəndən sonra Andersen onlara heç nə olmadığını görüb şokolad qutusunu əllərindən almış və son dənəsinə qədər yemişdi. Təəccübləndin, Uşaq?! Bəlkə də, təəssüfləndin... Hə, axı bayaqdan sənə deməyi unutmuşam. Nağılçı uşaqları heç sevməzdi.

Amma bununla belə, onu dünyaşöhrətli nağılçı edən 168 nağıldan 4-ü İda Tiele adlı balaca qızcığaza həsr olunmuşdu. Deməli, heç vaxt evlənməyən, ailə, oğul-uşaq sahibi olmayan Andersen heç sevmədiyü uşaqlardan vəz keçə bilməmiş, onlardan birini öz qəhrəmanına çevirmişdi. Amma ilahi istedad onu ölümündən bir xeyli öncə İngiltərədə yaşamaqda olan yazıçıların ən xarüqələdəsi tituluna layiq etdirmişdi.

Bütün bu səbəblərdən nağılçı bu günə qədər sirli, unikal, fikir və duyğuları yetərincə anlaşılmayan biri olaraq qalır...

Belə... Hans Kristian Andersen haqqında danışılıb ondan bir nağıl oxumamaq olmaz. Mən də, Viktorian dövrü İngiltərəsində olduğu kimi, nağılı yalnız tərcümə etmədim. Həm də “nəqletmə” üsulundan istifadə etdim. Çünki nəyinsə səni incidəcəyindən qorxdum. Bəzi məqamları ixtisar etdim. Və Andersenin İdaya həsr etdiyi dörd nağıldan birini sənin mühakimənə buraxdım. Amma bu nağılın sətirləri arasında gəzişdikcə bir daha əmin oldum ki, uşaqları sevməyən nağılçı uşaqlar üçün belə gözəllik yarada bilməz...

BALACA İDANIN ÇİÇƏKLƏRİ

– Ay mənim yazıq çiçəklərim. – Balaca İda dedi. – Axı dünən axşam onlar çox gözəl idilər. Amma indi başları əyilib, ləçəkləri büzüşüb. Niyə? – İda divanda oturan tələbədən soruşdu.

Qızcığaz qərribə əhvalatlar danışan və kağızdan əyləncəli fiqurlar kəsməyi bacaran tələbəni çox sevirdi.

– Bilirsən, nə var? – tələbə dedi. – Çiçəklər bu gecə bala getmişdilər. Ona görə başları əyilib.

– Axı çiçəklər rəqs edə bilmirlər! – Balaca İda dedi.

– Rəqs edirlər! – Tələbə cavab verdi. – Gecələr. Biz yuxuda olanda. Onlar elə əsrarəngiz rəqslər edir ki, gəl görəsən.

– Bəs uşaqlar necə, çiçəklərin balına gedə bilməzlər?

– Niyə ki, bəs bapbalaca qızçıçəkləri və inciçiçəkləri... Körpə çiçəklər... Onlar da rəqs edirlər.

– Bəs ən gözəl çiçəklər harada rəqs edirlər?

– Sən şəhər kənarında olmusan. Orada çox böyük bir saray var. Bu sarayda yayda kral yaşayır. Sarayın bağçasında bir-birindən gözəl çiçəklər var. Yadına gəlir, o bağda ququşları sənin ovcundan çörək qırıntıları dən-ləyirdi. Bax həmin sarayda əsl bal keçirilir. Çiçək balı.

– Dünən anamla ora getmişdim. Amma ağaclarla yarpaqdan başqa heç nə yoxdur. Bəs çiçəklər hara gedib? Yayda orada nə qə-dər çiçək vardı...

– Heç yerə getməyiblər. Hamısı saraydadır. – Tələbə gizlin nəsə deyirmiş kimi pıçıldadı. – Kral və onun qulluqçuları sarayı tərk edib şəhərə gedən kimi çiçəklər bağdan çıxıb saraya qaçır və şənlik başlayır. Bir görsən, necə rəqslər edirlər. İki ən gözəl qızılgül taxtda əyləşir – kral və kraliça kimi. Qırmızı xoruzpipikləri kənarlarda durub təzim edir – mühafizəçi qismində. Sonra o

biri əsrarəngiz çiçəklər gəlir və möhtəşəm bal başlayır. Sünbülçiçəkləri və krokuslar gənc dəniz zabitləri kimi yeniyetmə zadəgan xanımlarla – mavi bənövşələrlə rəqs edir. Tülpanlar və zanbaqlar – yaşlı xanımlar kimi özünü ağır aparır, rəqslərdə iştirak etmir, gənclərə nəzarət edirlər.

– Bəs çiçəkləri kraldan icazəsiz onun sarayında rəqs etdikləri üçün danıyan olmur? – Balaca İda təəccüblə ağına gələn ilk sualı verdi.

– Axı bu haqda heç kim bilmir, – tələbə dedi. – Düzdür, gecələr əlində bir dəstə açar tutmuş qoca köməkçi hərdən sarayın otaqlarına göz gəzdirir. Amma açar cingiltisi eşidən kimi çiçəklər o saat susur, pərdələrin arxasında gizlənir və nəfəs belə almadan qoca gözətçinin getməsinə gözləyirlər. Gözətçi isə o yan-bu yana baxıb azca gülümsəyir və deyir: “Burdan nə qəşəng çiçək ətri gəlir”. Deməyinə deyir, amma heç nə görmür axı.

– Maraqlıdır. – Balaca İda sevincindən əl çaldı. – Bəs mən necə, onları görə bilərəm?

– Əlbəttə! – Tələbə dedi. – Bir dəfə yolun o tərəfə düşəndə pəncərədən bax. Bu gün mən, bilirsən, nə gördüm? Uzun sarı zanbaq divanda uzanmışdı. Bəlkə də, özünü zəngin saray xanımı hiss edirdi.

– Bəs Botanika bağındaki çiçəklər ora gələ bilər? Axı yol çox uzundur.

– Narahat olma, onlar lazım gələndə uça-uça gedirlər. Sən ağ, qırmızı, sarı kəpənəkləri görmüsən? Onlar elə həmin çiçəklərdir. Sadəcə, ləçəklərini cırpa-cırpa havaya tullayıb, saplaqlarından qopub başlayıblar uçmağa. Bu çiçəklər özlərini o qədər nümunəvi aparıblar ki, onlara gündüz də uçmaq əmri verilib. Amma... Dəqiq heç nə deyə bilmərəm. Bəlkə də, Botanika bağındaki çiçəklər heç vaxt sarayda olmayıblar. Heç çiçək balından xəbərləri belə yoxdur. Əgər belədirsə, İda, bir dəfə Botanika bağına gələndə çiçəklərdən birinin qulağına astaca bu haqda bir-iki kəlmə pıçıldı. Onlar da bir-birinə deyəcək. Professor bir də ayılacaq ki, bağda bir dənə olsun çiçək qalmayıb. Hamısı uçub gediblər rəqs etməyə.

– Çiçəklər bir-birinə necə deyəcək? Onlar danışa bilirlər ki? Onların dili yoxdur axı.

– Əlbəttə, yoxdur. Onlar bir-biri ilə işarələrin köməyi ilə danışıq. Görürsən, azca külək əsən kimi ləçəkləri və yarpaqları titrəyir. Deməli, onlar bir-birinə nə isə deyir, nəyi isə başa salmağa çalışırlar.

– Bəs professor onların dilini anlayır? – Balaca İda təəccüblə soruşdu.

– Çox yaxşı başa düşür onları. Bir dəfə professor səhər tezdən bağa gəlir və görür ki, gicitkən yarpaqları ilə qərənfilə işarələr ötürür. Professor o saat başa düşür ki, gicitkən qərənfilə “Sən o qədər gözəl və valehedicisən ki... Mən səni sevirəm”, – deyir. Gicitkənin bu hərəkəti professorun xoşuna gəlir. Və o, gicitkəni vurur. Əlbəttə, gicitkənə heç nə olmur, amma professorun barmaqları od tutub yanır..

Elə o gündən professorun gicitkənlə işi yoxdur.

İda gülürdü. Amma onlara qonaq gəlib divanda əyləşən ciddi məsləhətçinin bu söhbət heç xoşuna gəlmir:

– Niyə uşağın başını lazımsız söz-söhbətlə doldurursan? Öz axmaq təfəkkürünlə onu çaş-baş salırsan.

Amma tələbənin çiçəklər haqqında söhbəti İdanın çox xoşuna gəlmişdi və o, bütün günü yalnız bu haqda düşündü. O, oyuncaq çarpayısında yatan gəlincik Sofini qaldırdı və ciddi tələbkar ifadə ilə dedi:

– Sən bu gecə öz yerini çiçəklərə verməlisən. Onlar yorulublar. O qədər rəqs ediblər ki, xəstələniblər. Onları sənin yatağına uzandırmalıyam. Bəlkə də, sağaldılar. Sən isə bir gecəlik dolabın yeşiyində qalacaqsan.

Və o, acıqlı gəlinciyi götürüb yerinə çiçəkləri qoydu. Üstlərinə yorğan salıb tapşırırdı ki, yerlərindən qalxmasınlar. Əvəzində onlara çay gətirəcək ki, sabah səhər artıq sağ-salamat ayaq üstə gəzsinlər.

İda gecə yerinə uzananda da tələbənin sözlərini yadına salır və gülümsəyirdi. Çiçəklərin rəqsini gözünün qabağına gətirirdi: “Ah, doğrudanmı mənim də çiçəklərim onlarla birlikdə rəqs ediblər?”

İda elə bu düşüncələrlə yuxuya getdi. Çox keçmədi, ayıldı. Gözlərini açıb gecə lampasının işığında ətrafa baxdı. Atası ilə anası yatmışdılar. İda istədi ki, o biri otağa keçib xəstə çiçəklərin əhvalı ilə maraqlansın. Ona elə gəldi ki, o biri otaqda kimsə fortepiano çalır. Həzin musiqi səsi gəlirdi. Belə bir musiqini o heç vaxt eşitməmişdi.

– Yəqin, çiçəklər rəqs edir. Baxmaq istəyirəm onların rəqsinə.

Sehrli musiqi susmaq bilmirdi. İda daha dözə bilmədi. Astaca çarpayından düşdü, barmaqlarının ucunda qarıya tərəf getdi. Musiqi səslənən otaqda gecə lampası olmasa da, içəri olduqca işıqlı, bəmbəyaz idi. Gözləri önündə inanılmaz gözəl mənzərə açılmışdı. İki cərgə ilə sünbülçiçəkləri və tülpanlar düzülmüşdü. Bütün çiçəklər ortada idilər. Pəncərələrin ağzında yalnız dibçəklər qalmışdı. Çiçəklər iki-iki, yaşıl yarpaqları ilə bir-birindən tutub fırlanır, gülümsəyirdilər. Fortepianoda iri, sarı zanbaq çalır.

Birdən İda gördü ki, böyük, mavi krokus oyuncaqlar olan masanın üstünə atıldı. Gəlincik Sofinin çarpayısına yaxınlaşdı, yorğanı çiçəklərin üstündən dartıb çəkdi. Xəstə çiçəklər sapsağlam idilər. Onlar sıçrayıb ayağa qalxdılar, tullanıb aşağı düşdülər və hamı ilə birlikdə şənlənməyə başladılar.

Elə bu vaxt pasxa üçün kağız çiçəklərlə bəzədilmiş bədmüşk tappılı ilə tən ortaya atıldı. Bədmüşkün təpəsində isə başında enli kənarlı şlyapası olan mum kukla var idi. Bu şlyapa eynən tələbəyə etirazını bildirən məsləhətçinin şlyapasına bənzəyirdi. Bədmüşk “Mazurka” rəqsini ifa edirdi. Başqa çiçəklər bu rəqsi oynaya bilmirdilər. Çünki onların yerə vurası möhkəm ayaqları yox idi. Birdən bədmüşkün başındakı kukla bərkdən qışqırdı:

–Axmaq əyləncədir. Uşaqların başını belə cəfəngiyyatla doldurmaq olmaz.

İndi kukla, həqiqətən, məsləhətçiyə bənzəyirdi. Onun kimi rəngi saralmışdı və əsəbi görkəmi vardı. Amma elə bu vaxt bədmüşkün üstündəki kağız güllər kuklanı elə hala saldılar ki, daha nə deyim. İda ürəkdən güldü.

Elə bu vaxt gəlincik Sofi oyandı. İrəli gəlib həvəslə rəqs edənlərə baxdı, həyəcanla dedi:

–Sən demə, siz burada bayram edirmişsiz?! Bəs mənə niyə deməmisiniz?!

Sofi bunu deyib həyəcanla gözlədi ki, çiçəklərdən hansısa onu rəqsə dəvət etsin. Amma o heç kəsin yadına belə düşmədi. O hətta diqqət cəlb etmək üçün bir neçə dəfə bərkdən öskürdü də. Amma bu da ona kömək etmədi. Bunu görəndə Sofi yatdığı yəşikdən özünü tappılı ilə döşəməyə atdı. Sızıldadı, ufuldadı, hamı ona yaxınlaşıb halını xəbər aldı. Hamı onunla olduqca mehriban tərzdə danışmağa başladı. Hətta onun çarpayısında yatan xəstə çiçəklər belə. Xəstə çiçəklər gözəl və rahat çarpayısına görə ona minnətdarlıqlarını bildirdilər, əllərindən tutub ehtiyatla otağın dəyirmi ay işığı düşən hissəsinə aparıb onunla rəqs etdilər. Sofi şox sevinirdi. Hətta o, çiçəklərə dedi ki, istəsələr, bir neçə gün də onun çarpayısında uzanıb dincələ bilərlər. Eybi yoxdur, o, yəşikdə qalar.

– Çox sağ ol, Sofi, – çiçəklər dedilər. – Amma bizim ömrümüz çox azdır. Sabah biz öləcəyik! Sən balaca İdaya de ki, bizi bağçada basdırsın. Keçən il sarıgülü basdırdığı yerdə. Gələn il biz yenidən boy verəcək və çiçəkləyəcəyik.

– Yox, yox, mən bunu İdaya deyə bilmərəm. Ölməyin, çiçəklər.

Elə bu vaxt otağa sanki çiçək yağışı yağdı. Yerdən-göydən çiçək ələndi. Qarşıda iki cəzbedici qızılgül gəlirdi. Kral və kraliça... Yəqin ki, kral sarayından təşrif buyurmuşdular. Onların ardınca saysız-hesabsız lalələr, bənövşələr, zəngçiçəkləri, novruzgülülər, nergizlər, qərənfillər, unutmamənilər, gülümbarlar, səmənlər və daha nələr, nələr... Onların rəqsləri adamın aqlını başından alır, sevindirir, qanadlandırır.

Nəhayət, güllər ətirli ləçəkləri ilə bir-birinə əl edib ayrıldılar. Balaca İda barmaqlarının ucunda ehtiyatla gəlib çarpayısına uzandı və bütün gecəni çiçəkləri yuxuda gördü...

Sevinc NURUQIZI

Nurlana İŞIQ

UŞAQ MƏYUSLUĞUNUN HƏQİQƏTİ

“Lazım deyil, atacan...”

Hekayənin əvvəlində, ortasında və sonunda verilən “Lazım deyil, atacan!” səsi, bəlkə də, əsərin başlanğıcıdır. Bu əsər tək-cə Annanın timsalında insanlığın deqradasiyasını göstərmir. A.Çexovun “Anna” hekayəsində balaca qardaşların dilindən məyusluqla, utancaqlılıqla süzülən bu ifadələr – “...kifayətdir, atacan...” tək-cə maddi və mənəvi kasıblığın təzahürü və ya Rusiyanın iqtisadi, sosial problemlərini əks etdirmir. Çexov uşaq məyusluğunun ifadəsini əsərin girişində, əsas hissəsində və sonunda qəsdən verir. Bu uşaq iniltisini həyatında məyusluğu bir dəfə də olsun dadanlar eşidə bilir. 18 yaşlı Anna varlı qocaya ərə getdikdən sonra aylır və keçmiş – ata ocağını unutmğa

çalışır, o öz dəyərini qavrayır və ərini təhqir edir (hərçənd bu, varlı qoca üçün bir o qədər də əhəmiyyət daşımır). Ancaq onun məktəbli qardaşları içkili, məsuliyyətsiz, zəif xarakterli atanın yanında hələ uzun müddət əzab çəkəcəklər. Gələcək kədərlidir...

Mən bu hadisənin nə vaxtsa hekayəyə çevriləcəyini bilmirdim. Bunun üçün həyatın hansısa dövrlərində məyus olmaq lazım imiş. İlk dəfə məyusluq hissini dadanda nə baş verdiyini tam dərk edə bilmirik. Bu hiss isə qəlbimizin bir küncündə küsüb oturur. Elə bir an gəlir ki, o, oturduğu küncdən qalxır və başlayır ağlamağa.

Məktəbli idim. Atamın işlərinə görə üç ay yay təttilini Moskvada keçirməli oldum. Qarı qonşumuz əsl moskvalı ailəsi idi. Onlar it almışdılar. Lakin evdəki pişiklə it heç cür yola getmirdilər. Həyətdəki yelləncəkdə yelləndə bunu mənə 12 yaşlı Yuliya dedi. O həmin evin tək qızı idi. Mən onun pişiyinə baxmaq istədim. Qarının ağzında gözlədim, moskvalı qız üçrəngli Ksyuşanı gətirdi. Bir az oynadıb qaytardım. Səhəri gün mənə itin onu incitdiyini dedi və xahiş etdi ki, pişiyi saxlayım. Anamdan icazə almadan bunu qəbul etdim. Baxmayaraq ki, Ksyuşa çox ağıllı idi, anam hər gün deyirdi, onu qaytarmağımı tələb edirdi. Nəhayət, bir həftə sonra dərin məyusluqla Yuliyagilin qarısını döydüm. Pişiyə baxa bilmədiyimi deyib onu qaytardım. Tez-cə də qaçıb evə girdim, nədənsə pərt olmuşdum. Qaytaran günü də eşitdim ki, pişik evdən qaçıb... Bu peşmanlıq hissi məni hər dəfə pərt edirdi. Çünki o hadisədən sonra Yuliyanı harada görsəm, qaçıb gizləndirdim. Pişiyi heç vaxt görə bilməyəcəyimizi ikimiz də bilirdik. Adi bir hadisə kimi baxa bilərsiniz. Lakin uşaq məyusluğunun həqiqətini dərk edən insanlar planetimizdə az deyil.

Bizim ədəbiyyatda uşaq məyusluğunu ən çox Məmməd Arazın “Qaranquş” şeirində duymuşam.

Bir zaman yuvanı uçurmuşam mən,
Bəlkə də, bəlkə də, o yadındadır.
Dilin yox, dərd açıb söz söyləyəsən,
Dilin də, sözün də qanadındadır.

Bəlkə, bu halımdan incidi dağ-daş,
Bunu öz vaxtında duya biləydim.
Bir günlük uşaqlıq günahımı kaş
Bütün ömrüm boyu yuya biləydim.

Bilmədim o günün ani nəşəsi
Mənə dərd olacaq ömrüm uzununu.
Bəlkə, ev qayğısı, övlad nəfəsi
Olmasa, indi də duymazdım bunu.

Ani nəşə ömürlük dərdə çevrilə bilərmiş.
Bilsək, heç nəşələnərdikmi? Etdiklərimiz qar-
şımıza gəlməyəne qədər biz axı haradan bilə
bilərdik?!

Biz bu cür nümunələri uşaq ədəbiyyatının
həqiqətləri fonunda verə bilərik, bunlar heç
də pessimizmə yol açmır. Əksinə, uşaq və
yeniyyətələri həyatın başlanğıcında dərin
təhlillər aparmağa yönəldir.

Ququ quşuna dönən anaların uşaqları

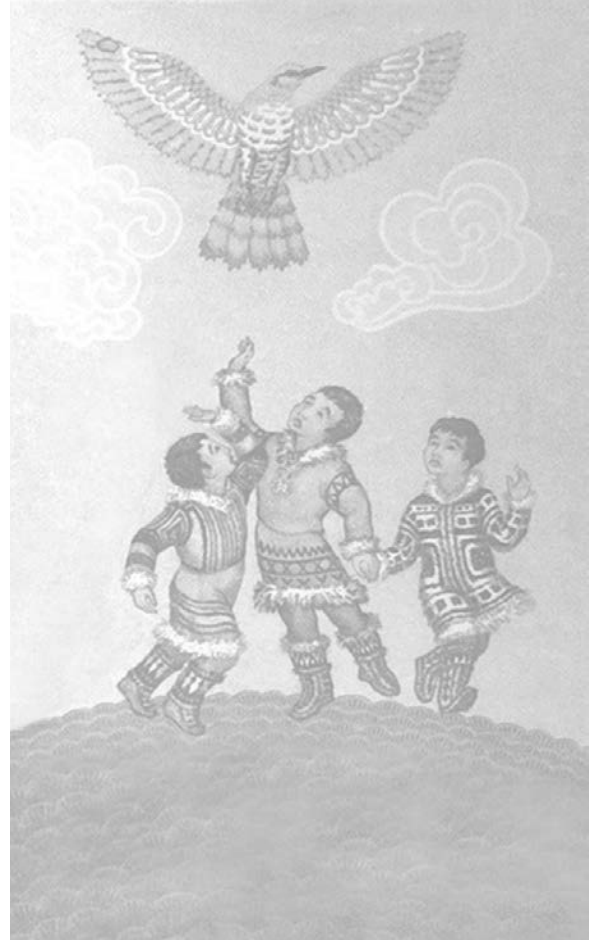
Filmin sonunda dublyor məyusluqla
böyük quyunun dibindən gələn məxmər
səslə deyir: "Gecdir... gecdir..." Bu film Sibir
türklərinin folkloru əsasında – xalq nağılı
əsasında çəkilməmişdi: "Ququ quşu" (1979 il-
də). Uzaq şimalda yaşayan bir ananın üç
övladı vardı. Dünyadakı bütün analar kimi, bu
ana da uşaqlarını böyük zəhmət və sevgi ilə
böyüdüdü. Hər axşam layla çalır, hər səhər
nazlamalarla ayıldırırdı övladlarını. Günlərin
bir günündə ana möhkəm xəstələnir. Uşaq-
ların çöldə oynamaqdan başları açılır.
Ana suyu güclə daşıyır, ancaq övladlardan
heç biri bunu duymur. Xəstələnən ananın
dodaqları quruyur. Övladlarına səslənsə də,
başı oynamağa qarışan uşaqlar gəlib ona su
vermirlər. Əzrayıl alovun fonunda yaxınlaşır.
Sonra ananın qolları bir cüt qanada çevrilir,
uşaqlar onun quşa dönüb uçmağını öz göz-
ləriylə görürlər. Əllərinə bir vedrə su alıb
dalınca qaçsalar da, su yerə dağılır, ana –

Ququ isə daha da yüksəklərə qanad çalır. Bu
hadisədə məyusluğun içindəki böyük peş-
manlıq duyğusu uşaqları heç zaman tərک et-
məyəcək.

Biz bu uşaqların sonrakı taleyini müxtə-
lif əsərlərdən izləyə bilərik. Hətta həyatın
özündə də.

Cəlil Məmmədquluzadənin "Ananın ki-
tabı" əsərində üç oğlan böyüyüb artıq. Yeni-
yetmə uşaqlar bu əsəri dərslikdən oxuyurlar.
Zəhra ananın oğulları müxtəlif dillərdə da-
nışırlar, hərəsinin öz "kitab"ı var. Anaları hər
dəfə onları çağıranda hay vermirlər, onunla
söhbətə zamanları olmur. Sonda isə o qədim
səsi eşidirəm: "Gecdir..." Biz qədim türk mi-
findəki metaforun gerçəkliyi ilə üzleşirik:
eşidilməyən ana o biri dünyaya uçar. Sonluq
kədərli, ancaq gerçəkdir.

...Və uşaq ədəbiyyatındakı məyusluq hə-
yatın özü qədər gerçəkdir.

Öziza Bahruzlu

Daniz Bahruzlu

Dərgidə Sərgi

ISSN 0134-522
İNDEKS AZ 1000
2 AZN

